

**ХАБАРШЫ
ВЕСТНИК
BULLETIN**

**«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
«Economic» series**

№1(47), 2016

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
«Economic» series
№1(47)

Алматы, 2016
Almaty, 2016

Хабаршы. «Экономика» сериясы. - Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ. - 2016. - №1(47). – 124 бет.

Вестник. Серия «Экономическая». - Алматы: КазНПУ им. Абая. - 2016. - №1(47). – 124 с.

Bulletin. «Economic» series. - Almaty: Abay KazNPU. - 2016. - №1(47). - 124 pp.

Бас редактор

экон.ғыл.д., профессор **Б.Д. ИМАНБЕРДИЕВ**

Редакция алқасы:

э.ғ.д., профессор **А.С. Смагулов** (бас ред. орынбасары),

ҚР ҰҒА академигі, э.ғ.д., профессор **К.Н. Нармбаев,**

э.ғ.д., профессор **С.К. Қасымов,**

э.ғ.д., доцент **Е.К. Калдыбаев,**

Phd doctor universitat intarnacional de Catalunya **Victor Pou Serradell** (Испания),

э.ғ.д., профессор **Б.А. Токсабаева** (Қырғызстан),

ScD, Assoc. Professor **В.Рудзкене** (Литва),

PhD, professor **М.М. Перез** (Испания),

э.ғ.д., профессор **К.Д. Джумабаев** (Қырғызстан),

э.ғ.д., профессор **А.В. Череп** (Украина),

э.ғ.д., профессор **Е.В. Вознюк** (Латвия),

магистр-оқытушы **А.К. Адельбаева** (жауапты хатшы)

Главный редактор

д.э.н., профессор **Б.Д. ИМАНБЕРДИЕВ**

Редакционная коллегия:

д.э.н., профессор **А.С. Смагулов** (зам. гл. редактора),

академик НАН РК, д.э.н., профессор **К.Н. Нармбаев,**

д.э.н., профессор **С.К. Қасымов,**

д.э.н., доцент **Е.К. Калдыбаев,**

Phd doctor universitat intarnacional de Catalunya **Victor Pou Serradell** (Испания),

д.э.н., профессор **Б.А. Токсабаева** (Қырғызстан),

ScD, Assoc. Professor **В.Рудзкене** (Литва),

PhD, Professor **М.М. Перез** (Испания),

д.э.н., профессор **К.Д. Джумабаев** (Қырғызстан),

д.э.н., профессор **А.В. Череп** (Украина),

д.э.н., профессор **Е.В. Вознюк** (Латвия)

магистр-преподаватель **А.К. Адельбаева** (ответ. секретарь)

Editor in chief

Doctor of economic Sciences Professor **B.D. Imanberdiev**

Editorial staff:

Doctor of economic sciences, professor **A.S. Smagulov** (deputy editor),
*Doctor of economic sciences, professor, Academician of the National Academy of
Science of the Republic of Kazakhstan* **K.N. Naribaev**,
Doctor of economic sciences, professor **S.K. Kasymov**,
Doctor of economic sciences, Associate Professor **E.K. Kaldybaev**
Ph.D Doctor International University of Catalonia **Victor Pou** (Spain),
Doctor of economic sciences, professor **B.A. Toksabaeva** (Kyrgyzstan),
ScD, Assoc.Professor **V.Rudzkene** (Lithuania),
Ph.D., professor **M.M. Perez** (Spain),
Doctor of economic sciences, professor **K.D. Dzhumabaev** (Kyrgyzstan),
Doctor of economic sciences, professor **A.V. Cherep** (Ukraine),
Doctor of economic sciences, professor **E.V. Voznyuk** (Latvia),
Master of science, teacher **A.K. Adelbaeva** (Executive Secretary)

Abai Kazakh National Pedagogical University, 2016

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

УДК 330.341.2

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ «МӘНГІЛІК ЕЛ» – ПУТЬ В БУДУЩЕЕ

Б.З. Зиябеков – *д.э.н., профессор кафедры «Финансы и учет»
Каспийский Университет*

Лейтмотивом статьи являются проблемы духовно-нравственного развития общества и актуальность выработки национальной идеи. Как известно, современный мировой кризис – это целый комплекс кризисов, охватывающих все стороны жизни и индустриально развитых стран, и развивающихся стран. Как бы ни были люди прилежны, бережны, искусны, предприимчивы, разумны и нравственны, но без национального единства, без национального разделения труда и без национальной кооперации производственных сил нация никогда не сможет обеспечить себе прочное обладание своими интеллектуальными, социальными и материальными богатствами. Следовательно, преодоление кризисов без опоры на передовые идеологии единения людей невозможно. Поэтому надо сделать вывод, что национальная идея для Казахстана – это не декларативный набор умозрительных лозунгов, а реалистическая стратегия скорейшего преодоления кризиса идентичности.

Ключевые слова: Мәнгілік Ел, Нұрлы-Жол, социальная модернизация Казахстана, мировая экономика, экономическая интеграция

Прежде всего, об актуальности предлагаемого Главой государства народу Казахстана Национальной идеи «Мәнгілік Ел». Как известно, современный мировой кризис – это целый комплекс кризисов, охватывающих все стороны жизни и индустриально развитых стран, и развивающихся стран [1, с. 25]. По этому его преодоление традиционными, уже известными способами становится невозможным. Очевидно, что выживаемости человечества удастся добиться лишь на основе идей мировой стабильности и мирового порядка, правового регулирования международных проблем и научного управления глобальным общественным развитием. Другими словами, по всей вероятности нужен новый творческий подход, переосмысливающий как капиталистический, так и социалистический пути развития. Поскольку, происходит деидеологизация общества. Идеалы заземляются, растет аморализм, бездуховность, и личности и целых слоев общества. Девальвируется ценность образования, знаний. На гребне информатизации обнаруживается лишь пена общих декларативных сведений, что оттесняет даже обычную житейскую мудрость. Беда современных обществ – их все большее заимствование западных культур, образа жизни, что ведет к тотальной дегуманизации и самих обществ и обеднению духовного мира отдельного человека. Таким образом, в настоящее время мировая политика не оперирует понятиями добра и зла, в ней нет места жалости и состраданию. На мировой арене волю диктуют сильные и сильнейшие. В нем не устранены причины резкого расслоения общества на богатых и бедных, не созданы условия для раскрытия духовного потенциала личности.

Поэтому, показательны в этом отношении высказывание Президента Респуб-

лики Казахстан Назарбаева Н.А. в своем обращении народу Казахстана «Социальная модернизация Казахстана»: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда: «Сегодня стала очевидной иллюзорность концепции потребительского общества, которая была широко распространена с 60-х годов прошлого столетия». Сегодня весь мир с особой остротой убедился, что эта идеология потребления оказалось губительной. Она породила массовое социальное иждивенство в развитых странах мира, и является одной из главных причин глобального кризиса» [2].

Следовательно, научное осмысление, и самое важное изменить его на пользу человечества и будущего мировой цивилизации требует уже сегодня высокого уровня взаимопонимания, согласия, готовности и координации сотрудничества всего мирового сообщества, конструктивных поисков выходов из кризисных ситуаций. Решение глобальных проблем затрагивает не только политику и науку, но и сознание, нравственность масс, сферу религии [3. с. 11].

Необходимость выработки национальной идеи складывается из следующих обстоятельств:

- на смену неолиберальной идеологии реформ, ориентированной на приумножение финансового капитала, должна прийти идеология активизации социальных факторов экономического роста. Стержневая суть проблемы состоит в том, что в современной экономике творческий фактор стремительно должен выдвигаться перед финансовыми. Рассчитывать на некий период адаптации в открытом море мирового рынка, на накопление финансовых ресурсов для последующего рывка – значит поддаваться различным экспериментам. В настоящее время появляется не менее жесткая социальная система, которая разворачивает сознание людей против идеалов свободы и равенства, против естественного чувства человека к взаимной солидарности и выручке, духовного обогащения в процессе общения людей. Происходит замыкание сознания на своем и личном. Человек ограждается от общества своей семьей, своим делом, своим благополучием. Ситуация такова, что для возрождения и занятия достойного места в мировом сообществе мы должны рассчитывать не только на производственный потенциал страны, а прежде всего, обратить особое внимание на духовный потенциал народа;

- до недавних пор социально-экономическая эволюция человечества в целом двигалась самотеком, как естественно-исторический процесс, в режиме дрейфа, а не движения по избранному курсу. Сейчас продолжение такого хода событий стало смертельно опасным для человечества – именно по причине колоссальной мощи созданных технических средств и организационных структур. Как бы ни были люди прилежны, бережны, искусны, предприимчивы, разумны и нравственны, но без национального единства, без национального разделения труда и без национальной кооперации производственных сил нация никогда не сможет обеспечить себе прочное обладание своими интеллектуальными, социальными и материальными богатствами. Следовательно, преодоление кризисов без опоры на передовые идеологии единения людей невозможно. Поэтому надо сделать вывод, что национальная идея для Казахстана – это не декларативный набор умозрительных лозунгов, а реалистическая стратегия скорейшего преодоления кризиса идентичности;

• интуитивно люди чувствуют, что национальная идея должна быть непосредственно связана с условиями жизни. Эта идея должна базироваться на духовности, народовласти, социальной справедливости. Эти принципы придадут ей созидательный характер, позволят стать привлекательной для всего общества, прежде всего и главным образом для его молодого поколения. Без молодежи не могут свершаться коренные общественные преобразования. Им в настоящем и в будущем необходимо отстоять честь и достоинство Родины – значит обеспечить ее национальную, государственную независимость и самостоятельность, а, следовательно, и решающее воздействие на все мировое развитие. Происходит общественное осознание национальных целей, возвышающихся над экономикой, над индивидуальными материальными заботами. Их выдвигает, выплескивает в своем потоке сама жизнь. Идеология необходима человеку как ориентация в процессе стремительных социально-исторических перемен. Она не только высвечивает для него вопросы «куда и зачем?», но и помогает расширить свой «круг солидарности» и занять активное место в общественной жизни. Свобода идеологий и объединений по идеологии, а не деидеологизация общества является одной из высших ценностей демократии;

• вместо стремления к богатству как таковой и его символическим выражением есть необходимость стремления к высокому качеству жизни. А последнее невозможно достичь индивидуально, не превышая одновременно качество жизни окружающих. Здесь должен сработать принцип: «Лучший способ помочь себе» - это помочь слабому». Речь идет о правилах игры, при которых, как в спортивных соревнованиях, зачет ведется по последнему. Другими словами, качество жизни общества должно определяться разнообразием жизненных благ, которые могут быть гарантированы каждому его члену. Да, надо признать, что решить комплекс социальных проблем долгосрочного развития будет непросто и не сразу. Вместе с тем идти по правильному выборному направлению, это уже большая победа;

• переоценка моральных ценностей шла в направлении, которая в нравственном опыте человечества прежде не поощрялась. Смысл жизни свели к накоплению богатства. Предпринимательство превращалось в процесс делания денег. Предприятия стали оценивать не с позиции его возможностей создавать потребительские блага, а по способностям приносить прибыль. Само производство из цели превращалось в средство. В содержании соотношения добра и зла сакральное начало вытеснялось моралью, питаемой властью денег. Таким образом, нужен порыв, возбуждающий энергию нации, побуждающий ее на созидательный труд, способный внести, решительный перелом в ход событий.

Основные предпосылки для принятия национальной идеи

Прежде всего здесь необходимо опираться на мысли и предложения Главы государства о принятии и проведении Новой экономической политики «Нұрлы-Жол» и на доктрину национальной идеи «Мәңгілік Ел». Следовательно, теоретико-методологической основой концепции национальной идеи является предложение Президента Республики Казахстан Назарбаева Н.А. изложенное в его выступлениях и обращениях народу Казахстана и на исконно казахстанские

нравственные идеалы – долга, справедливости, правды, искренности, патриотизма, национальной гордости, честности.

Нужна ли национальная идея страны основной массе населения? Безусловно, нужна и притом должна быть понятной ей, затрагивать её жизненно важные интересы, побуждать к плодотворной работе в интересах личных, семейных, производственных, в конечном итоге – всеобщих, общегосударственных. Эта идея должна напрямую «замыкаться» на органы государственного управления. Интуитивно люди чувствуют, что национальная идея должна быть непосредственно связана с условиями их жизни. С ней нередко ассоциируются возможность получать образование, достойную оплату за свой труд, социальные и экономические гарантии. Подобный социально-центричный вариант совпадает с предлагаемой и отстаиваемой национальной идеей Главы государства;

Нужна ли национальная идея небольшой олигархической и богатой части населения? Я думаю, дальновидным собственникам она и нужна потому, что когда интерес прибыльности возобладает над интересом стабильности общества, то погибнет не только система, но их стратегические бизнес проекты со всеми своими реализованными и нереализованными целями.

Национальная идея нужна тем, для кого Казахстан – **ДОМ РОДНОЙ**, а не место, где можно быстро сколотить состояние и отбыть за рубеж, т.е. для кого интересы государства и народа превыше всего, для тех, кто в развитии экономики страны видит основу своего благополучия, а значит смысл жизни.

Наконец, поскольку те или иные политические партии представляют интересы различных слоев населения, борются за власть, то теоретически национальная идея нужна им всем.

Вывод: С учетом вышеизложенного, а также учитывая, что в настоящее время происходит общественное осознание национальных целей, возвышающихся над экономикой, над индивидуальными заботами и основываясь на выступлении Президента Республики Казахстан Назарбаева Н.А. и учитывая, что национальная идея должна быть приближена к человеку, можно выразить ее примерно так:

«Создание Общества Всеобщего Труда, олицетворяющего духовность, справедливость, равенство, народовластие и миролюбие, члены которого высоко и всесторонне развиты, руководствуются любовью к человеку и мудростью» - **МӘНГІЛІК ЕЛ».**

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 17 января 2014 г. Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее. Астана, 17 января 2014 года.

2 Слезингер Г.Э. Социальная экономика, - М.: «Дело и Сервис». 2001 год.

3 Глобальный кризис западной цивилизации и Россия, г.Москва. 2002 г.

Түйіндеме

Б.З. Зиябеков - э.ғ.д., Каспий Университетінің «Қаржы және есеп» кафедрасының профессоры, eostudent@mail.ru,

«Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы - болашаққа бастар жол

Мақалада қазіргі кездегі қоғамның өзекті мәселелері және ұлттық идея туралы сұрақтар қаралған. Баршамызға белгілі, заманауи әлемдік дағдарыс индустриалды дамыған елдердің де, дамып келе жатқан елдердің де өмірінің барлық жақтарын қамтитын дағдарыстардың жалпы

кешені. Адамдар қаншалықты тәртіпті, үнемді, шебер, кәсіпкер, ақылды және мәдениетті болғаныменде, ұлттық бірліксіз, еңбектің ұлттық бөлінуімен және өндірістік күштерді ұлттық біріктіруге Ұлтымыз ешқашан өзінің интеллектуалдық, әлеуметтік және материалдық байлықтарын тиімді қолдана алмайды. Сол себептен, адамдардың алдыңғы қатарлы озық идеологиясын біріктірмей күйзелісті жеңіп шығу мүмкін емес. Осыдан келіп келесідей түйінге келеміз, Қазақстан үшін ұлттық идея тек ұран сөздер емес, ол күйзелісті жеңіп шығудың бірден бір жолы.

Түйін сөздер: Мәңгілік Ел, Нұрлы-Жол, Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы, әлемдік экономика, экономикалық қауымдастық

Summary

B.Z. Ziyabekov - doctor of Economics, Professor of Department "Accounting and auditing"
Caspian University. eostudent@mail.ru

National idea "mangilik YEL" - the way of the future

The keynote article are the problems of spiritual and moral development of society and the relevance of the national production of ideas. As is known, the current world crisis - is a complex crisis, covering all aspects of life and the industrialized countries and developing countries. No matter how people are diligent, careful, skilled, enterprising, intelligent and moral, but without national unity, without a national division of labor and cooperation without national productive forces nation can never secure a lasting possession of his intellectual, social and material resources. Therefore, to overcome the crisis without relying on the advanced ideology of unity of people is impossible. Therefore we must conclude that the national idea of Kazakhstan - this is not a set of declarative slogans speculative and realistic strategy as soon as possible to overcome the crisis of identity.

Keywords: Social modernization of Kazakhstan, the world economy, economic integration

УДК 339.138

ФАКТОРЫ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ РАЗВИТИЕ ИНТЕРНЕТ МАРКЕТИНГА

З.У. Джубалиева – к.э.н., ст.преп. КазНПУ имени Абая,
Е.Н. Омаров – магистрант 2 курса по специальности 6М051100 – Маркетинг
КазНПУ имени Абая

В статье рассматриваются проблемы развития Интернет маркетинга, факторы развития Интернет маркетинга в отечественной и зарубежной практике. Интернет предлагает широкий набор возможностей, которые могут успешно применяться в маркетинговой деятельности. Использование сети интернет как инструмента маркетинга на протяжении последних лет стало основанием для развития новых подходов к организации маркетинговой деятельности. Реализация бизнес процессов и маркетинговых стратегий объединяется с использованием информационных технологий. Масштабы и темпы развития Интернет маркетинга определяются различными факторами, которые существенно сдерживают применение Интернета в коммерческой деятельности отечественных предприятий. Вместе с тем наблюдается постепенное распространение использования инструментов Интернет маркетинга, повышающих эффективность коммуникаций с потребителями, развитие клиент-ориентированного подхода, создающих конкурентные преимущества предприятий.

Ключевые слова: Интернет маркетинг, факторы развития Интернет маркетинга, элементы комплекса маркетинга

Исследование вопросов развития интернет маркетинга на протяжении последних десятилетий демонстрирует сохраняющийся интерес к данному направлению деятельности предприятий, как в зарубежной, так и отечественной практике.

С одной стороны это связано с исследованием эффектов, которые предприятия и организации получают, используя те или иные инструменты интернет маркетинга, а также с изучением новых направлений маркетинговой деятельности в Интернет среде. Маркетинг как и прежде направлен на достижение максимального эффекта от проведения коммерческих операций, и Интернет предлагает широкий набор инструментов, которые могут успешно применяться в маркетинговой деятельности. Использование сети интернет как клиент-ориентированного инструмента на протяжении последних лет стало основанием для развития новых подходов к организации маркетинговой деятельности, объединяющей в реализации бизнес процессов использование информационных технологий и маркетинговых стратегий [1, с. 25]. С другой стороны анализ публикаций позволяет отметить постоянное появление новых инструментов интернет маркетинга, которые находят неодинаковый отклик среди предприятий. Использование инструментов интернет маркетинга в условиях стран с развитой рыночной экономикой приносит предприятиям вполне очевидные преимущества, в то время как в развивающихся странах технологии интернет маркетинга все еще остаются на стадии освоения. Эффективность их распространения определяется различными факторами, как доступность достаточных финансовых и технологических ресурсов, знаний, развитость инфраструктуры и уровень развития информационных технологий. Немалое значение имеет уровень доверия потребителей. В отечественных условиях использование интернет маркетинга характерно для крупных и средних предприятий, обладающих большими возможностями, а также ориентированными на формирование имиджа и повышение информационной доступности. Финансовые организации, банковский сектор активно развивает интернет маркетинг, создавая дополнительные конкурентные преимущества и привлекательность для потребителей. Если в целом, согласно данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики РК на 2015 г количество действующих предприятий и организаций составляло 221655 единиц. При этом количество предприятий, использующих интернет, составляло в 2014г 52630 единиц. За период с 2004 г. по 2014 г. количество предприятий, использующих сеть интернет, ежегодно возрастало, начиная с 2843 единиц (то есть менее 1%), до более 50% в 2014 г. [2]. Малые и средние предприятия, особенно сферы услуг, также стремятся использовать инструменты Интернет маркетинга, создавая сайты, информируя потребителей о продукции, однако данная деятельность может иметь разную эффективность. В связи с этим важно исследование активности использования современных инструментов маркетинга, и в частности интернет-маркетинга, не только на крупных, но и на малых и средних предприятиях. В большинстве случаев использование сети Интернет ориентировано на расширение возможностей приобретения и усиления конкурентных преимуществ в результате развития деловых контактов в бизнес среде, установления систем взаимоотношений с потребителями, развитие программ лояльности потребителей.

Факторы, определяющие развитие интернет маркетинга в современных условиях.

На протяжении последних лет в развитии маркетинга, как в зарубежной, так и

в отечественной практике наблюдались значительные изменения под влиянием новых технологий, расширения потоков информации, развития цепей распределения товаров и услуг, как на внутренних, так и зарубежных рынках. В целом формирование Интернет маркетинга как практики использования маркетинга в сети Интернет затрагивает все традиционные элементы комплекса маркетинга (цена, продукт, место продаж, продвижение). Использование как традиционных, так и новых инструментов по-прежнему ориентировано на достижение и укрепление конкурентных преимуществ предприятий. В то же время формируются новые подходы к организации маркетинговых коммуникаций и организации распределения товаров, приобретающие адресный характер. То есть формирование обращений ориентируется на определенные сегменты рынка, и различные по объему группы потребителей, что вносит изменения в характер взаимоотношений с потребителями. Вместе с тем, важно учитывать, что достижение успеха в интернет коммуникациях невозможно без постоянного развития обратных связей. Потребители должны поощряться к представлению откликов, высказыванию мнения о приобретаемых продуктах, услугах. А также важно регулярное представление ответов на поступающие комментарии, представление интересующей информации, полезных сведений, что является достаточно ресурсоемким занятием [3, с. 16]. Наряду с поисковой оптимизацией важное значение приобретает содержание ресурсов, а также их постоянное обновление.

Распространение Интернет маркетинга происходит стремительными темпами. Этапы развития интернет маркетинга можно связать с такими характеристиками, как создание сайтов компаний, добавлением поисковой оптимизации и баннерной рекламы, развитие деятельности в социальных сетях, развитие контекстной рекламы [4]. В связи с этим можно отметить развитие новых видов услуг и создание специализированных агентств, поддерживающих оказание данных услуг заказчикам. Очевидно, развитие данных направлений деятельности и их эффективность определяются квалификацией специалистов, доступностью программного обеспечения, а также понимания важности формирования соответствующего контента, поскольку размещаемая информация достаточно быстро устаревает. Со стороны потребителей можно отметить такие изменения, как готовность использования новых каналов коммуникаций, новых способов приобретения товаров, которые может предложить предприятие в современных условиях. Причем необходимо учитывать, что различные категории потребителей по-разному воспринимают новые возможности развития коммуникаций с поставщиками товаров и услуг. Для потребителей, имеющих доступ к мобильному интернету, становится традиционным получение необходимой информации в Интернете, и обусловленная этим глобальная информированность, повышающая возможности выбора. Масштабы и темпы развития Интернет маркетинга определяются количеством пользователей Интернетом во всех странах и в том числе в Казахстане. В развитии Интернет маркетинга имеет важное значение доступность Интернета как для предприятий, так и для конечных потребителей. В Казахстане, согласно данным комитета по статистике (рисунок 1) количество предприятий, пользующихся сетью Интернет, ежегодно увеличивается.

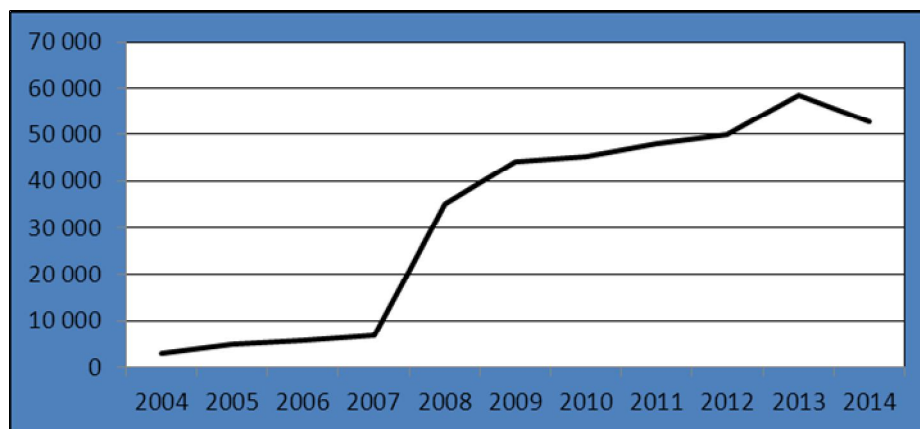

Рисунок 1. Количество предприятий, использующих сеть Интернет, единиц [2]

В 2014 г. насчитывалось 52,6 тыс. предприятий, использующих Интернет, доля этих предприятий по республике в среднем составляла 52,4%. Количество пользователей Интернет среди жителей республики в возрасте 16-78 лет в 2014 г. составляло 58,1%. Согласно данным Internet World Stats, доля населения Казахстана, пользующегося Интернетом составляло в ноябре 2015 г. 54,9% [5]. Для сравнения, в России доля пользователей Интернет от общего населения на ноябрь 2015 г. составляла 70,5%, в Узбекистане – 43,6%, в Армении – 69,6%, в Кыргызстане – 38,7%. Для ряда европейских стран с развитой рыночной экономикой характерно более высокое распространение Интернета: в Дании – 93,5%, в Германии – 88,4%, Финляндии – 93,5%. В странах Восточной Европы доля пользователей Интернет среди населения сопоставима с Казахстаном. Очевидно, что данное положение отражается на развитии масштабов электронной коммерции, а также развитии инструментов Интернет маркетинга. При том, что основная направленность маркетинговой деятельности в сети Интернет сохраняется, состав комплекса маркетинга постоянно расширяется, добавляются различные инструменты. Так, если на начальном этапе задачей компании являлось создание сайта для сообщения информации и коммуникации с потенциальными потребителями и коммерческими партнерами, то в дальнейшем информационная доступность стала отходить на второй план. Потребители со своей стороны стремятся самостоятельно находить необходимую информацию в сети для удовлетворения существующих потребностей, оценивать отклики других пользователей, что требует от них новых умений. При этом проблемы с выбором каналов коммуникаций или каналов приобретения товара или услуг перестают быть актуальными, поскольку для большинства современных пользователей повышается доступность мобильного интернета, что снимает временные и пространственные ограничения в получении нужной информации. К услугам потребителей предлагается информация как на сайтах компаний, так и e-mail отправления, информация в блогах, на сайтах профессиональных ассоциаций и сообществ, а также на страницах в социальных сетях [6].

В Казахстане влияние повышения доступности сети Интернет можно отметить в расширении номенклатуры и объемов оказания услуг, расширяющих возмож-

ности компании по использованию инструментов Интернет маркетинга. В частности, можно отметить повышение объемов оказания таких видов услуг, как: услуги по изданию готовых операционных систем, услуги по изданию готового сетевого программного обеспечения, услуги по изданию готового программного обеспечения по управлению базами данных, услуги по технической поддержке информационных технологий и др. Расширяется деятельность по развитию интернет торговли, что в свою очередь отражается на расширении коммуникационной деятельности (развитие интернет рекламы, представление информационных и консультационных услуг потребителям, и др.). Кроме того, можно отметить изменение направлений обращения к сети Интернет за последние годы. Если в 2007г. основными целями обращений в Интернет были коммуникации и поиск информации, то к 2014 г кроме этих целей добавились получение услуг обучения, покупка и продажа товаров и услуг [7]. В 2013 году объем розничной торговли через интернет составил 28 млрд. тенге или 0,5% от общего объема розничной торговли. Основная доля приходится на электрические бытовые приборы (27,4% от общего объема розничной торговли через интернет, на сумму 7,7 млрд. тенге), компьютеры, периферийное оборудование и программное обеспечение (23,2% и 6,5 млрд. тенге), косметические товары и туалетные принадлежности (10,5% и 2,9 млрд. тенге) [2].

Оборот оптовой электронной торговли составил 53 млрд. тенге или 0,4% от общего объема оптовой торговли. По способам доставки товаров наибольшую долю занимает самовывоз покупателями (59,9% респондентов), на деятельность собственной курьерской службы приходится 26,7%, на курьерские услуги сторонних организаций – 17,9%. В формате Интернет торговли оплата осуществляется, в основном, наличными. В 2014 г. доля наличной оплаты составляла 71,7%, платежными карточками - 58,1%, электронными деньгами - 24,5%, через электронный терминал – 38,5%, банковскими или почтовыми переводами – 52,3%.

В 2014 году объем розничной торговли через Интернет составил 41,3 млрд. тенге или 0,7% от общего объема розничной торговли. Основная доля приходится на компьютеры, периферийное оборудование и программное обеспечение (31,3% от общего объема розничной торговли через Интернет), одежду (26,1%), обувь и приборы электрические бытовые (по 11%) [8].

Объем реализации услуг через Интернет в 2014г. составлял 71,3 млрд. тенге, из них наибольшую долю составляли услуги в области рекламы, услуги бронирования мест размещения,

Развитие Интернет торговли отражает постепенное завоевание интереса отечественных потребителей, стремящихся к получению преимуществ в экономии времени, поиска оптимальной цены или времени доставки. Основное внимание к данному формату торговли проявляется со стороны более молодой категории потребителей, имеющих доступ к мобильному интернету. Данная тенденция характерна для всех стран, хотя для развитых стран масштабы интернет торговли более значительные. Те же тенденции наблюдаются в развитии Интернет рекламы на отечественном рынке. Хотя объем Интернет рекламы сравнительно меньший, но темпы роста более значительные по сравнению с рекламой на

других носителях: так по данным 2014 г. рост рекламы на телевидении составил 3,3%, в прессе - 18,7%, на радио – 16,7% [9]. С изменением роли носителей на рекламном рынке сохраняется увеличение удельного веса электронных носителей. Со стороны предприятий интерес к применению Интернет маркетинга также обусловлен получаемыми преимуществами, затрачиваемыми усилиями и рисками, связанными с этой деятельностью. Развитие Интернет маркетинга в отечественных условиях зависит от использования компаниями таких преимуществ, как: увеличение прибыли за счет снижения затрат, оптимизации внутренних и внешних информационных потоков, значительного ускорения бизнес процессов, сокращения складских запасов, обретения новых каналов дистрибуции, возможности повышения качества обслуживания потребителей и приобретения дополнительных конкурентных преимуществ. Важно отметить, что большое влияние в отечественных условиях оказывают различные сдерживающие факторы. Согласно отчетам статистики за 2014 г. среди наиболее существенных ограничивающих факторов отмечены: недостаток собственных финансовых средств (28,7%), барьеры со стороны банковской системы (1,0%), сложность доставки товаров (5,6%), возрастание конкуренции на внутреннем рынке (4,8%), недостаток защиты персональных данных (3,1%), недостаток заметной выгоды от реализации товаров в Online режиме (11,0%) и другие причины (40,4%) [2].

Можно предположить, что с некоторым отставанием тенденции развития Интернет маркетинга, отмечаемые в развитых странах наблюдаются и в отечественных условиях. Если еще недавно основное внимание обращалось на создание сайта, то в дальнейшем стали обсуждаться проблемы поисковой оптимизации, формирования содержания информационных ресурсов. Создание сайтов, микросайтов, E-mail рассылок, баннеры теряют позиции среди эффективных инструментов интернет маркетинга [10], с повышением значимости других инструментов. Те есть если прежде приоритет отдавался формированию имиджа за счет обеспечения наличия сайта как такового, то далее важным стала работа с содержанием, поскольку информационное пространство постоянно расширяется и нужно сохранять привлекательность постоянно обновляя и дополняя содержание ресурсов, сохраняя таким образом полезность.

В деятельности отечественных компаний, имеющих различные масштабы деятельности, уровень активности Интернет маркетинга достаточно различный. Зачастую компании стремятся поддерживать фирменные сайты, микросайты, кроме того организуют перевод сайтов на другие языки. Развитие поискового маркетинга способствует оптимизации сайтов под поисковые системы. Развивается активность E-mail маркетинга. Развитие отечественного производства, развитие сферы услуг способствует продвижению брендинга. В том числе в данном направлении рассматриваются спонсорство и кросс брендинг, реклама в социальных сетях, реклама на виджетах. Обращается внимание на развитие коммуникаций в социальных сетях. Понимание необходимости развития коммуникаций между пользователями и компанией в социальных сетях способствует созданию полезного социального функционала, привлекающего новых пользователей. Привлекательность маркетинговых коммуникаций способствует их

масштабному развитию, социализации интернет ресурсов, развитию тематических сетей, с использованием технологий, объединяющих потребителей в различных социальных сетях. Кроме того, расширение мобильного интернета стимулировало развитие социальными сетями мобильных версий, что повышает доступность информационных ресурсов для потребителей.

Данные тенденции свидетельствуют о том, что, несмотря на существующие условия и объективные трудности, тем не менее, предприятия заинтересованы в получении преимуществ сети Интернет, что способствует активному использованию различных направлений интернет маркетинга и распространению зарубежного опыта в отечественных условиях. Заинтересованность в повышении эффективности коммуникаций с потребителями ориентирует предприятия на дифференциацию продукции, поиск привлекательных предложений, в том числе ценовых условий, условий оплаты. Сегментация потребителей нацеливает предприятия на формирование информационных ресурсов, ориентированных на группы или отдельных потребителей со сходными нуждами и потребностями. Стратегический подход в развитии Интернет маркетинга подразумевает необходимость направления усилий на поддержание постоянных коммуникаций.

Интернет является уникальным инструментом, который в современных условиях широко использован в маркетинговой деятельности, однако важно помнить, что из-за его особого характера необходим подбор правильных стратегий для получения действительного эффекта для коммерческой деятельности. Поэтому в качестве современных тенденций экспертами называется развитие технологий интернет маркетинга как поисковый маркетинг, ведение блогов, PR в блогах, онлайн-видео, подкасты, спонсорство и кросс-брендинг. При этом в большей мере предприятия обращают внимание на анализ текущих показателей, что значительно повышает эффективность усилий в сфере маркетинга. Можно на основании наблюдений активности потребителей корректировать содержание информационных ресурсов и применения элементов интернет маркетинга.

1 Chaffey D. *E-business and e-commerce management: strategy, implementation and practice. Fourth Edition. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://geomart25.files.wordpress.com/2014/05/dave-chaffey-e-business-and-e-commerce-management-strategies-4th-ed-qwerty80.pdf>*

2 Информационное общество. Данные сайта комитета по статистике Министерства Национальной экономики РК. Электронный ресурс. Режим доступа: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersInformationSociety71

3 *The Strategic Marketing Process. How to Structure Your Marketing Activities to Achieve Better Results. Written by Moderandi Inc., creators of the marketing planning and management. Second Edition – 2013. www.MarketingMO.com*

4 Холмогоров В. *Интернет-маркетинг. Краткий курс / В.Холмогоров – СПб.: Питер, 2002. – 2-е изд. – 272 с.*

5 *Internet World Stats. <http://www.internetworldstats.com/stats3.htm>*

6 Albee Ardath. *eMarketing strategies for the complex sale. http://cdn2.hubspot.net/hub/53/file-13196243-pdf/docs/albee_chapter-08_hubspot.pdf*

7 *Об электронной торговле в Республике Казахстан, 2013. Серия 7. Торговля. <http://stat.gov.kz/>*

8 *Об электронной коммерции в Республике Казахстан, 2014. Серия 7. Торговля. <http://stat.gov.kz/>*

9 Данные сайта компании TNS Central Asia <http://www.tns-global.kz/ru/publication/publ260.php>
10 Гуров, Ф. Продвижение бизнеса в Интернет. Все о PR и рекламе в сети / Ф. Гуров. – М.:
Верхушка, 2008. – 136 с.

Түйіндеме

Джубалиева З.У. – КазҰПУ Абай атындағы э.э.к.аға.оқытушысы. zora.dzhubalieva@gmail.com

Омаров Е.Н. – Абай атындағы КазҰПУ 6M051100 – Маркетинг мамандығының 2 курс
магистранты. yerzhan_omarov@mail.ru

Интернет маркетингтің дамуын анықтайтын факторлар

Мақалада отандық және шетелдік тәжірибедегі Интернет маркетингтің даму факторлары, Интернет маркетингтің даму мәселелері қарастырылған. Интернет маркетингтік қызметте тиімді қолданыс табатын мүмкіндіктердің кең жынтығын ұсынады. Соңғы жылдарда маркетингтің құралы ретінде интернет желісін пайдалану маркетингтік қызметті ұйымдастыруда жаңа тәсілдерді дамытудың негізі болып отыр. Бизнес процестерді мен маркетингтік стратегияларды жүзеге асыру ақпараттық технологияларды пайдаланумен бірігеді. Интернет маркетингтің даму қарқыны мен масштабы отандық кәсіпорындардың коммерциялық қызметінде Интернетті пайдалануды едәуір тежейтін түрлі факторлармен анықталады. Сонымен қатар, тұтынушылармен коммуникация тиімділігін арттыратын Интернет маркетинг құралдарын пайдаланудың жайлап таралуы, кәсіпорынның бәсекелік артықшылығын туғызатын клиентке бағытталған тәсілдердің дамуы байқалады.

Түйін сөздер: Интернет маркетинг, Интернет маркетингтің даму факторлары, маркетинг кешенінің элементтері

Summary

Dzhubalieva Z.U. - Candidate of Economic Sciences of KazNPU named after Abai.

zora.dzhubalieva@gmail.com

Omarov E.N. - master student of specialty 6M051100 - Marketing Abai of Kazakh National Pedagogical University. yerzhan_omarov@mail.ru

Factors of determining the development of internet marketing

The Internet offers a wide range of tools that can be successfully used in marketing activity. Using the Internet as a client-oriented tools in recent years has become the basis for the development of new approaches to the organization of marketing activities. At the same time implementation of business processes and marketing strategies combined with the use of information technology. Internet marketing is the practice of using the Internet marketing involves all the traditional elements of the marketing mix. The scale and pace of development of Internet marketing are defined as the number of Internet users among the population and enterprises. Also relevant *razlichnyim* external factors that constrain the use of the Internet, as well as targeted development of Internet marketing strategies.

Key words: Internet Marketing, Internet marketing development factors, the elements of the marketing mix

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕКЕ ДАРА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

С.А. Файзуллина – э.ғ.к., аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ

Мақалада жеке-дара кәсіпкерлікті қолдау бойынша қабылданған мемлекеттік бағдарламаларының жүзеге асырылуы мен тиімділігін бағалауды және аймақтарда жеке кәсіпкерліктің даму деңгейін бағалау қарастырылады. Шағын кәсіпкерліктің, оның ішінде жеке-дара кәсіпкерліктің қазіргі жағдайын талдау және шешілетін мәселелерін анықтау. Рынокты экономикада жеке-дара кәсіпкерліктің тиімді әрекет етуіне байланысты жағдайларды айқындау, яғни жеке-дара кәсіпкерліктің дамуына негіз болатын ішкі қайшылықтарын-әлеуметтік-экономикалық, ұйымдық-басқару қатынастарын, заңды құқықтарының ерекшелігі мен қауқарын өзара тәуелді тұрғыдан байланысын ашып көрсету мәселелері айқындалған.

Сондай-ақ қазіргі кезеңде экономиканың осы сферасының қызметіне байланысты пайда болған проблемаларды зерттеу, жеке-дара кәсіпкерліктің даму деңгейін кешенді бағалау, жеке-дара кәсіпкерліктің дамуы мен тиімділігіне, экономикаға әсерінің өсуіне байланысты осы мәселені жан-жақты қарастырылуы баяндаған.

Түйін сөздер: әскерлік климат, инновациялық процесс, бизнес-инкубатор, патент, қаржы институттары, стратегия

Еліміз бүгінгі таңда әлеуметтік-экономикалық жаңару мен саяси демократияландырудың жаңа кезеңіне қадам басып барады. Ал, бұл Қазақстанның әлемдік рейтинг кестесінің жоғары сатысындағы елдері тобының ішінен орын алуға ұмтылысы дегенді білдіреді. Бұл тұрғыда Қазақстан Республикасының «Жеке кәсіпкерлік туралы» заңының қабылдануына байланысты «Кәсіпкерлік мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне өзгертулер мен қосымшалар енгізу туралы» заңының қабылдануы осы жеке кәсіпкерлікпен айналысушыларға барынша қолайлы жағдай туғызу мақсатын көздейді.

Яғни, еліміздің экономикасының әрбір саласында жеке кәсіпкерлікті дамыту, олардың әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттыру негізінде халықты жұмыспен қамтамасыз ету, олардың тұрмыстық жағдайын жақсарту, қаржы тапшылығы, материалдық-техникалық ресурстардың жетіспеушілігі, өнеркәсіптегі дағдарыстың бетін қайтару, экономика саласын тұрақтандыру мүмкіндіктері әлі де болса жойылмауы себепті қазіргі кезде күрделі мәселелердің бірі болып отыр.

Кәсіпкерліктің дамуының жоғары қарқынына жеткен көптеген елдерде кәсіпкерлікті дамыту мен қолдау жүйесін осы салада мемлекетті саясатты қалыптастыратын және іске асыратын тиісті уәкілетті орган үйлестіреді. Сондықтан, мемлекет тарапынан экономикамызды дамыту үшін және халықтың әлеуметтік деңгейін көтеру үшін аса маңызды шешімдер қабылдауға тура келеді. Бұл жерде мемлекеттің шағын кәсіпкерлік әрекетін күшейтуге жасаған қолдауларын атап кетуіміз керек. Қолайлы іскерлік климатты құру үшін елде кәсіпкерлік қызметін реттейтін нормативтік құқықтық база жетілдірілуде, бизнеске салық жүктемелері төмендетілуде, кәсіпорынды ашу рәсімдері жеңілдеуде, қаржылай және қаржылай емес шаралар түрінде бизнесті мемлекеттік қолдау жүзеге асырылуда.

Осыған байланысты жеке кәсіпорындар санының 2011-2015 жылдар

аралығында екпінді өсуін еліміздегі жеке кәсіпкерліктің дамуына байланысты бірқатар заңдардың жарық көруіне байланысты екенін байқаймыз.

Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес салық режимдері жалпы және арнаулы салық режимі болып бөлінеді. Арнаулы салық режимі-салық салық төлеушілердің жекелеген санаттары үшін белгіленетін және жекелеген салық түрлерін есептеу мен төлеудің (жер учаскелерін пайдаланғаны үшін ақы төлеудің), сондай-ақ олар бойынша салық есептілігін берудің оңайлатылған тәртібін қолдануды көздейтін бюджетпен есеп айырысудың ерекше тәртібі.

Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне жатқызылатын дара кәсіпкерлер үшін заңнамамен жеңілдіктер қарастырылған. Мысалы, олар үшін нақты шарттарды ұстанған жағдайда арнаулы салық режимдері түрінде салық салудың жеңілдетілген тәртібі, сонымен қатар бухгалтерлік есепті жүргізудің жеңілдетілген тәртібі қарастырылған.

Қазақстан Республикасының Салық кодексімен белгілі бір параметрлерге сәйкес келетін шағын кәсіпкерлік субъектілерінің бір бөлігі (шағын кәсіпкерлік субъектілері) үшін келесідей *арнаулы салық режимдері* қарастырылған:

- бір реттік талон негізінде;
- патент негізінде;
- оңайлатылған декларация негізінде;
- жалпыға бірдей белгіленген тәртіп.

Салық төлеуші салықтарды есептеу мен төлеудің жалпыға бірдей белгіленген тәртібіне белгіленген тәртібіне ауысқан кезде жалпыға бірдей белгіленген тәртіп екі жыл қолданылғаннан кейін ғана арнаулы салық режиміне қайта ауысуға болады.

Арнаулы салық режимі дара кәсіпкерлер үшін, әлеуметтік салықты және жеке табыс салығын есептеу мен төлеудің оңайлатылған тәртібін белгілейді.

Арнаулы салық режимінен басқа, шағын бизнес субъектілеріне жатқызылатын дара кәсіпкерлер, басқа дара кәсіпкерлер секілді салықты есептеу, төлеудің және салықтық есептілікті ұсынудың жалпыға ортақ тәртібін таңдауына да болады.

Біржолғы талон негізіндегі арнаулы салық режимі

Біржолғы талон-арнаулы салық режимін қолдану құқығын куәландыратын және жеке табыс салығы бойынша бюджетпен есеп айырысу фактісін растайтын құжат.

Салық кодексінің 372-бабына сәйкес біржолғы талон негізіндегі арнаулы салық режимін қызметі ара-тұра сипатта болатын жеке тұлғалар, сондай-ақ базарларда тауарлар сату, жұмыс орындау, қызмет көрсетуді жүзеге асыратын тұлғалар қолдана алады. Олар дара кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеуден босатылады және әлеуметтік салықты төлемейді. Ара-тұра сипаттағы кәсіпкерлік қызмет дегеніміз жылына бәрін жинақтағанда 90 күннен аспайтын қызмет. Біржолғы талонның құны кіріс алынатын объектінің орналасқан жерін, түрін, қызметті жүзеге асыру жағдайларын, сапасы мен көлемін, сондай-ақ қызметпен шұғылдану тиімділігіне ықпал ететін басқа да факторларды ескере отырып, салық органы жүргізген қадағалау мен зерттеу деректері негізінде жергілікті өкілді органдардың шешімімен белгіленеді.

Патент негізіндегі салық режимі

Патент-арнаулы салық режимін қолдану құқығын куәландыратын және салық сомаларының бюджетке төленгенін растайтын құжат.

Патент негізіндегі арнаулы салық режимін мынадай талаптарға сай келетін дара кәсіпкерлер қолданады:

- 1) жалдамалы қызметкерлердің еңбегін пайдаланбайтын;
- 2) жеке кәсіпкерлік нысанындағы қызметті жүзеге асыратын;
- 3) патент негізінде арнаулы салық режимін қолданудың әрбір он екі ай мерзімі ішіндегі табысы 2,0 млн. теңгеден аспайтын дара кәсіпкерлер қолданады.

Патент алу үшін салық органына келесі құжаттар тапсырылады:

- патент алуға арналған өтініш пен есеп-қисап;
- дара кәсіпкерді мемлекеттік тіркеу туралы куәлік;
- егер қажет болған жағдайда жүзеге асырылатын қызметке алынған лицензия.

Патент құны немесе патент бойынша салық сомасы мәлімделген табыстың 2%-ын құрайды және бюджетке жеке табыс салығы мен әлеуметтік салықтар түрінде тең үлестермен төленеді.

Мысалы, Сіздің мәлімделген табысыңыз 300 000 тг. 2% ставка жағдайында патент құны 6000 тг болады, соның ішінде жеке табыс салығы-3000 тг., әлеуметтік салық - 3000 тг.

Егер кәсіпкердің жылдық табысы ең төменгі жалақының 200 еселенген мөлшерінен көп болса немесе жұмыскерлер алу қажеттілігі туындаса, онда оңайлатылған декларация немесе жалпыға бірдей белгіленген тәртіп бойынша салық төлеуі тиіс.

Оңайлатылған декларация негізіндегі салық режимі

Оңайлатылған декларация негізіндегі салық режимін қолдану үшін шағын бизнес субъектілері өз қызметін жүзеге асыратын жері бойынша салық органына салық кезеңі басталғанға дейін өтініш береді. Қызметін бір елді мекен шегіндегі орналасқан бірнеше объектілерде жүзеге асырған кезде салық төлеуші оңайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолдануға өтініш бері үшін салық органын дербес анықтайды. Мынадай талаптарға сай келу керек:

1) жеке кәсіпкерлер үшін:

- жеке кәсіпкердің өзін қоса алғанда, қызметкерлердің шекті орташа тізімдік саны салық кезеңі ішінде 25 адам болса;
- салық кезеңі ішінде шекті табысы 32 002600 теңге болса [1].

Жеке кәсіпкерлікті қолдау және дамыту мемлекеттік органдардың жанынан жеке кәсіпкерлік проблемаларын зерделеу және оны дамыту ұсыныстарын әзірлеу жөніндегі ғылыми-зерттеу институттарын құру, орталық, мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың жанындағы сарапшылық кеңестердің қызметін ұйымдастыру, жеке кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың қаржы институттарын құру, бизнес-инкубаторлардың және индустриялық аймақтардың қызметін ұйымдастыру, жер учаскелерін, ғимараттарды, үй-жайларды сату не тұрғын үй-жайларды Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес тұрғын емес үй-жайға ауыстыру жолымен жүзеге асырылады. Ол «Жеке кәсіпкерлік туралы» Қазақстан Республикасының заңымен көзделген [2].

Сондай-ақ шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау мен дамыту қаржылық қолдау көрсету, шағын кәсіпкерлікті қолдау орталықтарының желісін ұйымдастыру, бизнес-инкубаторларлардың желісін ұйымдастыру, бір жылдан астам пайдаланылмаған мемлекеттік меншік объектілерін шағын кәсіпкерлік субъектілеріне сенімгерлікпен басқаруға немесе жалға беру, өнеркәсіп өндірісін ұйымдастыру және халыққа қызмет көрсету саласын дамыту үшін жалға немесе сенімгерлікпен берілген шағын кәсіпкерлік субъектілерінің меншігіне Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен көзделген шарттарды олар орындаған жағдайда шарт жасасқан кезден бастап бір жыл өткен соң өтеусіз беру жолымен жүзеге асырылады. Бірақ осы шарттар сауда-делдалдық қызметін жүзеге асыратын шағын кәсіпкерлік субъектілеріне қолданылмайды.

Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау мен дамыту формалары мыналар: 1) мемлекеттік органдар жанынан жеке кәсіпкерлікті дамыту туралы мәселелерді зерттеу және ұсыныстар әзірлеу жөніндегі ғылыми-зерттеу институттарын құру; 2) орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар жанынан сараптау кеңестері қызметін ұйымдастыру; 3) жеке кәсіпкерлікті қолдау және дамытудың қаржы институттарын құру; 4) бизнес-инкубаторлар және индустриялық аймақтар қызметін ұйымдастыру; 5) жер телімдерін, ғимараттарды, тұрғынжайларды сатуды немесе тұрғынжайларды тұрғын емес етіп ауыстыруды ҚР заңдарына сәйкес (мемлекеттік органдар жеке кәсіпкерлік субъектілеріне жер телімдерін, ғимараттарды, тұрғынжайларды сатады немесе ҚР заңдарына сәйкес жер телімдерінің мақсатты пайдаланылуын өзгертеді немесе ҚР тұрғынжай қатынастары туралы заңына сәйкес сатып алу-сату шартына немесе қажетті инфрақұрылымға қосуға арналған техникалық шарттар рұқсаттамасына сәйкес тұрғынжайды тұрғын емес етіп қайта жабдықтауға рұқсат береді) орындау [3. 41 б.].

Кәсіпкерліктің басталу сәтіндегі алғашқы бөгет болатын кедергілер, көбіне, әрбір шағын бизнес субъектісінің ішкі әлеуетіне байланысты болады. Оған, біріншіден, кәсіпкердің жұмыс істеу тәжірибесі, екіншіден, өндіріс факторларымен қамтамасыз етілгендігі көрсетеді. Ал одан кейін кәсіпкерлер өндірісінің көлемін кеңейту үшін қаржыландыру көздерінің тапшылығы немесе оны алу жолдарының қиындығымен, кәсіпкерлерді қажетті жаңа заңнамалармен, анықтамалықтармен, каталогтармен қамтамасыз ететін ақпараттық қолдау орталықтарының жетіспеушілігі болып отыр.

Кәсіпкерлік секторын дамытуға арналған инновациялық бағыттағы стратегия шағын кәсіпкерлікті дамытуға және шағын кәсіпорын өнімдері нарығын реттеуге арналған мемлекеттік бағдарламаны орындауға және шағын кәсіпкерлік жұмыстарының нәтижелілігін көтеруге арналған мақсатты бағдарламаларды орындалуға бағытталуы тиіс. Яғни, жеке кәсіпкерлікті инновациялық процестермен басқару жүйесін дамыту ірі кәсіпкерлік құрылымындарында инновациялық қарқынды дамыту болып табылады.

Мұндай түпкілікті мақсаттарға қол жеткізу үшін тәжірибе жүзінде барша қабылданған мемлекеттік бағдарламаларда мына төмендегідей бағыттарда қамтылып отырған міндеттер жоспарланды: жеке кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы макроэкономикалық, саяси, әлеуметтік, құқықтық және моральдық

жағдайлар тудыру; кәсіпкерлік қызметпен айналысу жолындағы кедергілерді азайту; жеке-дара кәсіпкерлікті қаржылық ресурстарға қол жеткізу үшін қажетті жағдайлармен қамтамасыз ету; қаржылық және қаржылық емес компоненттерден тұратын жеке кәсіпкерлікке деген жан-жақты мемлекеттік қолдаулар көрсету мақсатында арнайы мемлекеттік құрылымдар құру; кәсіпкерлік қызметке тарту үшін халықтың қалың ортасында ынталылықты арттыру.

1 «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі)» - Алматы, 14.01. 2016 ж

2 2007 ж. 12 қаңтардағы № 224-III ҚР Жеке кәсіпкерлік туралы Заңы (2009.20.02. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен).

3 Сейдахметов А.С., Елшібекова Қ.Ж., Измаханова А.Қ. Кәсіпкерлік. - Алматы, 2011 - 47-48 б.

4 «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасы.

Резюме

Файзуллина С.А. – к.э.н., старший преподаватель КазНПУ имени Абая. svetlanafai@bk.ru
Современное состояние индивидуальных предпринимателей в Казахстане и развитие тенденции

В данной статье рассматриваются проблемы тенденции и становления предпринимательства в Казахстане и пути их решения. Совершенствование системы государственной поддержки предпринимательской деятельности в Республике Казахстан. Также рассмотрена социальная-экономическая сущность малого предпринимательства, организационно-управленческих решений и формирования инновационных основ малого предпринимательства, методологические основы формирования и развития предпринимательства. Оценка современного состояния малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан, сущность системы предпринимательства в рыночной экономике. Проблемы формирования и функционирования институтов системы предпринимательства, расширению профильности, перехода малого предпринимательства к диверсификации и выхода продукции малого предпринимательства.

Ключевые слова: военный климат, инновационный процесс, бизнес-инкубатор, патент, финансовые институты, стратегия

Summary

Fayzullina S.A. - candidate of economic Sciences, senior lecturer at KazNPU named after Abai.
svetlanafai@bk.ru

The current state of individual entrepreneurs in Kazakhstan and development trends

This article discusses the problems and trends of formation of business in Kazakhstan and ways of their solution. Improving the system of state support of entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan. Also consider the social and economic essence of small business, organizational and administrative decisions and the formation of the foundations of innovative small businesses, methodological bases of formation and development of predprinimaelstva. Assessment of the current state of small and medium business in the Republic of Kazakhstan, the essence of enterprise system in a market economy. Problems of formation and functioning of the enterprise system of institutions, the expansion of the profile, go to the small business diversification and exit of small business products.

Keywords: military climate, innovation process, business incubator, patent, financial institutions, strategy

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

УДК [33+336.71](574)

БАНКОВСКИЙ СЕКТОР РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

С.Ж. Назаров – магистр экономики, слушатель программы DBA
"Доктор делового администрирования" Высшей школы
корпоративного управления Российской академии народного
хозяйства и государственной службы при Президенте РФ,

В современных экономических условиях эффективность функционирования банковского сектора влияет на развитие не только финансово-экономической системы государства, но и обеспечивает финансовую стабильность национальной экономики в целом. Учитывая процессы глобализации и либерализации финансовых рынков, а также возрастающий спрос потребителей финансовых услуг повышается внимание к банковскому сектору как со стороны ученых, так и со стороны руководства банковских учреждений разных уровней управления. Все это обуславливает особый интерес к банковскому сектору Республики Казахстан. В статье исследованы особенности развития банковского сектора Республики Казахстан. Проанализировано современное состояние банковского сектора Республики Казахстан в условиях глобализационных процессов. Выявлены ключевые факторы, влияющие на развитие банковского сектора Республики Казахстан. Определены проблемы и направления развития банковского сектора Республики Казахстан на современном этапе.

Ключевые слова: банковский сектор, тенденции, проблемы, перспективы, активы, доходность

Согласно современным мировым тенденциям финансового рынка банковский сектор выходит на качественно новый уровень функционирования, что побуждает к его анализу и выявлению особенностей его структуры в Республике Казахстан. Банковский сектор – это важная составляющая национальной экономики любой страны. Целесообразно выделить особенности банковского сектора Республики Казахстан:

- охватывает специфическую деятельность, которая связана с денежно-кредитной сферой;
- динамичность поведения банковских учреждений;
- способность к саморегулированию и саморазвитию;
- сложность системы взаимосвязей;
- большое количество составляющих элементов банковского сектора, которые одинаково нацелены на максимизацию прибыли и повышение ликвидности;
- активное внедрение современных информационно-коммуникационных технологий при обслуживании клиентов;
- постоянный поиск новых идей для обеспечения инновационного развития.

Достижение экономического эффекта в банковском секторе зависит не только от внутренней среды – взаимодействия между отдельными банковскими учреж-

дениями как элементами целостной банковской системы, но и от внешней – экономических и политических условий, которые сложились в стране. Поэтому факторы как внутренней, так и внешней среды необходимо учитывать при исследовании банковского сектора Республики Казахстан на современном этапе.

Тенденции и перспективы развития банковского сектора Республики Казахстан на современном этапе определяются влиянием следующих факторов: снижение объема производства, мировых цен на нефть и металлы, объемов экспорта, девальвация курсов валют крупных мировых держав, а также геополитические события.

Безусловно, все эти факторы влияют на ключевые показатели деятельности банковского сектора: величину и достаточность капитала, качество и структуру активов, доходность и ликвидность, корпоративное управление, регулятивные нормы.

Динамика показателей банковского сектора Республики Казахстан свидетельствует о недостаточной эффективности работы банков по перераспределению ресурсов в экономике и удовлетворению спроса на кредиты со стороны экономических агентов. По отношению к ВВП активы банковского сектора увеличились к 01.12.2015 г. на 8,5% по сравнению с началом года (табл. 1).

Таблица 1.

Роль банковского сектора в экономике Республики Казахстан, млрд. тенге

Показатель	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.12.2015
ВВП, млрд. тенге	27 300,5	30 347,2	33 521,2	39 040,9	41 308,0
Отношение активов к ВВП, %	46,9	45,7	45,1	46,3	54,8
Отношение ссудного портфеля к ВВП, %	38,3	38,4	39,8	36,8	36,4
Отношение вкладов клиентов к ВВП, %	31,4	28,5	28,1	28,5	36,2

Источник: [1].

Уровень кредитов к ВВП, максимальное значение которого достигло 70,8% в 2007 г., на 01.12.2015 г. сохраняется на низком уровне – 36,4%. Как показывают данные табл. 1, наблюдается понижение суммы кредитов к ВВП, что объясняется несбалансированным кредитованием отраслей экономики, низкой диверсификацией ссудного портфеля, а также краткосрочным фондированием. Банки кредитуют большей частью непроизводственную сферу (рис. 1).

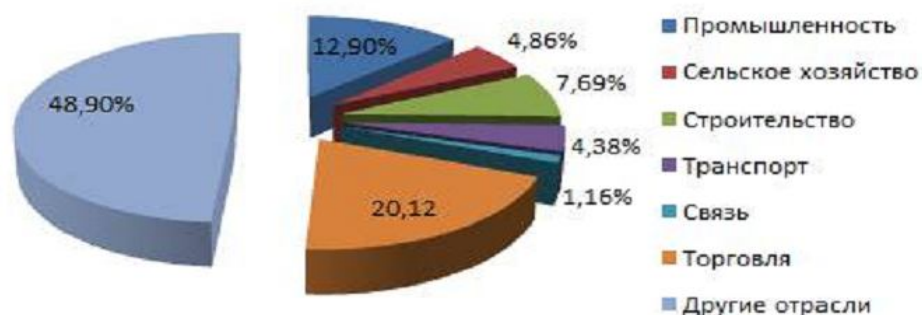

Рис. 1. Кредитование банков в разрезе отраслей экономики по состоянию на 01.11.2015 г.

Источник: [2].

Банковский сектор Республики Казахстан представлен 35 банками (табл. 2).

Таблица 2. Структура банковского сектора Республики Казахстан

Показатель	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.11.2015
Количество банков второго уровня, в т.ч.	38	38	38	38	35
- банки со 100-ным участием государства (АО «Жилстройсбербанк»)	1	1	1	1	1
- банки второго уровня с иностранным участием	19	19	17	16	16
- дочерние банки второго уровня	16	16	14	14	13
Количество филиалов банков второго уровня	363	362	378	395	345

Источник: [2].

2015 г. завершился слиянием таких банков как АО «Альянс Банк», АО «Темирбанк» и АО «ForteBank» в группу АО «ForteBank», слияние АО «Казкоммерцбанк» с АО «БТА Банк». Кроме этого, АО «Народный банк Казахстана» приобрел АО «HSBC Банк Казахстана», который был переименован в дальнейшем в АО «Altyn Bank».

Данные сделки укрепили показатели, характеризующие концентрацию банковской деятельности. Так, более 59% совокупных активов банковского сектора приходится на 5 крупнейших частных банков Республики Казахстан (рис. 2). Можно полагать, что более половины всей банковской инфраструктуры – филиальная и банкоматная сети – находятся в данных группах.

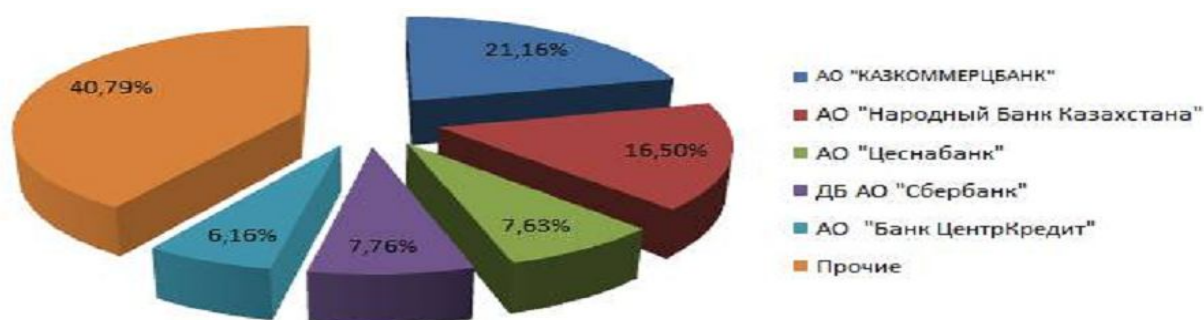

Рис. 2. Структура банков по размеру активов по состоянию на 01.11.2015 г.

Источник: [2].

Несмотря на замедление роста казахстанской экономики, банковский сектор развивался достаточно динамично: за 10 месяцев 2015 г. активы выросли на 6,31% или 1,4 трлн. тенге. Среднегодовой прирост активов составляет около 7,4% (табл. 3).

Таблица 3. Структура совокупных активов банковского сектора Республики Казахстан, млрд. тенге

Показатель	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.11.2015
Наличные деньги, аффинированные драгметаллы и корреспондентские счета	1 396,5	1 479,3	1 953,6	2 446,7	4020,0
Вклады, размещенные в других банках	603,9	520,2	465,0	382,3	508,9
Ценные бумаги	1 859,0	1 891,2	1 916,6	2 075,4	47,6
Банковские займы и операции «обратное РЕПО»	10 455,4	11 624,2	13 348,2	14 184,4	14 491,8
Инвестиции в капитал	381,0	325,3	351,7	486,9	403,4
Прочие активы	2 035,1	2 141,9	2 623,8	2 794,0	4 310,2
Всего активов	16 730,9	17 982,1	20 659,0	22 369,7	23 781,8

Источник: [2].

Несмотря на неблагоприятную ситуацию в стране, банковский сектор продолжает демонстрировать доходность. Так, с начала 2015 г. банки получили 182 млрд. тенге прибыли (табл. 4), несмотря на замедление темпов роста большинства сегментов финансового рынка, а также снижения уровня деловой активности.

Таблица 4. Доходность банковского сектора Республики Казахстан, млрд. тенге

Доходы и расходы банковского сектора	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.11.2015
Доходы, связанные с получением вознаграждения	1 085,2	1 326,5	1 515,9	1 370,0
Расходы, связанные с выплатой вознаграждения	612,3	635,8	753,1	650,0
Чистый доход, связанный с получением вознаграждения	472,9	690,7	762,8	720,0
Доходы, не связанные с получением вознаграждения	4 174,4	2 958,2	7 946,4	18 616,7

Доходы и расходы банковского сектора	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.11.2015
Расходы, не связанные с выплатой вознаграждения	4 395,8	3 341,1	8 368,0	19 089,2
Чистый доход (убыток), не связанный с получением вознаграждения	-221,4	-382,9	-421,6	-472,5
Чистый доход (убыток) до уплаты подоходного налога	251,5	307,8	341,2	247,5
Расходы по выплате подоходного налога	29,4	46,6	61,2	65,3
Чистый доход (убыток) после уплаты подоходного налога	222,1	261,2	280,0	182,2

Источник: [2].

Таким образом, в настоящее время существенного ухудшения основных финансовых показателей банковского сектора Республики Казахстан не наблюдается, хотя нельзя отрицать намеченную тенденцию по снижению данных показателей.

Как отмечено в отчете Национального Банка о финансовой стабильности Казахстана, главными конкурентными преимуществами банковского сектора Республики Казахстан по сравнению с другими государствами-членами ЕАЭС являются относительно низкий уровень странового риска Казахстана, более конкурентный финансовый рынок с точки зрения участия государства в капитале и связанное с этим увеличение роли средних банков с частным капиталом, а также большая капитализация банковского сектора, которая в случае негативных событий позволит абсорбировать возникающие риски [3].

В свою очередь, зависимость казахстанских банков от привлеченных средств клиентов выше, чем в России и Беларуси, из-за отсутствия альтернативных источников фондирования. Высокая доля неработающих займов не позволяет крупным казахстанским банкам быстро реагировать на меняющуюся конъюнктуру в отличие от банков России и Беларуси. Еще одним ключевым недостатком является весьма низкий уровень проникновения банковских услуг в экономику Казахстана, что, в свою очередь, позволяет банковскому сектору развиваться одновременно как экстенсивно, наращивая объемы предоставляемых услуг, так и интенсивно, обеспечивая качество услуг и внедряя современные технологии их оказания.

Одним из ключевых событий в сфере банковского управления и регулирования является внедрение стандартов Базеля III [4], и, прежде всего, требований к капиталу. Республика Казахстан начала поэтапный переход к внедрению системы регулирования банковского сектора Базель III с начала 2015 г. Планируется, что внедрение требований Базеля III, включая создание контрциклических буферов и увеличение требований к капиталу, будут происходить поэтапно до 2019 г.

В целом происходящие изменения в банковском секторе Республики Казахстан преследуют цель интегрировать его в меняющуюся макроэкономическую ситуацию, сделать его более устойчивым к возможным негативным воздействиям макроэкономического или политического характера. Все вышесказанное нашло, в достаточной степени, отражение в принятом Правительством программном документе – Концепции развития финансового сектора Республики

Казахстан до 2030 года [5], которая нацелена на создание конкурентоспособного финансового сектора и повышение его эффективности в перераспределении ресурсов в экономике на базе лучших международных стандартов, включая стандарты Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР).

Для полноценной реализации потенциала банковского сектора Республики Казахстан и повышения его конкурентоспособности необходимо урегулировать вопрос качества активов, повысить устойчивость базы фондирования, обеспечить плавный переход к стандартам Базель III, и совершенствовать бизнес-стратегии финансовых организаций, направленных на увеличение рентабельности активов и капитала.

1 Текущее состояние банковского сектора Республики Казахстан. - Алматы, 2015. <http://www.afn.kz/>.

2 Обзор банковского сектора Республики Казахстан. Рейтинговое Агентство РФЦА. – Алматы, 2015.

3 Отчет о финансовой стабильности Казахстана, 2014. Национальный Банк Казахстана. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.nationalbank.kz/?docid=1541&switch=russian>

4 International regulatory framework for banks (Basel III). [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

5 Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 августа 2014 года № 954 «Об утверждении Концепции развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400000954>

Түйіндеме

С.Ж. Назаров – экономика магистрі, РФ Президенті жанындағы Ресей ұлттық шаруашылық және мемлекеттік қызмет академиясы Корпоративті басқарылатын жоғарғы мектебінің «Іскерлік әкімшілендіру докторы» DBA бағдарламасының тыңдаушысы, 119571, Мәскеу, Вернадского даңғылы, 82, n_saken@mail.ru.

Қазақстан Республикасының банк секторы: даму келешегі мен проблемалары.

Қазіргі экономикалық жағдайда банк секторының тиімді қызметі мемлекеттің қаржы-экономикалық жүйесінің дамуына әсерін тигізіп қана қоймай, жалпы ұлттық экономиканың қаржылық тұрақтылығын да қамтамасыз етеді. Қаржы нарығының ырықтандырылу және жаһандандырылу үдерісін, сонымен қатар тұтынушылардың қаржы қызметінің көрсетілуіне деген сұранысының өскенін ескерсек, банк секторына деген ықылас ғалымдар тарапынан да, түрлі деңгейде басқарылатын банк мекемелерінің басшылары тарапынан да артып келеді. Мұның барлығы Қазақстан Республикасының банк секторына деген ерекше қызығушылықпен түсіндіріледі. Мақалада Қазақстан Республикасының банк секторының даму ерекшеліктері зерттелген. Жаһандандырылған үдеріс жағдайындағы Қазақстан Республикасының банк секторының қазіргі жай-күйі талданған. Қазақстан Республикасының банк секторларының дамуына әсер ететін негізгі факторлар анықталған. Жаңа кезеңдегі Қазақстан Республикасының банк секторының даму бағыттары мен мәселелері айқындалған.

Түйін сөздер: банк секторы, үдерістер, мәселелер, перспективалар, активтер, табыстылық

Summary

Nazarov S.Zh. – master in economics, listener of the DBA "Doctor of Business Administration" program of The Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration (RANEPА) Vernadskogo Avenue, 82, Moscow, Russian Federation, n_saken@mail.ru.

The banking sector of the Republic of Kazakhstan: problems and prospects.

In modern economic conditions efficiency of functioning of the banking sector influences development not only financial and economic system of the state, but also provides financial stability

of national economy in general. Considering processes of globalization and liberalization of the financial markets, and also the increasing demand of consumers of financial services raises attention to the banking sector both from scientists, and from the management of banking institutions of different levels of management. All this causes a particular interest to the banking sector of the Republic of Kazakhstan. The article deals with features of development of the banking sector of the Republic of Kazakhstan. The current state of the banking sector of the Republic of Kazakhstan in the conditions of globalization processes is analysed. The key factors influencing development of the banking sector of the Republic of Kazakhstan are revealed. Problems and the directions of development of the banking sector of the Republic of Kazakhstan at the present stage are defined.

Keywords: banking sector, tendencies, problems, prospects, assets, profitability

УДК 338.36

ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДИКА ВЕДЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА

У.К. Джакишева – к.э.н., *КазНПУ имени Абая*

Туристический бизнес – одна из наиболее быстро развивающихся отраслей мирового хозяйства. В Казахстане туризм – развивающаяся отрасль, и влияние туристической индустрии на экономику страны пока незначительно. Незрелость туристической инфраструктуры, невысокое качество сервиса, устойчивый миф о Казахстане как о стране повышенного риска привели к тому, что в настоящее время на нашу страну приходится менее 1% мирового туристского потока.

подавляющая часть турфирм предпочитает заниматься направлением своих соотечественников за рубеж, и лишь немногие фирмы работают на привлечение туристов в Казахстан. В статье рассмотрена организация и методика ведения бухгалтерского учета на предприятиях туристского бизнеса

Ключевые слова: туристский бизнес, туризм, туристский поток, туристская политика, себестоимость турпродукта

В современных условиях все большее развитие получает туризм, позволивший сформировать рынок туристских услуг и наладить туристский бизнес. Эффективное функционирование системы туризма невозможно без планирования, регулирования, координации и контроля со стороны структур, ответственных за его развитие. Это обуславливает необходимость разработки и реализации туристской политики.

Туристская политика - это система методов мер и мероприятий социально-экономического, правового, внешнеполитического, культурного и иного характера, которая осуществляется парламентами, правительствами, государственными и частными организациями, ассоциациями и учреждениями в целях создания условий для развития туристской индустрии, рационального использования туристских ресурсов, повышения эффективности функционирования системы туризма.

В рамках формирования и реализации туристской политики государство выполняет ряд функций, обеспечивающих общественные интересы и жизнедеятельность системы туризма, в целом. К таковым в широком смысле слова относятся:

- координация;
- планирование;
- регулирование;
- маркетинг национального туристского продукта;
- стимулирование;
- социальный туризм;
- защита интересов.

Координация является одной из наиболее значимых функций, реализуемых государством в туристской политике. В значительной степени этому способствует тот факт, что выполнение государством других функций зависит от того, насколько оно способно скоординировать и сбалансировать интересы всех субъектов системы туризма. Специфика туризма, многообразие его проявлений, высокая степень вовлечения самых разнообразных видов деятельности в его организацию, необходимость сочетания деятельности предпринимательских структур и государства, обеспечение партнерства с частным бизнесом - вот лишь небольшой перечень причин, выводящих функцию координации на первый план [1].

Феномен туризма состоит в том, что он имеет не только комплексный, но и межведомственный характер. Поэтому особенность координации заключается также и в том, что помимо самой системы туризма государство должно обеспечивать взаимодействие собственно государственных структур (министерств и ведомств) для решения задач развития туризма. Кроме того, в связи со становлением туристских регионов и центров усиливается роль местных органов власти, что ведет к необходимости усиления координации местных и общенациональных интересов.

Возникнув в недрах частного бизнеса, туризм может устойчиво развиваться только в том случае, если государство обеспечит для этого необходимые правовые, экономические, политические и прочие условия. Отдан туризм полностью на откуп действию рыночных факторов, невозможно обеспечить его устойчивое развитие, не наносящее ущерба природным, культурным и общечеловеческим ценностям национальной экономики, а также выполнение туризмом своей социальной функции по оздоровлению нации. В Гаагской декларации по туризму отмечалось, что в нем «существуют определенные границы, дальше которых процесс децентрализации и деконцентрализации идти не может; как бы там ни было, без национальной механизма обеспечившего координацию туристской политики государства на национальном и региональном уровнях, не обойтись». Именно поэтому государство должно предусматривать меры, сдерживающие стихийное развитие туризма и направляющие его в цивилизованное русло с целью «его развития в гармоничном соответствии с обеспечением других основных потребностей и видов деятельности общества».

Сейчас в республике начата работа по подготовке и переподготовке профессиональных кадров для туристской отрасли. Международные программы обмена студентами и отраслевыми специалистами, обучение во вновь созданном Общеобразовательном центре КазГУМЯ и на действующих факультетах туризма республиканских университетов обеспечат казахстанский туристский рынок квалифицированными мастерами своего дела [2].

На фоне дальнейшего развития рыночных отношений можно рассчитывать на поступательное увеличение спроса казахстанцев на зарубежные поездки – с целью отдыха, развлечений и удовлетворения профессиональных интересов. Этому будут способствовать такие факторы, как наличие огромного отложенного спроса после отмены ограничений на выезд за рубеж; рост платежеспособных категорий населения, когда 10% казахстанцев по праву относят к лицам с высоким уровнем дохода; изменение структуры потребления населения в пользу непродовольственных товаров и услуг; переориентация граждан с внутреннего рынка туризма на внешний из-за дороговизны местных курортов и роста транспортных расходов; использование зарубежных поездок для решения материальных и бытовых проблем населения (шопинг – одна из основных целей); расширение деловых контактов и сотрудничества по линии новых коммерческих структур и др. Все это характерные особенности выездного туристского рынка.

Одной из форм государственного регулирования туризма является лицензирование, предусматривающее выдачу специального разрешения (лицензии) на осуществление туристской деятельности. Цель лицензирования состоит в обеспечении защиты прав и законных интересов государства и потребителей туристских услуг, повышении уровня туристского обслуживания, приведении его в соответствие с международными требованиями.

В соответствии с международной и принятой отечественной практикой, затраты оцениваются по себестоимости. Себестоимость туристского продукта формируется под воздействием разных факторов. Поэтому возникает необходимость установить факторы, которые являются решающими на различных стадиях создания туристского продукта, и организовать их анализ.

Себестоимость туристского продукта представляет собой стоимостную оценку используемых в процессе производства природных ресурсов, сырья, материалов, топлива, энергии, основных средств, трудовых ресурсов, а также других затрат.

Любое производство продукции (работ, услуг) связано с определенными затратами.

Затраты – это уменьшение активов или увеличение обязательств, связанных с возникновением издержек производства.

Затраты организации в денежной форме составляют себестоимость продукции.

Производственные затраты связаны непосредственно с осуществлением производственной деятельности, а периодические – практически не связаны по своей экономической сути с формированием и продвижением туристского продукта на рынке. Они возникают в результате какого-либо конкретного стратегического решения и рассматриваются как периодические убытки в том отчетном периоде, в котором они возникли. Так, расходы, связанные с содержанием административно-управленческого персонала – заработная плата с отчислениями от фонда оплаты труда административно-управленческого персонала, амортизация, ремонт основных средств, арендная плата и т.п. являются периодическими. Кроме этого имеются также расходы, связанные с реализацией туристского продукта (на исследование и разработки, рекламные услуги, повышение квали-

фикации персонала). Уровень подобных расходов устанавливается решением руководства организации и может быть увеличен, сокращен или удален [3].

Известно, что правила ведения финансового учета и составления внешней финансовой отчетности регламентируются государством. При этом следует добавить, что система управленческого учета наименее регламентирована законодательством. Организация производственного учета - внутреннее дело каждого предприятия или компании. Администрация фирмы самостоятельно решает, в каких разрезах классифицировать затраты; насколько детализировать места возникновения затрат и как их увязывать с центрами ответственности; вести ли учет фактических или стандартных (плановых, нормативных), полных или частичных (переменных, прямых, предельных) затрат.

Современную систему управленческого (производственного) учета характеризует оперативность учета затрат. С этой точки зрения учет затрат подразделяется на учет фактических (прошлых) затрат и учет затрат по системе «стандарт-кост». Эта система включает в себя разработку норм стандартов на затраты труда, материалов, накладных расходов, составление стандартной (нормативной) калькуляции и учет фактических затрат с выделением отклонений от стандартов (норм).

До сих пор в отечественном учете не было разделения бухгалтерии на финансовую и производственную, что в ближайшее время станет остро необходимым по мере развития рыночной экономики. Вместе с тем в теории отечественного учета существует хорошо разработанная система нормативного учета, во многом схожая с западной системой «директ-костинг». Система нормативного учета включает в себя методы разработки и установления норм расхода производственных ресурсов; расчет нормативной себестоимости услуг; систематический учет изменений норм и оперативный учет и документирование отклонений от норм с указанием их причин и виновников [4].

Таким образом, наша система учета отличается от западной лишь тем, что в ней учитываются только полные затраты и не производится их разделение на постоянные (условно-постоянные) и переменные (условно-переменные). Однако последняя все чаще применяется в отечественном экономическом анализе.

1 Бургонова Г.Н., Каморджанова Н.А. Гостиничный и туристский бизнес. Особенности бухгалтерского учета и налогообложения - М.: ФиС, 1999 г.

2 Керимов В.Э., Сухов Р.А. Производственный учет в туристских организациях. - М.: изд дом «Дашков и К» 2000 г.

3 Чудновский А.Д. и др. Гостиничный и туристический бизнесы - М.: изд. дом ЭКМОС, 1998.

4 Состав и учет затрат в туризме. Методические рекомендации. - М.: изд. «Ось-89» 2000 г.

Түйіндеме

Джакишева У.К – Абай атындағы ҚазҰПУ э.ғ.к., аға оқытушы, symbat_201176@mail.ru

Туристтік бизнестегі кәсіпорындардың ұйымдастыру және есепке алу әдістері

Туристтік бизнес – әлемдік шаруашылықтың қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі. Қазақстанда туризм дамып келе жатқан сала болғандықтан, туристік индустрияның ел экономикасына әсері әзірше шамалы. Туристтік инфрақұрылымның толыққанды дамымауы, көрсетілетін қызмет сапасының жоғары деңгейде болмауы, Қазақстанды тәуекелі жоғары ел ретінде көрсететін аңыз сияқты жағдайлар қазіргі уақытта әлемдік туристік ағымдағы біздің елдің үлесінің 1% нан да төмендігін көрсетіп отыр.

Турфирмалардың басым бөлігі өз отандастарын шет елдерге жіберуге тырысады да тек аз ғана бөлігі туристерді елімізге тартуға тырысады.

Мақалада туристік бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті жүргізу әдісі мен оны ұйымдастыру қарастырылған.

Түйін сөздер: туристік бизнес, туризм, туристік ағым, туристік саясат, турөнімнің өзіндік құны

Summary

Dzhakysheva U.K. - candidate of economic Sciences, senior lecturer at KazNPU named after Abai, symbat_201176@mail.ru

Organization and methods of accounting at enterprises of tourist business

Travel industry - one of the fastest growing sectors of the world economy. Kazakhstan tourism - growing industry, and the impact of the tourism industry on the economy is negligible. Undeveloped tourist infrastructure, low quality of service, a persistent myth about Kazakhstan as a high-risk country have led to the fact that at present our country accounts for less than 1% of the world tourist flow.

The vast majority of travel agencies prefer to deal with the direction of their compatriots abroad, and few firms are working to attract tourists to Kazakhstan. In accordance with the Law of RK "On Accounting and Financial Statements" head of the organization provides a registration system and the organization of accounting.

Keywords: tourist business, tourism, tourist flow, tourist policy, the cost of tourism products

УДК 336.63

ИНВЕСТИЦИОННО-КРЕДИТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

С.Ж. Пралиева – к.э.н., старший преподаватель КазНПУ имени Абая,
Е.Е. Сүймқұл – магистрант 2 курса по специальности 6М050900 – Финансы,
КазНПУ имени Абая

В данной статье рассмотрено значение кредитования для банка как дополнительного источника финансирования коммерческой деятельности, для коммерческого предприятия значение кредита то же является значимым, особенно на стадии становления предприятия, в целях создания первоначального капитала, и впоследствии деятельности, для использования кредитных ресурсов при осуществлении долгосрочных инвестиций, направленных на создание нового имущества (капитальные инвестиции).

В рамках рыночной экономики, существующая институциональная база должна обеспечивать свободный доступ малого бизнеса к отечественным и иностранным кредитным ресурсам, также создавать благоприятные условия для свободы предпринимательской деятельности, формирования конкурентной рыночной среды.

В целях финансово-кредитной и инвестиционной поддержки малого предпринимательства предложены определенные направления и способы.

Ключевые слова: финансирование коммерческой деятельности, капитальные инвестиции, отечественный капитал, институциональные, долгосрочные инвестиций

Значение кредитов банка как дополнительного источника финансирования коммерческой деятельности особенно проявляется на стадии становления предприятия, которое использует кредитные ресурсы при осуществлении долгосрочных инвестиций, направленных на создание нового имущества (при капитальных инвестициях).

На этом этапе огромное значение имеют долгосрочные кредиты банков. Однако, в сложившейся нестабильной обстановке важен не только сам факт кредитования, но и то, как именно оформлен кредит, своевременный и правильный его учет, в том числе учета их стоимости и процентной ставки, их обеспечения, бухгалтерских проводок по аналитическим и синтетическим счетам. Как следствие, все большую ценность приобретает знание роли банковского кредита в условиях рыночной экономики.

Определяя институциональные рамки рыночной экономики, оно старается создавать благоприятные условия для свободы предпринимательской деятельности, формирования конкурентной рыночной среды, привлечения иностранного и отечественного капитала в малый бизнес.

Государственная поддержка малого и среднего бизнеса осуществляется на основе государственных, отраслевых и региональных программ и представляет собой комплекс мер, направленных на развитие и поддержку малого предпринимательства.

Президент РК Н.Назарбаев в своем Послании Народу Казахстана дал поручение снизить административные барьеры для бизнеса и создать экономические стимулы для его развития.

Основные меры системного характера, направляемые на создание условий для бизнеса:

- введение моратория на проверки малого и среднего бизнеса;
- выделение 100 млрд. долл. США на поддержку казахстанского бизнеса ввиду сокращения возможностей банков второго уровня по кредитованию экономики;
- проведение административной реформы, основной целью которой является устранения возможностей для коррупции со стороны недобросовестных чиновников;
- снижение административных барьеров;
- привлечение ассоциаций предпринимателей к законотворческой деятельности, касающейся интересов бизнеса;
- создание и развитие центров поддержки предпринимательства и других объектов инфраструктуры и многое другое.

Начиная с 2011 года, только на поддержку МСБ было направлено более 276 млрд. тенге. А для предприятий, осуществляющих инвестиции, предусмотрены налоговые преференции. В 2012-2013 годах был введен мораторий на проверки субъектов малого и среднего бизнеса.

С целью обеспечения устойчивости и сбалансированного роста экономики через диверсификацию и повышение ее конкурентоспособности в 2010 году принята Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию на 2010-2014 годы (далее – ГПФИИР).

Предварительные итоги ГПФИИР свидетельствуют о ее положительном влиянии на социально-экономическое развитие страны. С 2008 по 2014 годы прирост объема валовой добавленной стоимости обрабатывающей промышленности составил 25,8% (с 1,8 до 3,8 трлн. тенге). За аналогичный период рост производительности труда в обрабатывающей промышленности составил 158,5% с 37,3 до 57,5 тыс. долл. США/чел.

При этом в 2014 году объем производства обрабатывающей промышленности составил 5852,6 млрд. тенге, в том числе пищевой промышленности – 1172,6 млрд. тенге (20%), машиностроения – 859,2 млрд. тенге (14,5%), химической промышленности – 185,9 млрд.тенге (3%) [1].

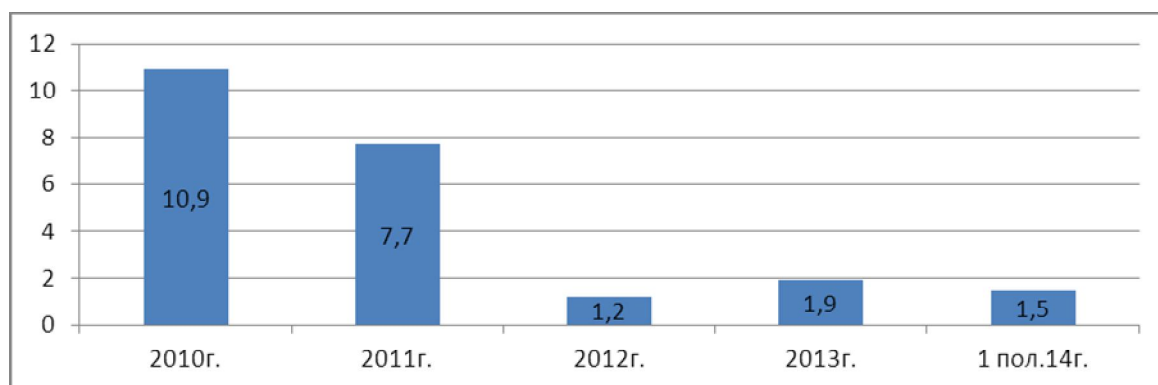

Рисунок 1. Реальный рост ВДС обрабатывающей промышленности [1]

Несмотря на положительные тенденции, темпы прироста обрабатывающей промышленности снижаются (в 2013 г. - 1,9%, тогда как в 2012 году – 13,9%). За счет опережающего роста ВВП доля обрабатывающей промышленности в его структуре снизилась с 11,8% в 2008 году до 10,7% по итогам первого полугодия 2014 года. Кроме того, доля несырьевой продукции в структуре экспорта сократилась с 28% до 24% в аналогичном периоде. Замедление темпов роста выпуска обрабатывающей промышленности сопровождалось снижением инвестиционной активности в стране. Так, в течении последних пяти лет уровень годового роста инвестиции в основной капитал сократился с 14,8% до 6,9% [2].

При этом наибольший объем инвестиционных вложений в 2014 году пришелся, как и в предыдущие годы, на горнодобывающую промышленность (29% от всех инвестиций в основной капитал).

Основными источником финансирования инвестиций в основной капитал остаются собственные средства предприятий (59%), тогда как на рынке наблюдается недостаток долгосрочных источников фондирования.

Меры, принятые Правительством Республики Казахстан в первой половине 2014 года, уже повлияли на положительные изменения в секторе обрабатывающей промышленности.

Так, по официальным данным Национального Банка Казахстана (далее – НБ РК) объемы кредитов, выданных в обрабатывающей промышленности за летний период 2014 года, на 2,8% превысили аналогичный показатель прошлого года.

Более того, долгосрочные кредиты обрабатывающей промышленности, выданные в июне-августе 2014 года, выросли в 2,2 раза по сравнению с 2013 годом.

Тем не менее, на долю обрабатывающей промышленности в структуре общего кредитного портфеля приходится лишь 6,8%, а по данным исследования НБ РК потребность в кредитах у предприятий обрабатывающей промышленности выше, чем в целом по экономике.

В целом в рамках Государственной программы индустриально- инновационного развития Республики Казахстан на 2015-2019 годы прогнозная потребность

в инвестициях для обрабатывающей промышленности составит порядка 6,6 трлн. тенге.

Важным также является вопрос развития сферы услуг, поддерживающей функционирование обрабатывающей промышленности. К ней относятся транспорт, логистика, коммуникации, технические испытания и научные исследования, аренда специализированной техники, упаковывание и т.д.

По данным за 9 месяцев 2014 года в этих секторах наблюдались отрицательная динамика инвестиций в основные средства (по транспорту и складированию на 15%, по информации и связи - на 17%).

В этой связи 14 февраля 2014 года Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев на расширенном заседании Правительства поручил выделить из национального Фонда 1 трлн. тенге для кредитования МСБ обрабатывающей промышленности и проектов по приоритетам программы индустриализации.

Во исполнения поручения Главы государства Правительством и Национальным банком был принят План совместных действий по обеспечению финансирования субъектов МСБ в обрабатывающей промышленности (далее – План). Объем выделенного финансирования составил 100 млрд. тенге из общей суммы 1 трлн. тенге [3].

Таблица 1. Распределение средств среди БВУ на 01.01.2015 г.

БВУ	Сумма размещения, млн. тг.
АО «Казкомерцбанк»	20 000
АО «Народный Банк Казахстана»	20 000
АО «Цесна Банк»	20 000
АО «Банк Центр Кредит»	8 000
АО «АТФБанк»	7 000
АО «Темир Банк»	7 000
АО ДБ «Сбербанк России»	6 000
АО «Евразийский Банк»	3 000
АО «Нурбанк»	2 000
АО «Банк РВК»	2 000
АО «AsiaCreditBank»	2 000
АО «Казинвестбанк»	2 000
АО «DeltaBank»	1 000
ИТОГО	100 000
Примечание: http://www.damu.kz/ [4]	

Доведение средств Национального Фонда до субъектов МСБ осуществлялось путем обусловленного размещения в банках второго уровня (далее – БВУ). С этой целью в апреле 2014 года АО «национальный управляющий холдинг «Байтерек» и его дочерняя организация АО Фонд Развития Предпринимательства «Даму» подписали кредитные соглашения о размещении 100 млрд. тенге с 13 БВУ, которые являются наиболее активными на рынке финансирования МСБ и имеют наиболее устойчивое финансовое положение.

При этом банкам был установлен срок освоения – 6 месяцев.

Согласно условиям выделения средств не менее 50 млрд. тенге БВУ были направлены на финансирование новых проектов МСБ, из них 25 млрд. тенге на

проекты пищевой промышленности. Соответственно, не более 50 млрд. тенге допускалось использовать для рефинансирования действующих кредитов в обрабатывающем секторе.

Таблица 2. Региональное распределение средств

г. Астана	19 475 млн. тг – 44 проекта
Алматинская область	12 782 млн. тг – 32 проекта
Южно-Казахстанская область	11 479 млн. тг – 31 проект
г. Алматы	10 654 млн. тг. – 45 проектов
Павлодарская область	6 024 млн. тг – 29 проектов
Акмолинская область	5 968 млн. тг – 20 проектов
Жамбылская область	5 416 млн. тг – 12 проектов
Атырауская область	5 283 млн. тг – 18 проектов
Карагандинская область	4 567 млн. тг – 34 проекта
Восточно-Казахстанская область	4 118 млн. тг – 51 проект
Костанайская область	3 514 млн. тг. – 25 проектов
Западно-Казахстанская область	3 221 млн. тг – 24 проекта
Мангистауская область	2 869 млн. тг – 10 проектов
Актюбинская область	2 356 млн. тг – 23 проекта
Северо-Казахстанская область	2 289 млн. тг – 28 проектов
Кызылординская область	466 млн. тг – 12 проектов
Примечание: http://www.damu.kz/ [4]	

В результате проделанной Национального Фонда средств были своевременно исполнены. Во-первых, вся сумма 100 млрд. тенге была освоена в установленные сроки. На 16 октября 2014 года 13 БВУ профинансировали 438 проектов на сумму 100 482 млн. тенге. Из них 482 млн. тенге было дофинансировано банками. Во-вторых, при допустимых 50 млрд. тенге, фактически только 27 млрд. тенге были направлены на рефинансирование. Этой услугой воспользовалось 150 заемщиков. В-третьих, на новые проекты в пищевой промышленности было направлено 25,5 млрд. тенге, при плане 25 млрд. тенге, т.е. исполнение плана обеспечено на 102%.

Финансированием были охвачены все 14 областей Казахстана и города Астана и Алматы. При этом отмечается сбалансированное распределение средств по регионам: из общего количества заемщиков 80% реализуют свои проекты в областях, 20% - в городах Астана и Алматы.

Наибольший объем финансирования приходится на город Астана (44 проекта на сумму 19 475 млн. тг), Алматинская область (32 проекта на сумму 12 782 млн. тг), Южно - Казахстанскую область (31 проект на сумму 11 479 млн.тг) и город Алматы (45 проектов на сумму 10 654 млн.тг)

В отраслевом разрезе наибольшее количество кредитов выдавалось на проекты в сфере торговли. Общая сумма финансирования проектов в данной отрасли составила 61% от общей суммы освоенных средств. Далее, отрасли услуги – 17%, промышленность – 12%, строительство – 5%, транспорт и связь – 3%. В наименьшем объеме финансировались проекты сельского хозяйства, общая сумма финансирования по которым составила всего 2% от общей суммы освоенных средств (рисунок 2).

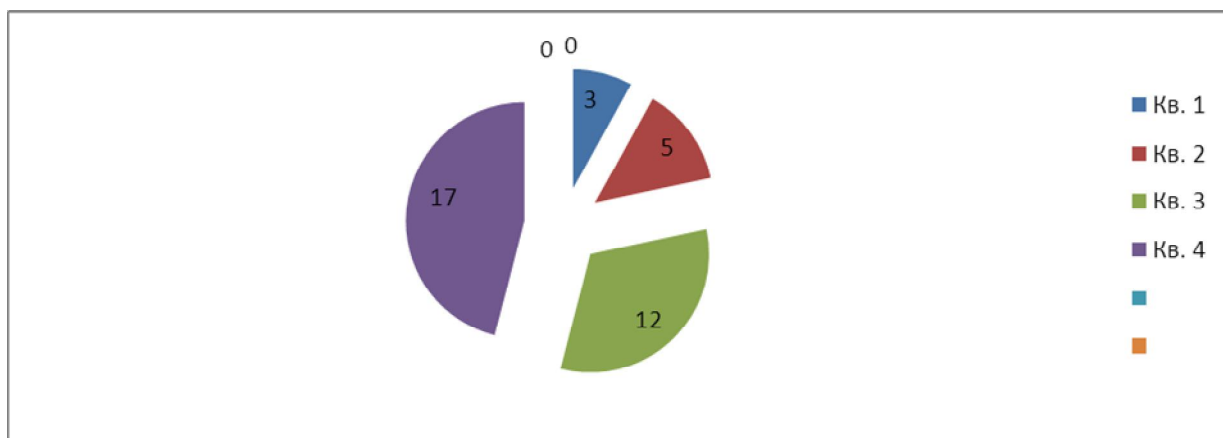

Рисунок 2 – Отраслевое распределение средств

Примечание: <http://www.damu.kz/> [4].

По организационно – правовым формам среди участников преобладают товарищества. Их удельный вес составляет 69%. Вместе с этим немалую долю занимают и индивидуальные предприниматели - 29%. Это подтверждает доступность государственной поддержки не только для средних компаний, но также для малых и микро предприятий (рисунок 3).

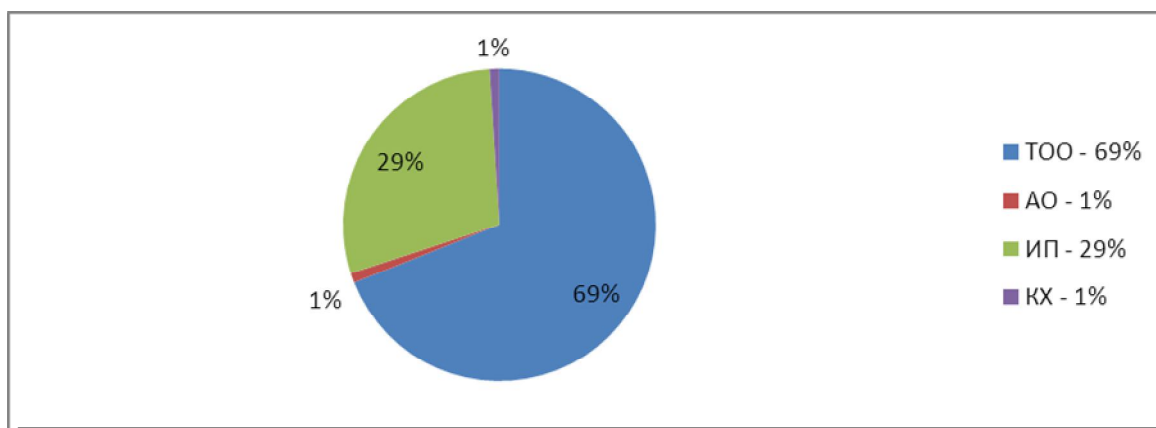

Рисунок 3. Распределение заемщиков по организационно-правовым формам

Примечание: <http://www.damu.kz/> [4].

На микро уровне предпринимателями, получившими финансирование, уже создано порядка 4,5 тыс. новых рабочих мест.

Кроме этого, за 2014 год данными предпринимателями выплачено порядка 8,6 млрд. тенге налогов. По мере выхода предприятий на производственную мощность ожидается выпуск продукции общей стоимостью более 200 млрд. тенге в год, а также налоговые поступления более 20 млрд. тенге в год [4].

Анализ теории и практики кредитования малого бизнеса показал, что особенности кредитования этих субъектов заключаются в договорном характере взаимоотношений банка и его клиента в процессе кредитования, т.е. сумма кредита и размер процентных ставок, способ его предоставления и срок возврата четко фиксируются в кредитном договоре. Кредиты выдаются только кредитоспособным заемщикам.

В этой связи в настоящее время не существует жестких регламентации по применению того или иного механизма кредитования, способов регулирования

задолженности по кредиту, содержанию банковского контроля при кредитовании в зависимости от характера объекта кредитования или отраслевой принадлежности заемщика. В основе кредитных отношений так же, как и при кредитовании других заемщиков, лежит взаимовыгодность кредитной сделки для клиента и для банка, а также принципы кредитования – срочность, возвратность и платность.

Совершенствованием кредитования малого и среднего бизнеса является систематическая проверка эффективности действующей балльной модели для корректировки шкалы оценок, которую следует производить по мере выявления неблагоприятных ссуд, изменения экономических условий и образа жизни семей.

Итогом очередной проверки результативности отбора заемщиков может быть решение сместить акцент с одного оценочного показателя на другой, который в данное время, по мнению банка, является для определения кредитоспособности более весомым.

В целом, финансово-кредитная и инвестиционная поддержка малого предпринимательства должна осуществляться в следующих основных направлениях и формах:

- кредитование приоритетных проектов на льготных условиях и конкурсной основе;
- внедрение и развитие системы гарантирования кредитов субъектам малого бизнеса, предоставляемых банками второго уровня;
- разработка механизма стимулирования банков второго уровня путем разделения рисков и частичного субсидирования процентных ставок;
- продолжение практики софинансирования проектов, совместно с банками второго уровня;
- развитие системы венчурного финансирования;
- поощрение создания субъектами малого бизнеса кредитных товариществ, обществ взаимного страхования.

1 Развитие малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан // Международная Научно-Практическая Конференция «Современных информационно коммуникационных технологий в образовании: «Состояние и перспективы развития», Университет «Туран», г. Алматы, декабрь 2015 год.

2 Статистический сборник «Промышленность Казахстана и его регионов», 2014.

3 Концепция индустриально-инновационного развития Республики Казахстан 2015-2019 годы.

4 Официального сайта Фонда развития предпринимательства Даму: <http://www.damu.kz/>

Түйіндеме

Пралиева С.Ж. – э.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушысы. maika.kz@mail.ru

Сүймкүл Е.Е. - Абай ат. ҚазҰПУ 6М050900-Қаржы мамандығының 2 курс магистранты

Қазіргі кездегі коммерциялық банктегі инвестициялық несие қызметі

Мақалада несиелеудің банк үшін коммерциялық қызметін қаржыландырудың қосымша көзі ретіндегі мәні қарастырылған. Коммерциялық кәсіпорындар үшін де несиенің мәні зор, әсіресе кәсіпорынның жаңадан қалыптасу кезеңінде алғашқы капиталды құру мақсатында, одан кейінгі кезде де жаңа мүлікті қалыптастыруға бағытталған ұзақ мерзімді инвестициялау жасауда несе ресурстарын пайдалылады (капиталды инвестиция).

Нарықтық экономика шеңберінде институционалдық база кіші кәсіпкерлікке отандық және шет елдік несие ресурстарына деген еркін қолжетімділікті қамтамасыз ету керек, сондай-ақ

кәсіпкерлік қызмет еркіндігі мен бәсекелік нарықтық ортаны қалыптастыруға қолайлы жағдай жасау керек.

Кіші кәсіпкерлікті қаржы-несиелік және инновациялық қолдау мақсатында белгілі бағыттар мен әдістер ұсынылған.

Түйін сөздер: коммерциялық қызметті қаржыландыру, капиталды инвестициялар, отандық капитал, институционалды, ұзақ мерзімді инвестиция

Summary

S.Zh. Praliev - candidate of economic Sciences, senior lecturer at KazNPU named after Abai, maika.kz@mail.ru.

E.E. Suimkul - 2th course master speciality of «6M050900 «Finance»

Investment-credit activity of commercial banks is in modern terms.

In this article the value of crediting is considered for a bank as additional sourcing of commercial activity, for a business enterprise value of credit the same is meaningful, especially on the stage of becoming of enterprise, for creation of original capital, and впоследствии activity, for the use of credit resources during realization of the long-term investments sent to creation of new property (capital investments).

Within the framework of market economy, an existent institutional base must provide free access of small business to the home and foreign credit resources, also to create favourable terms for freedom of entrepreneurial activity, forming of competition market environment.

Certain directions and methods offer for финансово-кредитной and investment support of small enterprise.

Keywords: financing of commercial activity, capital investments, home capital, institutional, long-term investments

УДК 339.923

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ПАЙДАСЫ

Е.С. Төлеу – Алматы индустриалды колледжінің оқытушысы,

Ж.К. Тилемисова – Алматы индустриалды колледжінің оқытушысы

Экономикалық одақтарды қалыптастыру ХХ ғасырдың екінші жартысында халықаралық қатынастардың маңызды факторына айналып отыр. Еуропалық қауымдастықтардың жетістіктері бір-біріне жақын және әлемнің әрбір түкпірінде орналасқан мемлекеттердің бірігуін ынталандырады. Бірігу мақсатына өзара сауда мен қаржы ағынын сәйкестендіру, ерекше өңірлік мәселелерді бірігіп шешу, күштері басым көршілерден ұжымдық қорғаныс пен халықаралық ұйымдарда топ мүдделеріне өкілдік ету жатады. Бүгінгі таңда әлемде қатысушы елдер санына байланысты көптеген халықаралық сауда- экономикалық ұйымдар бар. Халықаралық сауда мен интеграция әр мемлекеттің маңызды сыртқы экономикалық және сыртқы саяси міндеті болып табылады. Бұндай құбылыс біздің елді де айналып өткен жоқ. 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап ресми түрде Еуразиялық экономикалық одақ өз қызметін бастады. Мақалада ЕАЭО құрылуы және оның пайдасы қарастырылған.

Түйін сөздер: интеграция, экономика, одақ, сауда, халықаралық қатынас, нарық, бәсеке

Еуразия атауы қазіргі ақпараттық кеңістікте ең көп кездесетін сөздердің біріне айналып отыр. Қазір екі конференцияның бірі Еуразия тақырыбына арналады. Мұның себебін Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа қол қойылуымен түсіндіруге болады. Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы аймағымызда маңызды геостратегиялық, геосаяси, экономикалық және геомәдени бетбұрыс-

тардың болып жатқанын көрсетеді. Еуразиялық экономикалық одақ құру туралы шартқа қол қою тарихи оқиға екені сөзсіз [5].

Еуразиялық экономикалық одақ – интеграциялық экономикалық бірлестік, яғни халықаралық құқық субъектілігіне ие және Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартпен құрылған өңірлік экономикалық интеграцияның халықаралық ұйымы. ЕАЭО аясында тауарлар, қызметтер, капитал мен жұмыс күшінің еркін қозғалысы, сондай-ақ, экономика салаларында үйлестірілген, келісілген немесе бірыңғай саясат жүргізу қамтамасыз етіледі.

Бұл одақ Қазақстан, Ресей, Беларусь мемлекет басшылары арасында 2014 жылдың 29 мамырында қол қойылған келісім негізінде құрылған экономикалық одақ болып табылады. Мүше елдердің парламенттері бекітіп, Одақ 2015 жылдың 1 қаңтарына бастап күшіне енді.

Аздап тарихқа тоқталып кететін болсақ, 1994 жылдың 29 наурызында Ресейге алғашқы ресми сапары барысында М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінде Елбасымыз алғашқы рет бірыңғай экономикалық кеңістік пен бірлескен қорғаныс саясаты негізінде Еуразиялық одақты қалыптастыру туралы ойымен бөлісті [1].

1995 жылы Белорусия, Қазақстан, Ресей Президенттері Кеден одағын құру туралы алғашқы келісімге қол қойды, Еуразиялық кеден одағы немесе Белорусия, Қазақстан және Ресейдің Кеден одағы 2010 жылдың 1 қаңтарында дүниеге келді [2].

2010 жылдың шілдесінде Еуразиялық экономикалық қауымдастық шеңберінде Кеден Одағын құру туралы келісім күшіне енгеннен кейін сол жылы желтоқсанда ЕЭҚ саммитінде Белорусия, Қазақстан және Ресей елдерінің Бірыңғай экономикалық кеңістігі аясында ЕАЭО құру туралы келісімге қол жеткізілді [1].

2012 жылдың 1 қаңтарында үш мемлекет экономикалық интеграцияны одан әрі дамыту үшін Бірыңғай экономикалық кеңістік құрды. 2014 жылдың 29 мамырында Астанада Еуразиялық экономикалық одақты құру туралы келісімге қол қойылды және 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап қызмет ете бастады [2].

Жылдан жылға осы мақсатқа жету үшін көптеген жұмыстар жүргізілені анық.

Бүгінгі таңда Еуразиялық экономикалық одаққа Армения (2015 жылдың 2 қаңтарынан бастап), Беларусь (2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап), Қырғызстан (2015 жылдың 12 тамызынан бастап), Қазақстан(2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап) және Ресей Федерациясы (2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап) мүше. 2014 жылы Тәжікстан Президенті Э.Рахмон да болашақта одаққа кіру мақсатында Еуразиялық экономикалық одақтың экономикалық базасы мен құқықтық құжаттарын зерттеу қажеттілігін атап өткен болатын. Сондай-ақ ЕАЭО пен Вьетнам елімен еркін сауда аймағы туралы шартқа қол қойылды. Еркін сауда аймағын құруға Тунис, Сирия, Моңғолия, Албания, Иордания сияқты елдер ниет танытты.

ЕАЭО Еуразиялық экономикалық қауымдастық Кеден Одағы негізінде мүше-елдердің экономикасын нығайту үшін, жан – жақты жаңғырту және мүше-елдердің әлем нарығындағы бәсекеқабілеттілігін арттыру үшін, халықтардың өмір деңгейін жақсарту мақсатында тұрақты дамуға жағдайлар жасау үшін құрылған.

Посткеңестік елдердің интеграциясының жалпы макроэкономикалық тиімділігі бірнеше тармаққа бөлінеді:

- өзінің дайын өнімінің экспортын/қажетті шикізатты тасымалдау шығындарының азаюы есебінен тауарларға деген бағаның төмендеуі;
- экономикалық дамудың теңдей деңгейі есебінен ЕАЭО жалпы нарығында «дұрыс» бәсекені ынталандырады;
- ортақ кеңістіктен нарыққа жаңа ойыншылардың кіруі арқасында Кеден Одағына мүше – елдерінің ортақ нарығындағы бәсекенің өсуі;
- шығындарды азайту мен өнімділікті арттыру есебінен орташа жалақының артуы;
- тауарларға сұранысты арттыру арқасында өндірісті арттыру;
- азық-түлікке бағаларды төмендету мен импортқа бағытталған/экспортқа бағытталған фирмаларда халықтың жұмыспен қамтылуына байланысты ЕАЭО халықтарының әл-ауқатын арттыру;
- нарықтың кеңейген көлемінің арқасында жаңа технологиялар мен тауарлардың өзін-өзі ақтауы;
- ЕАЭО елдерінің ЖІӨ көлемін кемінде 25%-ға арттыру [1]

Посткеңестік кеңістікте басынан бастап кірпішін бірге қаласқан Қазақстан, Ресей мен Беларусь арасындағы интеграцияның келешегіне қатысты қазір әңгіме жеткілікті әрі сан алуан. Мысалы, бүгінге дейін жүріп өткен жолды саралағандар осы елдер арасындағы бірлестіктің осал болмайтынын, керісінше, ХХІ ғасырдағы аса жетілген интеграция Еуразиялық кеңістікте енді ғана көрініс беретінін айтады. Болжанатын әлеуетке де көз жүгіртеді: Қазақстан, Ресей мен Беларусьтың жиынтық жалпы ішкі өнімі шамамен 2 триллион долларды құраса, өндірістік әлеуеті 600 миллиард долларға, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру көлемі – шамамен 112 миллиард долларға, ал жалпы тұтыну рыногы 165-170 миллион адамға бағаланады. Ал тәуелсіздіктің алғашқы жылынан бері осы жолды ту еткен Еуразиялық одақ идеясының авторы Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев бұл жайында: «Еуразиялық одақ – бүгінгі күн мен болашақтың күрделі сынақтарымен өлшенетін мегажоба. Ол қалыптасуы тарихтағы ең күшті жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыстар ықпалымен басталған жаңа әлемдік архитектураның органикалық бөлшегі болудың барлық мүмкіндіктеріне ие» деген болатын [4].

Одақ құрылғалы осы жайлы елімізде көптеген алуан пікірлер туындайып талқыланған, соларды нақталай кетсек. Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуынан қандай артықшылықтарға ие болады? Бұл жердегі ең үлкен артықшылық қатысушы мемлекеттердің экономикалық әлеуетін қосқандағы шығатын нәтиже. Мәселен, кедендік «үштік» елдері шығарған өнеркәсіп өнімдерінің жалпы көлемі 2010 жылы – 600 млрд-ты құраса, бұл көрсеткіш қазіргі таңда 1,5 трлн АҚШ долларына дейін көбейді. Үш елдің арасындағы сауда айналымы – 900 млрд долларды құраса, бір ғана мұнайдың жиынтық қоры – 90 млрд баррельді, ауыл шаруашылығының көлемі – 112 млрд долларды немесе бидайдың әлемдік өндірісінің 12 пайызын және осы өнімнің әлемдік экспортының 17 пайызын құрайды екен. Сонымен бірге, біздің елдеріміздің орасан зор транзиттік әлеуетінің қосылуы ұлттық бюджеттің табысын бірнеше есеге өсіруге алып

барады. Мұның бәрі Кеден одағы елдерінің экономикасын әлемдегі алдыңғы қатарлы экономикалармен терезесін теңестіруге салмақты дәлел болатыны сөзсіз. Ең бастысы, Қазақстан, Ресей және Беларусь кәсіпкерлері өз өнімдерін халықаралық тұтыну нарықтарына шығаруға қолайлы мүмкіндік алады. Атап айтқанда, мысалға, қазақстандық компанияларға Еуропа нарығына және керісінше, ресейлік және беларустық әріптестерімізге Азияның нарығына шығатын кездегі кедергілер жойылады.

Еуразиялық интеграцияның екінші артықшылығы – инвестициялық тартымдылығымыз арта түсуде. Соның нәтижесінде ресейлік және беларустық кәсіпкерлер Қазақстанда өз бизнесін ашуға қызығушылық танытуда. Өйткені, оларды біздің қолайлы инвестициялық және салықтық заңнамамыз қызықтырады. Кеден одағындағы әріптестерімізбен салыстырғанда көбірек либералды салық саясатын жүргізетін Қазақстанның шетелдерден инвестиция тартуға және әріптес-елдермен бірлескен өндірістер ашуға мүмкіндіктері мол. Ресейлік кәсіпкерлер біздің инвестициялық заңнамамыз, кәсіпкерлерді қолдаудағы тиімді іс-шаралар өз көңілдерінен шығатынын айтады. Ол сондай-ақ, Қазақстанның Кеден одағы және Бірыңғай экономикалық кеңістік аясындағы маңызды мақсаттарының бірі тұтыну нарығын кеңейту негізінде қайта өңдейтін өндірісті дамыту және инвестициялық тартымдылықты арттыру болып табылатынын атап айтты. Және оған мынадай сандармен дәлел келтірді: Кеден одағы жұмыс істегеннен бері Қазақстан мен кедендік «үштікке» қатысушы-елдер арасындағы сауда айналымы 88 пайызға өсіп, 24 млрд АҚШ долларынан асқан. Біздің Кеден одағы мемлекеттеріне шығаратын тауарларымыздың экспорты 60 пайызға көбейген. Бұдан шығатын қорытынды, яғни, инвестициялық серпіннің өзі еуразиялық интеграцияның нәтижесінде нақты экономикалық табыстарға жеткенімізді көрсетіп отыр. Ал, экономикалық табыстарымыз еліміздің әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингтеріндегі көрсеткіштерімізді жақсартуда [6].

Бүгінгі таңда Еуразиялық экономикалық одаққа мүше елдердің саны артқаны белгілі, сондықтан да күтілетін нәтиже оңтайлы болары анық.

Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуымен Қазақстанның іскер әйелдері үшін үлкен мүмкіндіктерге жол ашылады. Мұндай пікір Астана экономикалық форум аясында өткен «G-Global: Жаңа экономикада әйелдердің рөлі» халықаралық әйелдер форумында айтылды. Хабарланғандай, форум қатысушылары бизнесмен әйелдердің белсенділігін арттыру әдістерін талқылады, және іскерлік ортада әйелдердің санын ұлғайту үшін күш-жігерді біріктіру қажеттігімен бір пікірде болды. Бүгінде шағын және орта бизнес кәсіпорындары басшыларының тек 40%-ын ғана әйелдер құрайды. Қазақстан кәсіпкер әйелдері одағының төрағасы Мерует Қазбекованың айтуынша, әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы септігін тигізеді.

«Бүгінде әйелдердің дені шағын бизнеске шоғырланған, бұл 70%, және біздің Еуразиялық одағында негізгі міндетіміз шағын және орта бизнесті дамыту болып табылады. Жаңа ықпалдастық бірлестігінің құрылуы іскер әйелдер үшін жаңа серіктестер мен қосымша нарықтарды іздеуде үлкен мүмкіндіктерге жол ашады.

ЕАЭО аясында бәсекелестік жаңа сапалы деңгейге көтеріледі. Еуразиялық

экономикалық одақ құру туралы келісім жобасының негізі Кеден одағы мен Еуразиялық экономикалық кеңістік аясында үш мемлекет қол жеткізген келісімдер болып отыр. Олар тауарлар, қызметтер мен жұмыс күші, капиталдың еркін қозғалысын қамтамасыз ету үшін жағдай жасауға бағытталған, бұл келісім ұлттық мақсат-міндеттерді шешуді және Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттер дамуының қосымша жолдарын қалыптастыруды көздейді. «Кеден одағы аясында 170 млн адамға жететін біртұтас нарық құрылды. Әлбетте, қазақстандық кәсіпорындар үшін нарық 10 есеге ұлғайды.

«Сондай-ақ, отандық кәсіпкерлерді қолдау және бәсекеге қабілеттілік деңгейін дамыту үшін министрлік «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасын жүзеге асырып жатыр. Бағдарлама аясында кредиттердің пайыздық мөлшерлемесін субсидиялау, кепілдік беру, өндірістік инфрақұрылымды құру, ісін енді бастаған кәсіпкерлерге грант беру ұсынылады. Мұнымен қатар, кооперация бойынша маңызды бағыттардың бірі – Қазақстан мен Ресейдің шекаралас өңірлерінің әлеуетін пайдалану. Жалпы алғанда Ресейдің шекаралас өңірлерінің нарығы 26 млн адамнан асады.

«Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы біздің азаматтарымыз, тұтынушыларымыз үшін тиімді болары сөзсіз. Біріншіден, ірі ортақ нарықтағы экономиканың өсімі есебінен жаңа жұмыс орындары құрылады. Екіншіден, біздің елдеріміз арасында өнімдерді өзара жеткізу көлемі артады, яғни біз өнімдердің кең нарығына қол жеткізетін боламыз. Үшіншіден, тұтынушылар құқығын қорғау жүйесі айқындала түсіп, сапасыз, контрафактілік немесе адам өмірі үшін қауіпті өнімдермен күрес күшейеді. Осындай түрлі жайттар келісімде қарастырылған», - деді Т.Жақсылықов. Бұған қоса еңбек мигранттарына қатысты шарттардың жақсаратынын айтады. Одаққа енетін елдердің бірінде жұмыс істегісі келетін азаматтар мәселесін қозғайтық болсақ, бүгінде еңбек мигранттарын жұмысқа тартуда ешбір квота жоқ. Егер де өзге елден жұмыс күшін тартуды біз квоталар арқылы реттейтін болсақ, ықпалдасу аясында мұндай шектеулер болмайды. Еркін түрде қалаған елге барып, тіркелгеннен кейін жұмыс істей беруге болады. Бұған қоса, миграциялық саясат бойынша тіркеу үдерістеріне сәйкес, қандай да бір елге келгеннен кейін 5 күннің ішінде кез келген шетел азаматы ішкі істер органдарына барып тіркелуі тиіс. Бұл мерзім 30 күнге дейін ұзартылып отыр. Бұл бизнесмендер үшін де, еңбек мигранттары үшін де өте қолайлы болып табылады. Тағы бір айта кететін мәселе, Ресей Федерациясындағы шетелдік жеке тұлғалардан алынатын жеке табыс салығы өз азаматтарына қарағанда айтарлықтай жоғары. Ресей, Қазақстан мен Беларусь елі үшін ЖТС салығы бірдей болатын келісімге қол жеткізу жүзеге асырылуда. Ресейде жұмыс істейтін біздің азаматтарымыз ЖТС бойынша шектелмейтін болады және оны РФ азаматтарымен тең көлемде төлейді.

Сонымен қатар, Т.Жақсылықов Еуразиялық экономикалық одақ аясында білім беру туралы дипломдарды мойындау мәселесінде орын алғалы отырған оң өзгерістерді де тілге тиек етті.

«Бүгінгі күні орта білім, жоғары білім туралы дипломдар растау рәсімдерін қажет етеді. Біздің елімізде жұмысқа орналасқысы келген азамат өз дипломын

растауы қажет. Ол нострификация немесе басқа рәсімдер арқылы жүргізіледі. Бұл талапты болашақта алып тастау жөнінде келісімге келдік. Яғни, Ресей немесе Беларусь елінде білім алған азаматымыз Қазақстанда жұмысқа орналасқан кезде дипломын растау рәсімдерінен өткізуді ешкім талап етпейді. Сондай-ақ, біздің ҚазҰУ, ҚарМУ өзге де Қазақстанның аймақтық жоғары оқу орындарының дипломдары Ресей Федерациясында ММУ, басқа да ЖОО дипломдарымен тең дәрежеде мойындалады. Бүгінгі таңда білім мен ғылым маңызын ескерсек бұл өзекті мәселелер қатарында.

Сондай-ақ, ЕАЭО аясында үш елдің зейнетақымен қамсыздандыру тұжырымдамасы жасалды.

Еуразиялық экономикалық одақ аясында елдерінің зейнетақы жүйелерінің үйлесімділігін қамтамасыз ету мақсатында зейнетақымен қамсыздандыру тұжырымдамасы жасалды.

Әр елдегі зейнетақы жүйесі әр түрлі екені сөзсіз. Олардың бір-бірінен айырмашылығы – өте үлкен. Еңбек миграциясы, халықтың мобильділігі, адамдардың қалаған жерде жұмыс істеулері үшін және барлық жүйенің өзара үйлесімді болуы үшін зейнетақымен қамсыздандыру саласында тұжырымдама жасалғанын айттық. Ол азаматтарға зейнетақы қорларындағы қаржысын қандай да бір шығынға ұшыратпай, жұмысын ауыстыруға мүмкіндік береді.

Тұжырымдама зейнетақы жүйелерін үйлестірудің түрлі жолдарын қарастырады.

«Біздің азаматтарымыз еркін түрде бір елден екінші елге қоныс аударған кезде зейнетақы салымдарын жоғалтпайды [3].

Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одаққа қосылуының келесі тиімді жақтары мен себептерін атауға болады. Олар: Қазақстанның Ресей экономикасымен күрделі байланыстылығы, Қазақстанда ішкі саяси тұрақтылық пен геосаяси қауіпсіздіктің қамтамасыз етілуіне жанама әсері, ортақ әуе қорғанысы жүйесінің орнығуы, Ресейдің ірі нарқына кіріп, экономикалық бәсекелестікке бейімделудің мүмкіндіктері, геопсихологиялық жағынан Ресеймен бірге болу арқылы әлемдегі ықпалы мен атағын арттырудың мүмкіндігі т.б. [5].

«Еуразиялық интеграцияның экономикалық әлеуеті өте жоғары. Интеграцияға қатысушы үш ел экономикасының жиынтық көлемі 2,2 триллион долларды құрайды. Үш мемлекет шығарған өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі 1,5 триллион АҚШ долларына жуықтады. Жиынтық ішкі жалпы өнімнің өсімі түріндегі интеграциялық тиімділіктің келешегі 2030 жылға қарай шамамен 900 миллиард долларды құрай алады», - деп мәлімдеді мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев М.Ломоносов атындағы ММУ-інде сөйлеген сөзінде. Елбасы осылайша, еуразиялық интеграцияның бізге үшінші жаһандық индустриялық төңкерістің қарсаңында ортақ стратегиялық басымдықты қамтамасыз ететінін атап көрсетті [6].

Осыдан шығатын қорытынды, Еуразиялық экономикалық одақ - ХХІ ғасырдағы мыңжылдықтың ғажайып жобасы.

1 <https://ru.wikipedia.org/>.

2 Евразийский экономический союз (ЕАЭС) (<http://www.ereport.ru/articles/ecunions/eaeu.htm>).

3 <http://el.kz/>.

4 Қанат Солтанғұл. Еуразиялық экономикалық одақ, Еуропалық Одақтың қателіктерін қайталамауға тырысады (<http://bnews.kz>).

5 Еуразиялық экономикалық одақ: оның Қазақстан үшін маңызы. (<http://www.inform.kz/>).

6 Еуразиялық Одақ – Қазақстанның еуразиялық таңдауы (<http://www.qazaquni.kz/>).

Резюме

Толу Е.С – преподаватель Алматинского индустриального колледжа. ErmeK_2005@mail.ru

Тилемисова Ж.К – преподаватель Алматинского индустриального колледжа,
tlemisova_86@mail.ru

Выгодные стороны Евразийского экономического союза

Формирование экономических союзов становится важным фактором международных отношений во второй половине XX века. Успех Европейских Сообществ стимулирует создание объединений государств, расположенных в непосредственной близости друг от друга, в других частях мира. Как правило, целями подобных группировок являются: интенсификация взаимных торговых и финансовых потоков, совместное решение специфических региональных проблем, коллективная защита от более сильных соседей и представительство интересов группировки в международных организациях.

В мире много международных торгово-экономических организаций с широким, средним и узким составом участников. В настоящее время не одна страна мира не может существовать изолированно от других государств. Международная торговля и интеграция в те или иные группировки становится важнейшей внешнеэкономической и внешнеполитической задачей каждого государства. Такое явление не обошло и нашу страну. С 1 января 2015 года официально начал свою работу Евразийский экономический союз. В статье рассматривается создание ЕАЭС и его польза для его участников.

Ключевые слова: интеграция, экономика, союз, торговля, международные отношения, рынок, конкуренция

Summary

Toleu E.S. – teacher of the Almaty industrial College. ErmeK_2005@mail.ru

Tilemisova Zh.K. – teacher of the Almaty industrial College. tlemisova_86@mail.ru

Profitable side of the Eurasian Economic Union

The formation of economic unions is becoming an important factor of international relations in the second half of the twentieth century. The success of the European Communities stimulates the creation of unions of States located in close proximity to each other, in other parts of the world. Generally, the goals of such groups are: the intensification of mutual trade and financial flows, cooperation on solution of specific regional problems, collective protection against stronger neighbours, and the interests of groups in international organizations.

Many in the world of international trade and economic organisations with wide, average and narrow structure of participants. Currently not a single country can exist in isolation from other States. International trade and integration in certain groups becomes an important foreign policy objective for every state. This phenomenon has not spared our country. January 1, 2015 officially launched the Eurasian economic Union. The article discusses the creation of the EEU and its benefits to its participants.

Keywords: integration, economy, Union, trade, international relations, market, competition

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ МІНБЕСІ ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

УДК 336.012.23

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ: СУЩНОСТЬ, КЛАССИФИКАЦИЯ, МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ

Қ.Ә. Әбілқайыр – магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая,
по специальности 6М050900-Финансы

В статье рассматриваются сущность, виды и классификация финансовых рисков, а также методы их управления. В каждой хозяйственной деятельности постоянно присутствует риск финансовых убытков, вытекающий из особенности тех либо иных хозяйственных операций. Угрозапотери финансовых ресурсов подразумевают под собой финансовые риски.

Финансовый риск возникает в ходе взаимоотношений хозяйствующего субъекта с различными финансовыми институтами: банками, финансовыми организациями, инвестиционными и страховыми компаниями, биржами и пр. Причинами возникновения финансового риска являются: инфляция, девальвация, увеличение процентных ставок БВУ, снижение стоимости ценных бумаг и пр.

Решение указанных проблем считается одним из обязательных условий нормализации хозяйственного оборота, обеспечения его необходимыми ресурсами, закрепления финансового положения компаний в условиях неопределенности финансовой ситуации.

Ключевые слова: финансовые риски, конкурентоспособность, характеристика рисков, классификация рисков, методы управления рисками

Финансовый риск как объект управления подразумевает под собой его оценку и минимизацию с помощью методов управления рисками. Есть некоторое количество способов оценки финансового риска и большое множество способов управления им. Главная цель финансового менеджмента достигнуть того, чтоб при самом худшем раскладе финансового состояния речь могла идти, лишь о некотором уменьшении прибыли, однако ни в коем случае никак не стоял вопрос о банкротстве. Поэтому особый интерес уделяется постоянному совершенствованию управления риском – риск-менеджменту [1].

Управление риском – это, прежде всего, деятельность субъекта управления, нацеленная на достижение определенного результата – минимизация воздействия финансового риска на итоги деятельности фирмы [2].

Конечная цель, к которой стремится процедура управления финансовыми рисками компании, должна соответствовать целевой функции предпринимательства. Она заключается в получении максимальной прибыли при минимальном, или приемлемом для руководителя компании соотношении прибыли и риска. Эту задачу на современном предприятии и решает риск менеджмент, который представляет собой систему управления риском и финансовыми отношениями, возникающими в процессе данного управления.

В зависимости от выбранного подхода могут быть сформулированы различные определения предпринимательского риска, в той или иной степени, отражающие соответствующие ему свойства и характеристики.

Рассматривая сущность и содержание риска, сейчас уже нет необходимости доказывать, что успех предпринимателя, бизнесмена, менеджера в значительной степени зависит от понимания отношения к риску. Эта проблема вызывает особый интерес и заслуживает всестороннего изучения.

Анализ экономической литературы, посвященной проблеме риска, показал, что среди исследователей нет единого мнения относительно определения и однозначного понимания сущности риска. Это объясняет, в частности, многоаспектностью этого явления, практически полным игнорированием его нашим хозяйственным законодательством в реальной экономической практике и управленческой деятельности. Кроме того, риск - это сложное явление, имеющее множество несовпадающих, а иногда противоположных реальных основ. Это обусловило возможность существования в экономической литературе разных определений риска.

По мнению видного отечественного ученого – академика Мамырова Н.К., риск представляет собой возможность совершения события, которое может повлечь за собой три экономических результата: отрицательный (проигрыш, ущерб, убыток); нулевой; положительный (выигрыш, выгода, прибыль) [3].

По мнению российского ученого - Бланка И.А., анализ многочисленных определений риска позволил выявить основные моменты, которые являются характерными для рискованной ситуации:

- случайный характер событий, которые определяет, какой из возможных исходов реализуется на практике (наличие неопределенности);
- наличие альтернативных решений;
- известны или можно определить вероятности исходов и ожидаемые результаты;
- вероятность возникновения убытков или вероятность получения дополнительной прибыли [4].

Финансовая деятельность предприятия сопровождается многочисленными рисками, существенно влияющих на результаты деятельности экономического субъекта. Риски, порождающие финансовые последствия и связанные с осуществлением определенных видов деятельности, выделяют в отдельную группу финансовых рисков. Под финансовым риском предприятия понимается вероятность возникновения неблагоприятных финансовых последствий в форме потери дохода и капитала в ситуации неопределенности условий осуществления его финансовой деятельности [5].

Таким образом, финансовый риск - это степень неопределенности, связанная с комбинацией заемных и собственных средств, используемых для финансирования компании или собственности; чем больше доля заемных средств, тем выше финансовый риск.

Первые научные исследования риска были связаны системным анализом, теорией управления, теорией принятия управленческих решений, теорией исследования операций, теорией игр и др. В этих работах категория риска имеет следующие характерные черты:

- риск непосредственно связан с принятием решения;

- выбор решений носит вероятностный характер;
- вероятность каждого альтернативного решения определена;
- риск связывают с возможностью потерь или убытка.

Отличительной особенностью анализа финансового риска является то, что от его результатов в значительной степени зависит объективность принимаемых управленческих решений.

Риску присущ ряд черт, среди которых можно выделить:

- противоречивость,
- альтернативность,
- неопределенность [6].

Итак, в рыночной экономике риск – ключевой элемент предпринимательства. При решении хозяйственных задач он всегда проявляется в условиях неопределенности, которая имеет вероятностный характер получения прибыли или возникновения потерь и убытков. В то же время, финансовый риск - сложная экономическая категория, связанная с осуществлением хозяйственной деятельности. В этой связи, рассмотрим основные характеристики финансового риска:

1. Экономическая природа. Финансовый риск проявляется в сфере экономической деятельности предприятия. Финансовый риск связан с формированием доходов и финансовых результатов предприятия, характеризуется возможными денежными потерями в процессе осуществления экономической деятельности. Финансовый риск определяется как категория экономическая, занимая определенное место в системе экономических категорий.

2. Вероятность риска. Вероятность категории финансового риска проявляется в том, что рисковое событие может произойти, а может и не произойти. Эта вероятность определяется действием объективных и субъективных факторов, однако вероятностная природа финансового риска является постоянной его характеристикой.

3. Неопределенность результата. Данная характеристика финансового риска обусловлена непредсказуемостью финансовых результатов экономического субъекта и уровнем доходности финансовых операций.

Ожидаемый уровень результативности финансовых операций колеблется в зависимости от вида и уровня риска в довольно значительном диапазоне. Таким образом, финансовый риск может сопровождаться как существенными финансовыми потерями для предприятия, так и формированием дополнительных его доходов.

4. Объективность проявления. Финансовый риск является неотъемлемой частью всех финансовых операций и присущ всем направлениям деятельности предприятия. Объективная природа проявления финансового риска остается неизменной.

5. Субъективность оценки. Субъективность оценки риска обусловлена различным уровнем достоверности управленческой информации, профессиональным опытом и квалификацией финансовых менеджеров и другими факторами.

6. Изменчивость уровня. Риск не является постоянной величиной. Уровень финансового риска изменчив. Прежде всего, он изменяется во времени. Кроме

того, показатель уровня финансового риска значительно варьирует под воздействием многочисленных объективных и субъективных факторов, воздействующих на риск.

7. Ожидаемая неблагоприятность результата. Этот риск обусловлен тем, что негативные последствия финансового риска определяют потерю не только дохода, но и капитала предприятия и это приводит его к банкротству и прекращению деятельности.

Бланк И.А. под финансовым риском понимает вероятность возникновения неблагоприятных финансовых последствий в форме потери дохода или капитала в ситуации неопределенности условий осуществления его финансовой деятельности [7].

Так, финансовые риски подразделяются (см. - рис. 1) на:

1. риски, связанные с покупательной способностью денег;
2. риски, связанные с вложением капитала (инвестиционные риски);
3. риски, связанные с формой организации хозяйственной деятельности организации.

В рамках отдельной статьи не представляется возможным рассмотреть все представленные на рисунке виды рисков, рассмотрим лишь некоторые. Валютные риски - опасность валютных потерь в результате изменения курса валютной цены по отношению к валюте платежа в период между подписанием внешнеторгового, внешнеэкономического или кредитного соглашения и осуществлением платежа по нему. В основе валютного риска лежит изменение реальной стоимости денежного обязательства в указанный период.

Риски ликвидности - это риски, связанные с возможностью потерь при реализации ценных бумаг или других товаров из-за изменения оценки их качества и потребительской стоимости.

Инвестиционный риск выражает возможность возникновения непредвиденных финансовых потерь в процессе инвестиционной деятельности предприятия. Инвестиционные риски включают в себя следующие подвиды рисков: риск снижения финансовой устойчивости, риск упущенной выгоды, риск снижения доходности, риск прямых финансовых потерь.

Рисунок 1 - Основные виды финансовых рисков

Примечание – составлено на основе источника [7]

Риск снижения финансовой устойчивости. Этот риск генерируется несовершенной структурой капитала (чрезмерной долей используемых заемных средств), т.е. слишком высоким коэффициентом финансового рычага. В составе финансовых рисков по степени опасности этот вид риска играет ведущую роль.

Риск упущенной выгоды - это риск наступления косвенного (побочного) финансового ущерба (неполученная прибыль) в результате неосуществления какого-либо мероприятия (например, страхования, хеджирования, инвестирования и т.п.).

Риск снижения доходности может возникнуть в результате уменьшения размера процентов и дивидендов по портфельным инвестициям, по вкладам и кредитам.

Портфельные инвестиции связаны с формированием инвестиционного портфеля и представляют собой приобретение ценных бумаги других активов. Термин "портфельный" происходит от итальянского "portofolio", означает совокупность ценных бумаг, которые имеются у инвестора.

Риск снижения доходности включает следующие разновидности:

- процентные риски;
- кредитные риски.

Риски прямых финансовых потерь включают следующие разновидности: биржевой риск, селективный риск, риск банкротства, кредитный риск.

Биржевые риски представляют собой опасность потерь от биржевых сделок. К этим рискам относятся риск неплатежа по коммерческим сделкам, риск неплатежа комиссионного вознаграждения брокерской фирмы и т.п.

Селективные риски (лат. *selektio* - выбор, отбор) - это риск неправильного выбора видов вложения капитала, вида ценных бумаг для инвестирования в сравнении с другими видами ценных бумаг при формировании инвестиционного портфеля.

Риск банкротства представляет собой опасность в результате неправильного выбора вложения капитала, полной потери предпринимателем собственного капитала и неспособности его рассчитываться по взятым на себя обязательствам.

К рискам, связанным с формой организации хозяйственной деятельности, относятся:

- авансовые;
- оборотные риски.

Авансовые риски возникают при заключении любого контракта, если по нему предусматривается поставка готовых изделий против денег покупателя.

Оборотный риск - предполагает наступление дефицита финансовых ресурсов в течение срока регулярного оборота: при постоянной скорости реализации продукции у предприятия могут возникать разные по скорости обороты финансовых ресурсов.

Портфельный риск заключается в вероятности потери по отдельным типам ценных бумаг, а также по всей категории ссуд. Портфельные риски подразделяются на финансовые, риски ликвидности, системные и несистемные.

Риск ликвидности – это способность финансовых активов оперативно обращаться в наличность.

Системный риск связан с изменением цен на акции, их доходностью, текущим и ожидаемым процентом по облигациям, ожидаемыми размерами дивиденда и дополнительной прибылью, вызванными общерыночными колебаниями.

Несистемный риск - не зависит от состояния рынка и является спецификой конкретного предприятия, банка. Он может быть отраслевым и финансовым. Основными факторами, оказывающими влияние на уровень несистемно-портфельного риска, является наличие альтернативных сфер приложения (вложения) финансовых ресурсов, конъюнктура товарных и фондовых рынков и другие. Совокупность системных и несистемных рисков называют риском инвестиций [8].

Таким образом, приведенные виды финансовых рисков содержат наиболее полный перечень видов финансовых рисков. Их использование будет способствовать широкому внедрению в практику деятельности по управлению предприятием финансовыми рисками возможностей по их выявлению и разработке методов их снижения.

Финансовые риски предприятия характеризуются большим многообразием и в целях осуществления эффективного управления ими классифицируются по следующим основным признакам.

По характеру последствий риски подразделяются на чистые и спекулятивные риски [9].

Причинами чистых ресурсов могут быть стихийные бедствия, несчастные случаи, просчеты руководителей фирмы и др.

Спекулятивные риски несут в себе либо потери, либо дополнительную прибыль для предпринимателя. Их причинами могут быть изменение курса валют, изменение конъюнктуры рынка, изменение условий инвестиций и др.

По области проявления риска выделяют [9]:

– природно-естественные риски обусловлены негативными последствиями стихийных природных сил;

– экологический риск характеризует вероятность возникновения неблагоприятных последствий в окружающей природной среде, опасных для жизнедеятельности людей, с функционированием хозяйствующих субъектов;

– политический риск возникает вследствие изменения общественно-политического климата в стране, регионе, – это возможность возникновения убытков или сокращения размеров прибыли, являющихся следствием государственной политики, – это вероятность нежелательных последствий возможных политических и других решений, связанных с политическими событиями;

– производственный риск связан с производством продукции, товаров и услуг; с осуществлением любых видов производственной деятельности, в процессе которой предприниматели сталкиваются с проблемами неадекватного использования сырья, роста себестоимости, увеличения потерь рабочего времени, использования новых методов производства обусловлены освоением новой техники, технологии и осуществлением производственной деятельности;

– имущественный риск представляет собой вероятность потери предприятием части своего имущества, его порчи или недополучения доходов в процессе осуществления производственной и финансовой деятельности. Имущественный риск можно подразделить на следующие подвиды: риск потери имущества в результате стихийных бедствий; вследствие хищения или диверсии; утраты в результате аварий на производстве; риск утраты или порчи имущества во время транспортировки и т.д.

По уровню финансовых потерь выделяют [9]:

– допустимый финансовый риск, характеризующий финансовые потери, не превышающие расчетной суммы прибыли;

– критический финансовый риск, финансовые потери при наступлении которого, не превышают расчетной суммы валового дохода;

– катастрофический финансовый риск, финансовые потери по которому приводят к частичной или полной утрате собственного или заемного капитала.

По видам финансовые риски принято подразделять на [9]:

– риски, связанные с вложением капитала (инвестиционные риски);

– риски, связанные с покупательной способностью денег.

К рискам, связанным с покупательной способностью денег, относятся следующие разновидности рисков [10]:

– инфляционные и дефляционные риски;

– валютные риски;

– риск ликвидности.

Необходимо также упомянуть еще одну классификацию. Это классификация финансовых рисков, предложенная компанией Coopers & Lybrand в работе 1996 г. под названием «Общепринятые принципы управления риском». Так, в соответствии с данной классификацией к финансовым рискам относятся кредитный риск, рыночный риск, риск чрезмерной концентрации портфеля, риск ликвидности, операционный риск и риск события [11].

Следует отметить, что перечень критериев, по которым могут быть классифицированы риски, не ограничивается приведенными. Анализ классификационных признаков, видов и подвидов риска будет предметом отдельного исследования.

Управление риском в широком смысле представляет собой особый вид деятельности, направленный на снижение или устранение влияния его неблагоприятных последствий на результаты проводимых хозяйственных операций [12].

Система управления финансовыми рисками состоит из двух подсистем: управляемой (объекта управления) и управляющей (субъекта управления).

Объектом управления здесь выступают рискованные операции и возникающие при этом финансовые отношения между участниками хозяйственной деятельности в процессе ее осуществления. Подобные отношения возникают между страхователем и страховщиком, заемщиком и кредитором, заказчиком и подрядчиком, партнерами по бизнесу и т.д.

Субъект управления - это группа людей (финансовый менеджер, специалист по рискам и др.), которая посредством различных приемов и методов осуществляет целенаправленное воздействие на объект управления.

Важнейшее значение для эффективного управления финансовыми рисками имеет адекватное информационное обеспечение. Оно включает широкий спектр различных видов деловой информации: статистической, экономической, коммерческой, финансовой, юридической, технической и т.д.

Конкретные методы и приемы, которые используются при принятии и реализации решений в условиях риска, в значительной степени зависят от специфики предпринимательской деятельности, принятой стратегии достижения поставленных целей, конкретной ситуации. Конечная цель управления риском соответствует целевой функции предпринимательства. Она заключается в получении наибольшей прибыли при оптимальном, приемлемом для предпринимателя соотношении прибыли и риска.

В целом методы защиты от финансовых рисков могут быть классифицированы в зависимости от объекта воздействия на два вида: физическая защита, экономическая защита. Физическая защита заключается в использовании таких средств, как сигнализация, приобретение сейфов, системы контроля качества продукции, защита данных от несанкционированного доступа, наем охраны и т.д. Экономическая защита заключается в прогнозировании уровня дополнительных затрат, оценке тяжести возможного ущерба, использовании всего финансового механизма для ликвидации угрозы риска или его последствий.

Кроме того, общеизвестны четыре метода управления риском: упразднение, предотвращение потерь и контроль, страхование, поглощение.

1. *Упразднение* заключается в отказе от совершения рискованного мероприятия.

Но для финансового предпринимательства упразднение риска обычно упраздняет и прибыль.

2. *Предотвращение потерь и контроль* как метод управления финансовым риском означает определенный набор превентивных и последующих действий, которые обусловлены необходимостью предотвратить негативные последствия, уберечься от случайностей, контролировать их размер, если потери уже имеют место или неизбежны.

3. Сущность *страхования* выражается в том, что инвестор готов отказаться от части доходов, лишь бы избежать риска, т.е. он готов заплатить за снижение риска до нуля [13].

4. *Поглощение* состоит в признании ущерба и отказе от его страхования. К поглощению прибегают, когда сумма предполагаемого ущерба незначительно мала и ей можно пренебречь [13].

Методы могут охватывать ряд областей управления рисками, например, финансовые лимиты в отношении принимаемого и удерживаемого риска, параметры самострахования, финансовое состояние страховщиков и собственные страховые компании. Методы могут не касаться некоторых вопросов, которые уже регулируются законом, например, страхование компенсационных выплат работникам.

1 Мельников А.В. *«Риск-менеджмент: Стохастический анализ рисков в экономике финансов и страхования»*. - М.: Издательство «Анкил», 2001 г. - 112 с.

2 Новиков А.И., Солодкая Т.И. *Теория принятия решений и управление рисками в финансовой и налоговой сферах: Учебное пособие*. - Дашиков и К, 2013 г.

3 *Словарь банковских и финансово-экономических терминов*. / Под ред. проф. Мамырова Н.К. – Алматы: Экономика, 2001.

4 Бланк И.А. *«Основы финансового менеджмента»*, том 2. - Киев: Ника-Центр, 2001.

5 Шапкин А.С. *Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций*. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашиков и К», 2003.

6 Кузнецова Н.В. *Управление рисками*. – Издательство Дальневосточного университета, 2004.

7 Бланк И.А. *Основы финансового менеджмента*. 2-е изд., перераб. и доп. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2007. - 521 с.

8 Брег Стивен *Настольная книга финансового директора*. - «Альпина Паблишер» Издательская Группа, 2008 - 347 с.

9 Бурмистрова Л.М. *Финансы организаций (предприятий): учеб. пособие* / Л.М. Бурмистрова – М.: ИНФРА-М, 2010. - 240 с.

10 Бобылева А.З. *Финансовый менеджмент. Проблемы и решения: учеб. пособие* / А.З. Бобылева. – М.: Дело, 2008. - 336 с.

11 Лельчук А.Л. *Актуарный риск-менеджмент*. – М.: Анкил, 2014. - 424 с.

12 Бобылева А.З. *Финансовый менеджмент. Проблемы и решения: учеб. пособие* / А.З. Бобылева. – М.: Дело, 2008. - 336 с.

13 Махалина О.М. *Управление финансовыми рисками в корпорациях и на предприятиях в условиях модернизации экономики /О.М. Махалина// Известия высших учебных заведений. Серия: Экономика, финансы и управление производством*. - 2011. - №4.

Түйіндеме

Әбілқайыр Қ.Ә. – Абай атындағы ҚазҰПУ «6M050900 – Қаржы» мамандығының 2 курс магистранты, kiza-kz@mail.ru

Қаржылық тәуекелдердің теориялық негіздері: мәні, жіктелуі, басқару әдістері

Мақалада қаржылық тәуекелдердің мәні, түрлері мен жіктелуі, сондай-ақ, тәуекелдерді басқарудың әдістері қарастырылған. Шаруашылық қызметтің кез келген түрінде шаруашылық операциялардың ерекшеліктерінен туындайтын қаржылық шығындар тәуекелі бар. Қаржылық ресурстарды жоғалту қаупі қаржылық тәуекелдерге жатады.

Қаржылық тәуекел шаруашылық субъектісінің банктер, қаржылық ұйымдар, инвестициялық және сақтандыру компаниялары, биржалар және тағы басқа әр түрлі қаржылық институттармен арақатынасы барысында пайда болады. Қаржылық тәуекелдердің пайда болу себептеріне инфляция, девальвация, екінші деңгей банктерінің пайыз мөлшерлемесінің өсуі, құнды қағаздар құнының төмендеуі және тағы сол сияқтылар жатады.

Аталған мәселелерді шешу шаруашылық айналымды нормалаудың, оны қажетті ресурстармен қамтамасыз ету мен белгісіз қаржылық жағдайда компаниялық қаржылық жағдайын тұрақтандырудың міндетті шарттарының бірі болып есептеледі.

Түйін сөздер: қаржылық тәуекелдер, бәсекеқабілеттілік, тәуекелдер сипаты, тәуекелдердің сыныпталуы, тәуекелдерді басқару әдістері

Summary

Abilkaiyr K.A. – 2th course master speciality of 6M050900 - “Finance”. kiza-kz@mail.ru

Theoretical bases of financial risks: the essence, classification, methods of management

The article discusses the nature, types and classification of financial risks and methods of their control. In each economic activity is constantly present the risk of financial losses arising from those or other business transactions. Prosopocera financial resources refer to financial risks.

Financial risk arises in the interaction of the entity with different financial institutions: banks, financial institutions, investment and insurance companies, stock exchanges and other Causes of peninsularmalaysia: inflation, devaluation, increase in interest stockbuy, reducing the value of securities, etc.

The solution to these problems is considered a prerequisite to the normalization of economic turnover, the provision of the necessary resources, consolidate the financial situation of companies in the conditions of uncertainty of the financial situation.

Keywords: financial risks, competitiveness, risk profile, classification of risks, methods of risk management

УДК 332.025.57

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮРДІСТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

Д.А. Бектанов – Абай атындағы ҚазҰПУ, 6M050600 - «Экономика» мамандығының 2 курс магистранты. dbektanov@mail.ru

XXI ғасырдағы экономикалық өсім неоклассикалық ағымның өкілдері қалыптастырған экономикалық принциптерге арқа сүйейді. Олардың көз-қарастыраны сәйкес экономикалық өсімнің қайнар-көзі болып инновация құбылысы табылады. Ол адамзат баласының әлеуметтік және экономикалық өміріне сапалы түрде жаңа тауарлар мен қызметтерді, бизнесті жүзеге асырудың түрлерін, басқарудың түрлерін және т.б. еңгізеді.

Инновацияларды жүйелі түрде еңгізуге негізделген экономикалық өсімнің жаңа концепциясы сынақтан сәтті түрде индустриалды дамыған елдерде өтті және өзінің сәттілігін жаңа индустриалды елдердің тәжірибесінде көрсету үстінде.

Инновациялар интеллектуалды қызметтің нәтижесі ретінде бос жерде өздігінен пайда бола

алмайды. Олардың пайда болуы белгілі бір шарттардың орындалуын қажет етеді, яғни олар – инновациялық үрдістің барлық қатысушыларының қалыптасқандығы және де олардың өзара байланыс деңгейі. Инновациялық үрдіс қатысушыларының жиынтығы және де институтционалдық байланыстың дәрежесі әр елде өзіндік сипатқа ие жүйені қалыптастырады. Оны экономикалық ғылымда ұлттық инновациялық жүйе (ҰИЖ) деп атайды.

Берілген мақалада инновациялық үрдістердің экономикалық мазмұны қарастырылған.

Түйін сөздер: инновациялар, ұлттық инновациялық жүйе, ғылыми-техникалық даму, инновациялық инфрақұрылым, мемлекеттік инновациялық саясат, инновациялық кәсіпкерлік

Экономика ғылымы инновацияны жекелеген мемлекеттердің ғана емес, тұтас жаһандық экономиканың дамуын айқындайтын аса маңызды элементтердің бірі ретінде қабылдайды. Бұл жағдай ең алдымен «инновация» деген ұғымның өзін нақтылай түсуді талап етеді.

Жаңа идея немесе новация жалаң ойдан материалдық нақты дүниеге айналған сәттен бастап ол жаңалық енгізу деген ұғымды білдіретін инновацияға айналады. 1911 жылы австриялық ғалым Й.Шумпетер «инновация» ұғымын ең алғаш айналымға енгізе отырып, оны жаңа тұтынушылық тауарларды, жаңа өндіріс және көлік құралын, жаңа нарық пен өнеркәсіпті ұйымдастыру формаларын енгізу мен пайдалану мақсатында туындайтын өзгеріс деген тұжырымға тоқтады.

Жалпы инновациялық теорияның дамуы өндірістің техника мен технологияда тұрақты түрде орын алып отыратын революциялық дамусыз, жаңа нарық ошақта-ры мен нарықтық құрылымдарда қайта құрусыз, яғни пайда әкелетін және бәсекелестікті қамтамасыз ететін инновациясыз дамуы мүмкін еместігін негіздеген Й.Шумпетердің зерттеулерімен тығыз байланысты. Ол өз еңбектерінде жаңа комбинацияларды іске асырып отыратын адам ғана кәсіпкер деп атала алатынын, жаңа комбинацияларды белгілі бір мерзім, уақыт аралығында бірқалыпты түрде іске асырып отыру мүмкін еместіктен нарық циклдік, секірмелі түрде дамитынын дәлелдеді [1].

Ол кәсіпкерді ең алдымен экономикалық прогрессті қамтамасыз етуші жаңалықшы адам деп біледі. «Кәсіпкерлердің қызметі өнертапқыштықты пайдалана отырып өндірісті реформалау, тіпті онда төңкеріс жасау, немесе одан көрі кеңірек мағынада алсақ, жаңа технологиялық шешімдерді пайдалана отырып жаңа тауарлар шығару немесе ескі тауарларды жаңа өндірістік тәсілмен өндіру, жаңа шикізат көздері мен заттарды немесе жаңа рыноктарды ашу, саланы қайта құру болып табылады. Бірінші дүниежүзілік соғыс алдында электрэнергияның өндіріле бастауы, бу мен болат өндірісі, темір жолдардың салынуы, автомобиль, отар елдердегі кәсіпорындардан бастап бұлардың барлығы да үлкен құбылыстардың жарқын көріністері, оның ішінде сансыз майда өкілдері де жүр - колбасаның жаңа сорты мен тіс щеткасын шығаруға дейін. Нақ осындай қызмет түрлері экономика организмін төңкеріс жасайтын мерзімдік «өрлеулермен» жаңа тауар өндірісіндегі немесе жаңа әдістерді қолданудағы тепетендіктің бұзылуынан пайда болатын мерзімдік «кұлдыраулардың» басты себебі болып табылады. Жаңа нәрсе жасау қашан да оңай емес, біріншіден, жаңа нәрсенің барлығы жұрттың бәріне таныс дүниелер сыртында жатады, екіншіден, әрқашан ескі ортаның қарсылығын жеңуге тура келеді. Сондықтан жаңалық енгізуді жүзеге асыру өз алдына дербес экономикалық қызмет етуді білдіреді» [2].

Бұл үзіндіде Й.Шумпетер теориясының барлық белгілері: инновациялық қызмет кәсіпкерлердің ең маңызды қызметі екендігі; инновация-өнім мен түбегейлі және әрлеуші, технологиялық және экономикалық инновация-үрдіс арасындағы айырмашылық; экономиканың цикликалық динамикасындағы инновацияның орны; инерцияның күші мен ортаның қарсылығын жеңу қажеттігі айқын байқалады.

Н.Кондратьев тарихқа «үлкен циклдер» теориясының авторы ретінде кірді. Оның болжамы бойынша экономикалық даму 50-60 жылды құрайтын циклда дамиды, ал жаңа циклға көшу адамзат дамуының деңгейіне байланысты. Даму белгілі бір биікке көтерілген кезде жиналып қалған идеяларды ендіру оңайға түседі [3].

П.Самуэльсон, Кэмпбэлл, С.Брю секілді өзге еуропалық авторлар да инновацияны жаңа тауарларды, жаңа өндірістік құралдар мен технологияларды, өнеркәсіпті ұйымдастырудың жаңа әдістерін ендіру мен қолдану мақсатында жасалатын және нарықтық табысқа жеткізетін өзгерістер деп түсіндіреді [4]. Америкалық ғалымдар Э.Роджерс пен Р.Шумейкер жаңалықтың жаңалық болып ашылғаны маңызды емес, оның қолданысқа қанша рет енгізілсе де табыс әкелетіндігі маңызды дейді.

Ресейлік ғалым Н.Большаков инновацияны жаңа немесе қасиеттері жақсартылған өнім өндірісі үрдісінің нәтижесі, сондай-ақ өндіріс шығынын азайтатын және әлеуметтік жағдайды өзгертетін жаңа техника мен технологияның, еңбек пен өндірістің жаңа формалары мен әдістерінің ендірілуі десе, оның әріптесі Ю.Иванова инновация деп жаңалықтарды енгізуге қатысы бар зерттеу, дайындық және ендіру жұмыстарының барлық қосынды қызметін айту керек деп есептейді.

Бір сөзбен айтқанда, «инновация» ұғымында әлі күнге дейін ортақ пікірге келушілік жоқ, әр анықтамада инновацияның әр қырына баса назар аударушылық бар. Сондай-ақ әр ғылым бұл құбылысты өз тұрғысынан зерттейтіні және бар. Техникада оның физикалық көрсеткіштері мен технологиялық өзгерістеріне басты назар аударылса, экономикада алдыңғы сапқа ендіру үрдісімен бірге жаңалықты қаншалықты рентабельді пайдалануға болатындығы шығады. Оның үстіне уақыт озған сайын инновацияға берілетін анықтаманың өзгеріске түсуі, эволюцияға ұшырауы да заңдылық. Мысалы, ресейлік ғалым В.Медынский Й.Шумпетер бастаған ғалымдар жасаған анықтаманы келтіре отырып, ол анықтамаларға өзінің ескертпесін келтіре отырып үлкен кесте жасап шықты.

Қазақ ғалымдары да бұл істе өз үлестерін қосуда. Жалпы, отандас ғалымдарымыз инновация тақырыбына қарымды жұмыс істеп келе жатқанын атап өтуге тиістіміз. Академиктер Р.Алшанов, У.Баймұратов, Ә.Сатыбалдин, К.Сағадиев, А.Қошанов, сондай-ақ А.Марков, В.Гончаров, Ф.Днишев, К.Кажымұратов, Д.Мұқанов, Н.Барлыбаева, С.Әбдіғаппарова, О.Сабден, А.Саттарова т.б. бұл саланың маңызы мен мәнін жан-жағынан ашып көрсетуге тырысқан еңбектерімен белгілі.

Мысалы, Д.Мұқанов «инновация – нарықтағы жаңа өнім түрінде жүзеге асқан қызметтің нәтижесі» деген пікірде. У.Баймұратов «инновацияның мәні – адамзат

ақылын белгілі бір саланың қызмет тиімділігін арттыруда, жаңа қуат көздерін табуда, жұмыс ұйымдастыру әдістері мен қаржы, сауда немесе әлеуметтік-саяси институттар қызметін дамытуда, халықаралық ынтымақтастық формаларын жетілдіруде» деп есептесе, С.Алпысбаев инновацияны заттық және бейзаттық өнімдер өндіру сферасындағы өндірістік үрдістерді жетілдіруге, ал түптеп келгенде адамдардың күн санап өсіп отырған сұранысын қанағаттандыруға бағытталған технологиялық ұмтылыстар негізінде қол жеткізілген ғылыми зерттеулер мен дайындықтар нәтижесінің қолданылуы деп санайды [5]. С.Әбдіғаппарова инновацияны ғылыми негізделген идеяларды іске асырушы субъектілердің зерттеу, дайындық және енгізу жұмыстарын нарықтық және мемлекеттік реттеулер арқылы қоғам өмірінің деңгейін көтеруге бағытталған мақсатқа жету үрдісі деп түсіндіреді. Бұл жерде нарықтық реттеу мен мемлекеттік реттеуді қатар алып қараған пікірдің дұрыстығы дау тудырмайды, дегенмен нарықтық тетіктерді мемлекеттік тұрғыдан қосымша түрде реттеу деген дұрысырақ сияқты, өйткені автоматты түрде жұмыс істейді деп саналатын таза нарықтық тетіктерге толық сене беруге болмайды және әдетте ол жақсы нәтижеге жеткізе бермейді. Оның солай екендігіне нарықтық экономиканың бүткіл өткен жолы дәлел бола алады және бүгінгі дағдарыс кезінде бар әлем куә болып отыр десек артық кеткендік емес шығар.

Ал, құқықтық-нормативтік әдебиетте бұл анықтаманың іс жүзінде қолданылуы кезінде мейлінше талас-тартыс тудырмайтындай етіп, нақты ұғымдармен оның шеңберін мүмкіндігінше дәлдеп көрсетуге тырысып бағады, Мысалы, Қазақстан Республикасының «Инновациялық қызметке мемлекеттік қолдау көрсету туралы» заңында инновация ұғымы былай анықталған [6].

«Инновация – күнделікті қолданыста пайдаланылып жүрген үлгілермен салыстырғанда сапалық артықшылықтарға ие және экономикалық әрі (немесе) қоғамдық пайда әкелетін ғылыми-техникалық қызметтің нәтижесінің жаңа немесе жетілдірілген өнім түрінде жүзеге асуының көрінісі».

Кесте 1 – «Инновация» анықтамасына тұжырымдамалар

Батыс мектептері	
П.Самуэльсон, Кэмпбелл, С.Брю	жаңа тауарларды, жаңа өндірістік құралдар мен технологияларды, өнеркәсіпті ұйымдастырудың жаңа әдістерін ендіру мен қолдану мақсатында жасалатын және нарықтық табысқа жеткізетін өзгерістер
Э.Роджерс, Р.Шумейкер	жаңалықтың жаңалық болып ашылғаны маңызды емес, оның қолданысқа қанша рет енгізілсе де табыс әкелетіндігі маңызды
Ресейлік ғалымдар	
Н.Кондратьев	экономика 50-60 жылдық циклда дамиды, ал жаңа циклға көшу адамзат дамуының деңгейіне байланысты; даму белгілі бір биікке көтерілген кезде жиналып қалған идеяларды ендіру оңайға түседі.
Н.Большаков	жаңа немесе қасиет жақсартылған өнім өндірісі үрдісінің нәтижесі, сондай-ақ өндіріс шығынын азайтатын және әлеуметтік жағдайды өзгертетін жаңа техника мен технологияның ендірілуі
Ю.Иванова	жаңалықтарды енгізуге қатысы бар зерттеу, дайындық және ендіру жұмыстарының қосынды қызметі
Қазақстандық ғалымдар	
У.Баймұратов	белгілі бір саланың қызмет тиімділігін арттыру, жаңа қуат көздерін табу,

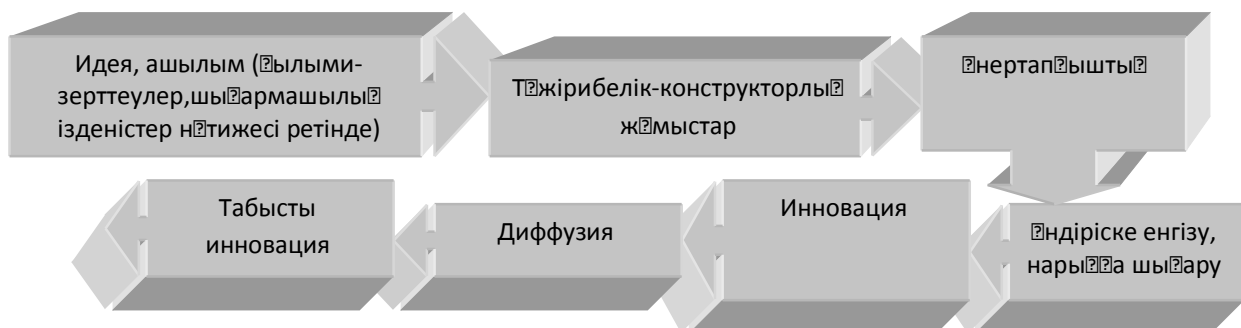
	жұмыс ұйымдастыру әдісі мен қаржы, сауда немесе әлеуметтік-саяси институттар қызметін дамыту
Д.Мұқанов	нарықтағы жаңа өнім түрінде жүзеге асқан қызметтің нәтижесі
С.Әбдіғаппарова	ғылыми негізделген идеяларды іске асырушы субъектілердің зерттеу, дайындық және енгізу жұмыстарын нарықтық және мемлекеттік реттеулер арқылы қоғам өмірінің деңгейін көтеруге бағытталған мақсатқа жету үрдісі
Авторлық көзқарас	
Инновация - барлық тараптар үшін жаңалық болып табылатын немесе түбегейлі жетілдірілген идеяның қоғамдағы өскелең сұранысты қанағаттандыратын әрі оны ендірушілерге үлкен мөлшерде табыс әкелетін рухани немесе заттық дүниеге, жүйеге, қызметке айналуы.	
Ескертпе - Автор құрастырған	

Инновацияның негізгі түрлерінің қысқаша классификациясына келетін болсақ, бұнда да біз көптеген нұсқаларға тап боламыз. Солардың ішінде О.Молчанова бастаған авторлардың нұсқасы қысқа да әмбебап тәрізді, сондықтан осы нұсқаға тоқталып өтейік (кесте 2).

Кесте 2 - Инновацияның негізгі түрлерінің классификациясы

Критерий	Инновация түрлері	Анықтама
Жаңашылдық деңгейі	Базистік инновация	Ғылыми ашылымға немесе ірі өнертапқыштыққа негізделген, мүлдем жаңа өнім, қызмет, жаңа технологияны игеруге бағытталған жаңалық
	Жетілдіруші инновация	Өндірілетін өнім мен технологияны Жаңалық жақсартуға, жетілдіруге бағытталған
Іс-әрекеттегі көрінісі	Өндірістік инновация	Жаңа өнім мен қызметте, технологияда көрініс тапқан инновация
	Басқару инновациясы	Жаңа басқару технологиясында, әкімшілік үрдістерінде және ұйымдастыру құрылымында көрініс тапқан жаңа білім
Технологиялық параметрлері	Өнімдік инновация	Сұранысты қанағаттандыру үшін жаңа өнім немесе қызмет жасау
	Үрдістік инновация	Өндірістік, басқарушылық, ұйымдастырушылық т.б. да үрдістерге енгізілген жаңа элементтер
Ескертпе – Дерек көзі: [7].		

Сонда инновациялық үрдіс біздің ойымызша мынадай түрге ие болады.

Сурет 1 - Инновациялық үрдістің схемасы

Ескертпе - Автор құрастырған

Инновация бір орында тұрып қала алмайды, жаңа өнімнің өмірге келген күнін сол өнімді одан әрмен жетілдіру түсу күні де есептеуге тиіспіз. Өйткені, қандай

өнім болса да еш міні жоқ болып жасап шығарылуы мүмкін емес, сондықтан нарықта үлкен сұранысқа ие болған өнімнің өзінің кейбір кемшіліктері зауыттың лабораторияларында, цехтарында жетілдіріле түсіп жатады.

Осы схемаға қарай отырып біз инновациялық үрдіс негізінен кезең-кезеңімен іске асырылады деген тұжырымға келеміз. Көптеген түрлі ғылыми зерттеулер жүргізу; жаңа идеяны алдын-ала сұрыптау; инвесторды іздеу; ТКЖ жүргізу және жаңа өнім немесе қызметті жасау; авторлық құқықты қорғау, өнім мен қызметті өндіру, олардың бәсекеге қабілеттілігін тексеру; жаңа өнімді немесе қызметті нарықта жылжыту; сатылымға байланысты тәжірибені жинақтау; жаңа өнімді жетілдіру шараларын қарастыру және т.б. Сондықтан біздің ойымызша 1-суреттегі схеманы одан да гөрі жазыңқырай түсіп, инновациялық үрдісті шартты түрде бір-бірімен тығыз байланысты 7 кезеңнен тұрады деуге болады.

Бірінші кезең – іргелі және қолданбалы зерттеулер негізінде жаңа идеяның тұжырымын жасау кезеңі.

Екінші кезең – алдымен жобалау мекемелерінде, сосын тәжірибелік-конструкторлық бюроларда, арнайы лабораторияларда идеяны (инновацияны) жаңа өнімге, қызметке, технологияға айналдыру.

Үшінші кезең - өнімнің тәжірибелік (эксперименталдық) үлгісін жасау және сынақтан өткізу.

Төртінші кезең – болашақ өнімге маркетингтік зерттеу жүргізу.

Бесінші кезең - өнімді нарыққа шығару.

Алтыншы кезең – жаңа өнімнің салтанат құруы, табыс әкелуі.

Жетінші кезең - идеяның сапалық деңгейін көтеріп жетілдіре түсу, өнімді одан да жаңарак, одан көрі жетілдірілген өніммен алмастыру.

Кезеңдер саны және олардың ұзақтығы әр түрлі болуы мүмкін, бірақ, бұл тізбекте идеяның тууы, өнімді жасау және сату кезеңдері міндетті түрде орын алады. Инновациялық үрдістің кез келген кезеңінде инновация туындауы мүмкін, ал ол өз кезегінде циклдан көбінесе ғылыми кезеңнің түсіп қалуына және бейтолық цикл аталатын технологиялық тізбектің пайда болуына әкеліп соғады. Яғни, толық цикл мүлдем жаңа өнім жасау үстінде, ал, бейтолық цикл оның жаңа ұрпақтарын жасау үстінде орын алады.

Нарыққа шыққан жаңалық үнемі жетілдіріліп отыратындықтан инновациялық үрдіс үзіліссіз жүрумен ерекшеленеді. Және тұтынушы үшін ең бастысы тиімділік, пайдалылық, артықшылық болғандықтан жаңалықтың ғылыми-техникалық жағынан нарықтық экономикалық жаңалықтығы басым жатады. Инновацияны іске асырушылар ретінде кәсіпкерлер, топтар, фирмалар, шаруа қожалықтары, әлеуметтік қозғалыстар мен мемлекет бой көрсете алады. Жеке кәсіпкер ең алдымен жекелеген адамдар ғана пайдалана алатын жетістіктерге жұмыс істесе, мемлекет өз кезегінде бүкіл қоғам мүшелері пайдалана алатын жаңалықтарды ендіруге мүдделі.

Жаңалықтар қолданысқа енген кезден бастап қана жаңа сапаға ие болады – инновацияға айналады. Жаңалықты нарыққа енгізу үрдісін коммерциялау үрдісі деп атау қалыптасқан. Жаңалықтың пайда болуымен оның инновацияға айналуы аралығындағы уақыт кезеңі инновациялық лаг деп аталады. Жаңалықтың

тууынан бастап нарыққа шыққан жаңа өнім басқа бір жаңа өніммен алмастырылғанға дейінгі мерзім инновациялық цикл деп аталады, бұл мерзім ішінде уақыт факторы шешуші маңызға ие болғандықтан инновациялық үрдісті басқарудың мәні дайындық жасау кезеңін барынша қысқарту мен сату кезеңін барынша ұзарту болып табылады.

1 Шумпетер Й. *Теория экономического развития*. - М.: Прогресс, 1982. – С. 456.

2 Шумпетер Й *Капитализм, социализм и демократия*. - М.: Экономика, 1995. – С. 54-61.

3 Кондратьев Н.Д. *Избранные сочинения*. - М.: Экономика, 1993. - С. 23-97.

4 Фатхудинов Р.А. *Инновационный менеджмент*. - М.: ЗАО Бизнес школа «Интел-синтез», 2003. – С. 624.

5 Алпысбаев С. *Стратегия инновационного развития в условиях устойчивого экономического роста: монография*. - А.: Экономика, 2002. - С. 36-45.

6 Қазақстан Республикасының «Инновациялық қызметке мемлекеттік қолдау көрсету туралы» заңы. 16.03.2012.

7 Молчанова О.П. и др. *Инновационный менеджмент: учебник для вузов*. - М.: Вита-Пресс. 2011.

Резюме

Бектанов Д.А. - магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая по специальности 6М050600 - Экономика. dbektanov@mail.ru

Экономическое содержание инновационной тенденции

Экономический рост в XXI веке базируется на экономических принципах, сформулированных представителями неоклассической школы. В соответствии с их взглядами источником экономического развития является феномен «инновация», которая привносит в экономическую и социальную жизнь человека качественно новые виды товаров и услуг, способов ведения бизнеса, управления и т.д.

Современная концепция экономического роста, основанная на системном внедрении инноваций, была успешно апробирована индустриально развитыми странами и находит еще большее подтверждение своей применимости в практике новых индустриальных стран.

Инновации, как продукт интеллектуальной деятельности, не могут возникать спонтанно. Для генерации и внедрения в практику инноваций требуются определенные условия – наличие всех институтов, способствующих осуществлению инноваций, а также степень их развития и взаимодействия между собой. Совокупность участников инновационного процесса и степень институционального взаимодействия институтов образуют некую систему, имеющие специфические черты от страны к стране. В экономической науке эту систему, присущую конкретной стране, принято называть национальной инновационной системой (НИС).

В данной статье исследованы теоретические аспекты управления **инновационными процессами**.

Ключевые слова: Инновации, национальная инновационная система, научно-техническое развитие, инновационная инфраструктура, государственная инновационная политика, инновационное предпринимательство

Summary

Bektanov D. A. - 2th course master speciality of 6M050600 - "Economy". dbektanov@mail.ru

The economic content of innovation trends

Economic growth in the twenty-first century based on economic principles laid representatives of the neoclassical school. In accordance with the views of their source of economic development is the phenomenon of "innovation", which brings to the economic and social life of a person qualitatively new types of goods and services, ways of doing business, management, etc.

The modern concept of economic growth, based on the introduction of the system of innovation has

been successfully tested by industrialized countries and finds even more evidence of its applicability in practice of the newly industrialized countries.

Innovation as a product of intellectual activity can not occur spontaneously. For the generation and implementation in practice of innovation requires certain conditions - the presence of all the institutions that contribute to the implementation of innovations, as well as their degree of development and interaction between them. The totality of the innovation process and the degree of institutional interaction of institutions form a certain system with specific features from country to country. In economics, this system inherent in a particular country, called the National Innovation System (NIS).

This article examines the theoretical aspects of management of innovative processes.

Keywords: innovation, national innovation system, research and technological development, innovation infrastructure, state innovation policy, innovative entrepreneurship

УДК 332.01

КІШІ КӘСІПОРЫНДАРДА БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІСІ

Н.Оразбаев – *Абай атындағы ҚазҰПУ, 6М05800 «Есеп және аудит»
мамандығының 2 курс магистранты*

Мемлекетіміз тәуелсіздік алғаннан бастап кәсіпкерлік секторын мемлекеттік қолдау үрдісі үдемелі дамып келеді.

Кіші және орта кәсіпкерлік ел экономикасының негізгі тірегі екені белгілі. Нарықтық қатынастардың қазіргі жағдайында кіші және орта кәсіпкерлікті дамыту ерекше мәнге ие болды. Соңғы жылдары осы саланы қолдау үшін мемлекет тарапынан бөлінетін қаржының көлемі де еселеп өсуде. Сонымен қатар кіші және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жүйесі аса маңызды орын алып отыр.

Кіші және орта бизнесті қолдау мен дамыту туралы міндеттер мемлекеттік органдарға Елбасымен жыл сайынғы Қазақстан халқына Жолдауында қойылады. Ал, кіші кәсіпкерліктің жоғары деңгейде дамып, нарыққа төтеп бере алуы, ондағы қойылған есеп жүйесіне байланысты.

Аталмыш мақалада кіші кәсіпорындарда бухгалтерлік есеп пен есептілікті ұсыну, жасау жолдары және мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: халықаралық қаржылық есеп беру стандарттары, кіші бизнес, кәсіпкерлік, бухгалтерлік есеп, инфрақұрылым, бәсекеге қабілеттілік, есеп саясаты

Қазақстанның нарықтық экономикаға өте отырып экономиканы жедел дамытуда, жоғары экономикалық өсімге қол жеткізуде кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру мен кәсіпкерлікті қолдау экономиканы құрылымдық қайта құруды жандандыруға, таңдау еркіндігі мен қосымша жұмыс орындарын ұсынуға, шығындардың тез қайтымдылығын қамтамасыз етуге, тұтынушылық сұраныстың өзгерістеріне жедел бейімделуге мүмкіндік беретін кіші кәсіпорындар торабын құруды тездетуді талап етеді. Ел экономикасын дамытуда кіші кәсіпорындардың маңыздылығы өте жоғары. Ал, осы кіші кәсіпорындар іс бастау үшін ірі көлемде инвестицияларды талап етпейді және ресурстар айналымының жоғары жылдамдығына кепілдік береді. Сол арқылы экономиканы қайта құрылымдау проблемаларын ұтымды шешуді, нарықты тұтыну тауарларымен толықтыруды, бәсекелік ортаны күшейту арқылы өндірілетін өнімдер мен көрсетілетін қызметтер сапасын жақсартуға, жаңа жұмыс орындарын құра отырып жұмыссыздық мәселесін шешуге қол жеткізуге болады.

Қазіргі таңда кіші және орта кәсіпкерлікті дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Әрбір кәсіпкердің өз ісін бастау үшін мемлекет тарапынан бірдей дәрежеде жәрдем алу мүмкіндігі бар. Ал, мемлекет әрбір кәсіпкермен қарым-қатынас жасап, қолдау мақсатында тиісті салалық құрылымдарын орнықтырады. Кіші және орта бизнесті несиелеуді басқаруды қолдауда кешендік көзқарастың қажеттілігі ұзақмерзімдік тұрақтылықтың кепілі бола алады. Әрбір кәсіпкердің іс-әрекеті мен жағдайы әр түрлі. Мемлекеттік қолдаудың бүгінгі күнге жүйесіз іс-әрекеті кіші бизнес нысандарының жабылуын жылдамдатты.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында және бүкіл дүниежүзінде көптеген мемлекеттерде ел экономикасының ішкі жалпы өнімін кіші және орта кәсіпорындары қалыптастырады. Дүниежүзілік экономиканың жаһандануы, жаңа халықаралық қатынастар формаларының пайда болуы, инновациялық белсенділіктің күшеюі дүниежүзінде көптеген кіші және орта бизнес кәсіпорындарының тұрақты бәсекелестік артықшылықтарын иемдену мақсатында сыртқы экономикалық қызметтерді дамытуға ұмтылуда.

Көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанның кіші және орта кәсіпорындарының дүниежүзілік экономика аренасына шығу жолында маңызды кедергілердің бірі, бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілікті әлемдік талаптарға сай принциптерге және сапалық мінездемелерге сәйкес дайындауда, ұлттық нормативтік - заңдардың толық жетілмегендігі және елдердің есептіліктерін бір-бірімен салыстыруға мүмкіндік болмауы болып табылады.

Осыған байланысты кіші кәсіпорында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру әрі қарай жетілдіруді қажет етеді. Және де методологиялық, ұйымдастырушылық және техникалық сұрақтарды шешу бухгалтерлердің жоғары біліктілігіне, жауапкершілігіне байланысты болады [6].

Кіші кәсіпорынның құрылуына мемлекет тарапынан да көптеген қолдаулар көрсетілуде, атап айтатын болсақ:

- Кіші кәсіпорынның инфраструктуралық құрылымына жеңілдіктер;
- Кіші кәсіпорынмен пайдаланылатын мемлекеттік қаржылық, материалды-техникалық, ақпараттық ресурстарға, сонымен қатар ғылыми-техникалық өңдеулер мен технологиялық жаңалықтарға жеңілдіктер;
- Бухгалтерлік және статистикалық есептер бойынша қолдаулар;
- Кіші кәсіпорындарды бекітілген жеңілдетілген тәртіпте тіркеу, олардың қызметтерін лицензиялау және олардың өнімдерін сертифицикаттау;
- Коммерциялық банктермен кіші кәсіпорындарды бекітілген жеңілдік бойынша несиелеу;
- Кіші кәсіпорындардың сыртқы экономикалық қызметіне көрсетілетін қолдаулар;
- Шетел мемлекеттерімен өндірістік, ғылыми-техникалық өзара байланыстарына көрсетілетін қолдаулар;
- Кіші кәсіпорындар мамандарының біліктілігін көтеру және жүйесін дамыту.

Кіші кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті ұйымдастырылуы бойынша екі топқа бөліп қарастыруға болады:

1. Бірыңғайланған есеп жүйесін қолдану;
2. Жеңілдетілген есепті қолдану.

Осыған байланысты кәсіпорын өздерінің арнайы жұмыстарында келесідей жағдайларда бухгалтерлік есеп регистрлерін өздігінен қолданулары мүмкін:

- Екі жақты жазу және есептеу қағидалары негізінде бухгалтерлік есептің методологиялық негіздерін сақтау;

- Синтетикалық және аналитикалық есеп мәліметтерінің өзара байланыстылығын;

- Алғашқы құжаттар есебі негізінде барлық шаруашылық операцияларды регистрлерде көрсету;

- Кіші кәсіпорындардың бухгалтерлік есептілігін құру үшін бастапқы құжаттардың мәліметтерін жинақтау және жүйелендіру.

Кіші кәсіпорындардағы бухгалтерлердің міндеттері келесідей болып келеді:

- Шаруашылық операциялар негізіндегі мәліметтерді құжаттарға уақытында тіркеп отыру;

- Екі жақты жазу және есептеу қағидалары негізінде бухгалтерлік есепті жүргізу;

- Өндірілген өнімнің, көрсетілген қызметтің, атқарылған жұмыстың өзіндік құнын дұрыс есептеу;

- Жұмсалған шығын, түскен пайда есебін нақтылы есептеу;

- Кәсіпорын жұмысында орынды және тиімді басшылық жасау бағытында дер кезінде жинақталған ақпараттармен қамтамасыз ету және т.с.с..

Бастапқы есеп құжаттарындағы ақпаратты қорытындылау, талдау, жинақтау және оны бухгалтерлік есеп шоттары мен қаржы есептілігінде көрсету үшін кіші және орта кәсіпорындар:

- шаруашылық операцияларды есепке алу кітабын;

- бірнеше тізімдемелерді білдіретін бухгалтерлік есеп тіркелімін жүргізуі тиіс [3].

Осыған байланысты нарықтық экономика заманында бухгалтерлік есеп кіші кәсіпорынды басқару үшін маңызды болып келеді. Кіші кәсіпорындардағы бухгалтерлік есептің маңыздылығы - бұл тиімді шешім қабылдау үшін сыртқы және ішкі пайдаланушыларды кәсіпорынның шаруашылық процестері және қызметтерінің нәтижесі туралы толық әрі нақтылы ақпараттармен қамтамасыз ету болып табылады.

Орта және кіші кәсіпорындардың бухгалтерлік есебін тиімді ұйымдастыру және нақтылы ақпараттар алу үшін есеп саясатын Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес кәсіпорынның басшылығымен дұрыс құрастырылуы керек. Кәсіпорынның басшылығымен бекітілген есеп саясаты негізінде келесідей қажетті ақпараттар алынады:

1. Тиімді шешім қабылдау үшін пайдаланушылар қажеттілігіне орынды ақпарат;

2. Жасалынған қаржылық есептілік сенімді ақпарат;

3. Кәсіпорынның ақша қаражаттарының қозғалысы және қаржылық нәтижесі, қаржылық жағдайы туралы анық ақпараттар;

4. Жағдайлар мен іс-әрекеттер операцияларының экономикалық мазмұнын көрсетеді [1].

Өкінішке орай, елімізде көптеген орта және кіші кәсіпорындарда есеп саясаты қарастырылмаған, немесе есеп саясаты өңделмей, бейтарап, ойлаусыз жан-жақты талданбай жасалады, яғни салық инспекциялары үшін құрастырылады. Жан-жақты талданып жасалған есеп саясаты кәсіпорынның ары қарайғы жұмыс бағатын білдіреді, яғни есеп саясатын құру барысында кез келген бухгалтер әрбір қадамды жіті қарастырып, бақылаушы органдармен болатын әртүрлі жағдайлардан шығу жолдарын ашып көрсетеді, өз қызығушылығын қорғайды.

Орта және кіші кәсіпорындарды тиімді басқару үшін келесідей іс-әрекеттерді жүзеге асыру қажет:

1. Кәсіпорынның есебін дұрыс ұйымдастыра білу;
2. Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін жоғарлату және басқару жүйесін жетілдіру;
3. Тұтынушылармен үнемі тығыз қарым-қатынаста болу;
4. Кәсіпорынның қаражаттары мен ресурстарына бақылау жасау және тиімді бөлу.

Кіші кәсіпорында бухгалтерлік есепті дұрыс жүргізу үшін келесілерді қарастыру қажет:

- Анықтамалық ақпарат(есепті ұйымдастыруға және есеп беруге сәйкес есептілік стандартты таңдау және оны бекіту. Осыған байланысты өзгерістерді енгізген күнді анықтау);

- Енгізу(стандарттың себебі және мақсаты);
- Анықтау (терминдерді және берілген стандарттың контекстінде ашу);
- Тануға негізгі қадам;
- Тануға есептелетін альтернативтік қадам (ХҚЕС барлығында емес және олардың мүмкіндігін болжауды азайту);
- Есеп берудің түсініктемесін ашу(ашудың тізіміне кеңейтуді болжау);
- Ауыспалы жағдай (ретроспектикалық шот, барлық кезеңге емес);
- Бірінші қабылданған күн (бірақ ерте қабылдауды рұқсат етеді);
- Қосымша ақпарат (иллюстрациялық мысалдар)[6].

Кіші бизнестегі бухгалтерлік есепке қатысты қаржы министрлігінің құжаттарын және әдіскерлердің жарияландырымдарын қорытындылап, талдайтын болсақ кіші кәсіпкерлік субъектілерінің келесідей міндеттерін атауға болады, олар:

- заң және нормативтік базаны жетілдіру;
- есептік регистрлерді жеңілдету және үйлестіру;
- құжат айналымын жетілдіру және бухгалтерлік құжаттардың санын азайту;
- есептілік формаларын қысқарту;
- мемлекеттік органдар үшін ақпарат көзі болмайтын баптарды алып тастау және баптарды ауқымды ету есебінен балансты жеңілдету;

- салық салуды жеңілдету, бұл өз кезегінде бухгалтерлерде салықтарды есептеу және қайта есептеу бойынша жұмыстарды болдырмауға мүмкіндік береді [5].

Жоғарыда аталғандар қазіргі кезде негізгі міндеттер болып табылады. Әрине міндеттер анағұрлым көп әрі терең, мұнда ең алдымен біздің еліміздегі бухгалтерлік есепті реформалау міндетін ескерген жөн.

- 1 Сборник нормативных актов Республики Казахстан // ПАРАГРАФ. - 2009. - 420 б.
- 2 Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары.
- 3 ҚР «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» 2007 жылғы 28 ақпандағы №234-III Заңы // БИКО. - 2009. - 35 б.
- 4 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 30 қаңтардағы N 155 Кодексі (07.03.2014 берілген өзгерістермен және толықтырулармен).
- 5 Учет и аудит Казахстана. №2(92) февраль 2015 г.
- 6 Алтынбеков М.А. ҚР кіші кәсіпорындардағы бухгалтерлік есепті ұйымдастыру: теориясы және әдіснамасы. - Алматы, 2013 ж.

Резюме

Оразбаев Н - магистрант 2 курса по специальности 6M05800-«Учет и аудит», КАЗНПУ имени Абая, *nurka_93_macho@mail.ru*

Методологические аспекты организации бухгалтерского учета на малых предприятиях

В течение всего периода независимости страны процесс государственной поддержки предпринимательского сектора развивается по нарастающей.

Известно, что малый и средний бизнес основная опора экономики страны. В рыночных отношениях развитие малого и среднего предпринимательства имеет особое значение. В последние годы увеличиваются объем средств выделяемых государством для поддержки данного сектора. Государственная поддержка малого и среднего предпринимательства занимает особое место.

Задачи государственным органам по поддержке и развитию малого и среднего бизнеса ставятся Главой государства в ежегодных посланиях народу Казахстана.

В данной статье рассматриваются вопросы постановки бухгалтерского учета на предприятиях малого бизнеса и пути их решения.

Ключевые слова: международные стандарты финансовой отчетности, малый бизнес, предпринимательство, бухгалтерский учет, инфраструктура, конкурентноспособность, учетная политика

Summary

Orazbaev N - 2th course master speciality of «6M050800 «Accounting and auditing». *nurka_93_macho@mail.ru*

Methodological aspects of organization of bookkeeping account on small enterprises

Throughout the period of the country's independence, process of state support of the business sector is progressively developing.

It is known that small and medium businesses are the main support of the country's economy. In the market relations, development of small and medium businesses has the most important meaning. In recent years, the amount of funds allocated by the government to support this sector is increasing. The state support for small and medium businesses takes a special place.

Tasks to the government agencies to support and develop small and medium businesses are set by the President in the annual message to the people of Kazakhstan.

In the article are researched the questions of setting bookkeeping account and recording on enterprises of small business and ways of their development.

Keywords: International standards of the financial reporting, small business, enterprise, record-keeping, infrastructure, конкурентноспособность, registration politics

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ КӘСІПОРЫН ҚЫЗМЕТІНЕ ӘСЕРІ

М.М. Кайнарбай – *Абай атындағы ҚазҰПУ-нің
6M050600-Экономика мамандығының 2- курс магистранты*

Мақалада қаржы нарығының дамуы мен оның кәсіпорын қызметіне әсері талданған. Сондай-ақ, түрлі салалар бойынша банк секторын несиелеу талданған.

Қазіргі нарықта технологиялық делдалдық қызметтерді көрсетіп, отандық қаржы жүйесінің механизмі экономиканың тікелей сапа және сан жағынан өсуіне мүмкіндік туғызуда.

Жалпы нарықтық экономика кәсіпорын жағдайының негізі болып табылады және қаржылық тұрақтылық пен өндірістің қаржылық ресурстарының дамуын қамтамасыз етеді.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайы көбінесе кәсіпорын активтерінің оңтайлы құрылымы мен қалыптасу көздерінің оңтайлы құрылымына және фирманың активтері мен пассивтерінің теңдестірілу деңгейіне байланысты.

Кәсіпорынның құрылу түріне қарамастан күшті (оңтайлы) қаржылық нәтижелерге жету үшін құралдарды ұтымды пайдалануда әлеуетті экономикалық және өнеркәсіптік мүдделерді дұрыс бағалау қажеттілігі күннен-күнге артып келеді.

Экономиканы несиелеу қарқыны мен кәсіпорындардың экономикалық белсенділігінің дәрежесі арасындағы өзара байланыс туралы қорытындылар жасалған.

Түйін сөздер: нарықта технологиялық делдалдық қызметтер, Ұлттық қоры, қаржы секторы, нарықтағы өтімділік, қаржылық сауықтыру

Қазіргі нарықта технологиялық делдалдық қызметтерді көрсетіп, отандық қаржы жүйесінің механизмі экономиканың тікелей сапа және сан жағынан өсуіне мүмкіндік туғызуда.

Қаржы нарығын реттеу және оның дамуы Мемлекет басшысы қойған – Қазақстанды әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті отыз елдің қатарына кіргізу мақсатына жетуге бағытталған болатын. Оған қатысты стратегиялық мәселелер атап айтқанда Қазақстанның ДСҰ-ға кіруі, мынадай ЕурАзҚ, БЭК, ТМД, ШЫҰ интеграциялық бірлестіктер шегінде қарым-қатынасты нығайту, отындық қаржы нарығы қызметінің параметрлерін халықаралық іс-тәжірибені ескеріп, жетілдіруге де байланысты бағытталған [1].

Мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізуде Қазақстан Республикасында баға тұрақтылығын қамтамасыз етудің экономикалық көрсеткіш нәтижесі келесідей орын алды. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2014 жылғы негізгі мақсаты баға тұрақтылығын қамтамасыз ету және инфляцияны 6-8% шегінде ұстап тұру болды. 2014 жылдың қорытындысы бойынша инфляция жылдың аяғында 7,4%-ды құрады (2013 жылы – 4,8%).

Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ FBI) 2014-2015 жылдар үшін жарияланған ақпаратына сәйкес Қазақстан «Ұлттық жинақтар деңгейі» көрсеткіші бойынша 2014 жылдың қорытындысы бойынша 37 орында болды.

ІЖӨ негізінде есептелген экономиканы монеталандыру деңгейі ҚР Ұлттық экономика министрлігінің бағалауы бойынша 31,8%-ды құрады.

Банктердің экономикаға депозиттерінің көлемі (25%-дан төмен емес) атап

айтқанда резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің көлемі 2014 жылы 11 694,0 млрд. теңгеге дейін 15,9%-ға көтерілді. Заңды тұлғалардың депозиттері 7 296,5 млрд. теңгеге дейін 18,1%, жеке тұлғалардың депозиттері 4 397,5 млрд. теңгеге дейін 12,6% өсті.

2014 жылы ұлттық валютадағы депозиттердің көлемі 5 197,7 млрд. теңгеге дейін 17,7% төмендеді, шетел валютасындағы депозиттердің көлемі 6 496,3 млрд. теңгеге дейін 72,2% өсті. Теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 2013 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2014 жылғы желтоқсанда 62,6%-дан 44,4%-ға дейін төмендеді.

Халықтың (резидент еместерді қоса алғанда) банктердегі салымдары 2013 жылғы қаңтар-желтоқсанда 4 438,1 млрд. теңгеге дейін 12,5%-ға көтерілді. Халықтың салымдары құрылымындағы теңгедегі депозиттер 1 442,9 млрд. теңгеге дейін 34,7%-ға төмендеді, шетел валютасындағы депозиттер 2 995,2 млрд. теңгеге дейін 72,4%-ға көтерілді. Нәтижесінде теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 2013 жылғы желтоқсандағы 56,0%-дан 2014 жылғы желтоқсандағы 32,5%-ға дейін төмендеді.

2014 жылғы желтоқсанда банктік емес заңды тұлғалардың теңгедегі мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы мөлшерлемесі 8,8% (2013 жылғы желтоқсанда 5,7%), ал жеке тұлғалардың депозиттері бойынша 8,1% (8,1%) құрады [2].

Соңғы үш жылдың қорытындысы бойынша ҚР Ұлттық қоры активтерінің кумулятивтік кірістілігі мөлшерінің АҚШ қазынашылығының алты айлық борыштық міндеттемелерінің кумулятивтік кірістілігі мөлшерінен асып кетуі.

Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын сенімгерлік басқару нәтижесі бойынша, соңғы үш жылдың қорытындылары бойынша алдын ала деректерге сәйкес шамамен 5,53% мөлшеріндегі оң кірістілікке қол жеткізілді.

Сонымен қатар, есепті кезеңде ҚР Ұлттық Банкі ұзақмерзімді перспективада активтердің кірістілігін ұлғайту үшін Ұлттық қор активтерінің бір бөлігін инвестициялаудың орындылығын зерделеу бойынша жұмысты жалғастырды.

Жалпы 2014 жылына төлем жүйелерінің бір жылдағы жұмыс қабілеттілігінің коэффициенті (кемінде 95%).

2014 жылы Банкаралық ақша аудару жүйесі (БААЖ) жұмыс істеу қабілетінің коэффициенті 99,949%, Банкаралық клиринг жүйесі (БКЖ) жұмыс істеу қабілетінің коэффициенті – 99,979% болды, бұл Қазақстанның төлем жүйелерінің жұмыс істеуінің жоғары тиімділігін сипаттайды.

Ұлттық Банк төлем жүйелерінің жұмыс істеу қабілеттілігі коэффициенттерінің мәнін ай сайын есептеді. 2014 жылы БААЖ жұмыс істеу қабілетінің коэффициенті 99,949%-ды, БКЖ жұмыс істеу қабілетінің коэффициенті - 99,997%-ды құрады.

Төлем карточкаларын және қашықтықтан төлеу тәсілдерін (Интернет, мобильдік төлемдер) пайдалана отырып жүргізілетін қолма-қол ақшасыз төлемдер саны 2014 жылы 76 210,5 мың транзакцияны құрады, ол 2012 жылмен салыстырғанда 63,4%-ға (2012 жылы осы төлемдердің саны 46 630,6 мың транзакция) өсті.

Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ FBI) жарияланған ақпаратына

сәйкес 2014-2015 жылдары Қазақстан «Банктердің сенімділігі» көрсеткіші бойынша жыл қорытындысы бойынша 108 орынды иеленді.

Мемлекет басшысының 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі іс-шаралардың жалпыұлттық жоспарын орындау жөніндегі іс-шаралар жоспарының 37-тармағын орындау үшін Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 27 тамыздағы №954 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдама әзірленген.

2014 жылғы банктердің экономикаға кредит беруінің жалпы көлемі 12 106,1 млрд. теңгені құрап, 7,2%-ға өсті.

Ұлттық валютадағы кредиттердің көлемі 8 565,5 млрд. теңгеге дейін 7,9%-ға өсті, шетел валютасында - 3 540,6 млрд. теңгеге дейін 5,5%-ға өсті. Теңгедегі кредиттердің үлес салмағы 2013 жылғы желтоқсандағы 70,3%-бен салыстырғанда, 2014 жылғы желтоқсанда 70,8%-ға дейін өсті.

Ұзақмерзімді несиелеу 2014 жылғы 9 608,6 млрд. теңгені құрап 4,9%-ға өсті, қысқамерзімді – 2 497,5 млрд. теңгеге дейін 17,2%-ға өсті. Нәтижесінде ұзақмерзімді несиелердің үлес салмағы 2013 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2014 жылғы желтоқсанда 81,1%-дан 79,4%-ға дейін төмендеді.

Заңды тұлғаларға берілген несиелер 2014 жылы 8 091,3 млрд. теңге болып, 5,6%-ға ұлғайды, жеке тұлғаларға – 4 014,8 млрд. теңгеге дейін 10,7%-ға ұлғайды. Жеке тұлғаларға берілген несиелердің үлес салмағы 2013 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2014 жылғы желтоқсанда 32,1%-дан 33,2%-ға дейін өсті.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерін несиелеу 2014 жыл ішінде 1 787,8 млрд. теңгеге дейін 39,3%-ға артты, ол экономикаға берілген несиенің жалпы көлемінің 14,8% құрайды (2013 жылғы желтоқсанда – 11,4%).

Салалық бөліністерде банктердің экономикаға берген несиелердің айтарлықтай сомасы саудаға - 20,0% (2013 жылғы желтоқсанда – 19,5%), өнеркәсіпке – 11,3% (11,4%), құрылысқа – 9,4% (12,3%), ауыл шаруашылығына – 4,0% (3,3%) тиесілі.

2014 жылғы желтоқсанда банктік емес заңды тұлғаларға ұлттық валютада берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақының мөлшерлемесі 14,4% (2013 жылғы желтоқсанда – 10,0%), жеке тұлғаларға – 18,7% (20,3%) құрады.

Қазақстандағы бес ірі банктің банк секторының активтеріндегі үлесі (55%) құрады.

2015 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанның банк секторында 38 банк бар.

Бес ірі банктің («Казкоммерцбанк» АҚ, «Қазақстан Халық Банкі» АҚ, «БТА Банк» АҚ, «Цеснабанк» АҚ, «Сбербанк» АҚ ЕБ) үлесі 2015 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 52,4%-ды құрады. Бұл көрсеткіш нарық конъюнктурасына байланысты. Бұл көрсеткішке ықпал ету Ұлттық Банктің құзыретіне жатпайды [3].

Банк жүйесіндегі CAELS ≤ 3 рейтингі бар екінші деңгейдегі банктердің үлесі (кемінде 30%)

Сақтандыру ұйымдарындағы тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау

жүйелерін жетілдіруде іс-шара ұзақмерзімді сипатта болғандықтан, ол Solvency II стандарттарын енгізу шеңберінде 2015 жылы іске асырылады.

2014 жылы сақтандыру резервтерін қалыптастыру жөніндегі талаптарды оңтайландыру бойынша жұмыс жүргізіледі, атап айтқанда Ұлттық Банк Басқармасының «Сақтандыру резервтерін қалыптастыруға, есептеу әдістемесіне және олардың құрылымына қойылатын талаптарды бекіту туралы» 2014 жылғы 6 мамырдағы № 76 қаулысы қабылданды, ол қабылданғаннан кейін:

- сақтандыру резервтерін қалыптастыруды реттейтін екі нормативтік құқықтық актінің (салық салу мақсаттары үшін әзірленген №751 қаулы және реттеуіш мақсаттары, оның ішінде пруденциялық нормативтерді есеп үшін әзірленген №612 қаулы) қайталануы алынып тасталды;

- 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап жасалған жинақтап сақтандыру және өмірді сақтандыру шарттары бойынша тарифтік және резервтік базистің теңдігі қамтамасыз етілді, яғни сақтандыру резервтерін есептеудің бірыңғай қағидалары белгіленіп, сақтандыру резервтерімен айла-шарғы жасау алынып тасталды [4].

Қазақстан Республикасының қор нарығында өтімділік көлемдерінің өсуін ынталандыру шаралары Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы шеңберінде, сондай-ақ Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығын дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасының жобасында көзделген.

Қортындылай отырып осы қарастырылған негізгі экономикалық талдау нәтижелері келесі ұсыныстар жасауға мүмкіншілік береді, атап айтқанда:

- қаржы жүйесінің тұрақтылығын бекіту;
- банк жүйесін әрі қарай ырықтандыру;

Шетелдің тәжірибесі банк секторын ырықтандыру процесінің мынадай бағыттарын қамтиды:

- банктік емес ұйымдарын дамыту;
- резидент еместердің қол жетімділігі бойынша шектеулерді алу;
- мемлекеттік қаржы ұйымдарының санын қысқарту;
- елдер бойынша филиалдарды, өкілдіктерді ашу мүмкіндігін ырықтандыру.

Банктік қызмет көрсету отандық нарығына шетел капиталының қол жетімділігін аша отырып, қаржы нарығының нәтижелерге қол жеткізуді ұсынады:

- бәсекелестік деңгейін арттыру, бизнесті жүргізудің тиімділігін арттыруды ынталандыру;

- шетелдік банктер есебінен отандық рынокта қазіргі технологиялардың трансферті, бұл өз кезегінде қаржы саласын жалпы институтционалдық нығайтуға алып келеді.

- банк секторының сыртқы қарыз алуын шектеу және бақылау жасау;
- Халықаралық қадағалау стандарттарын енгізу;
- тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру;

Қаржы нарығын қашықтықтан және бетпе-бет қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі ішкі рәсімдерін жетілдіру

- зейнетақы активтерін басқаруды жетілдіру;
- корпоративті басқару принциптерін дамыту және бағалы қағаздар нарығын реттеуді жетілдіру [5].

Қазақстан экономикасындағы түбегейлі өзгерістер кәсіпорын басшылығының алдына қаржылық сауықтыру мәселесін қойды. Өйткені оның негізінде кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы жатыр. Шаруашылық жүргізудің нысанына қарамастан кәсіпорындардың жоғары қаржылық нәтижеге қол жеткізуге, экономикалық және өндірістік потенциалын дұрыс бағалау қажеттілігіне, қаражаттарын рационалды ұйымдастыру мен оларды тиімді пайдалануға деген қызығушылықтары күннен-күнге артуда.

Қаржылық тұрақтылықты, төлемқабілеттілігі төмен жағдайдан кәсіпорын экономикасын алып шығу, өнеркәсіптік өндірістің деңгейін тұрақтандыру мәселелері Қазақстан экономикасы үшін өзекті мәселелер қатарына жатады.

Көптеген жағдайларда кәсіпорын қызметінің тиімсіздігі есеп айырысу – төлем тәртібінің бұзылуымен, өндірістің айналмалы қаражаттармен толыққанды қамтамасыз етілмеуімен, ақшалай тапшылықтың болуымен байланысты.

Нарықтық экономикада кәсіпорынның тұрақты жағдайының негізі болып оның қаржы тұрақтылығының көрсеткіштері табылады. Ол өндірістің әрі қарай дамуын қамтамасыз ететін қаржылық ресурстардың жағдайын көрсетеді.

1 Искаков Ұ.М., Бохаев Д.Т., Рузиева Э.А. Қаржы нарығы және делдалдары: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2008. – 296 бет.

2 ҚР ҰБ арнайы сайты www.nationalbank.kz

3 Қазақстан порталы <http://finance.nur.kz/>

4 Қазақстан Республикасының Президентінің арнайы сайты www.akorda.kz

5 Адамбекова, А.А. Қазақстан қаржы нарығы: өзара іс-қимылы және оның сегменттерінің даму келешегі: Монография. / А.А. Адамбекова. - Алматы: Экономика, 2012. – 295 б.

Резюме

Кайнарбай М.М. – магистрант 2 курса по специальности «6М050600-Экономика» КазНПУ им.Абая. kainarbai@gmail.com

Особенности развития финансового рынка и их влияние на деятельность предприятий

В данной статье проведен анализ развития финансового рынка и его влияние на деятельность предприятий. Также проведен анализ кредитования банковского сектора в разрезе отдельных отраслей.

В настоящее время на рынке технологических посреднических услуг, а также механизм внутренней финансовой системы способствует росту экономики с точки зрения качества и количества. Рыночная экономика является основой для стабильного состояния предприятий, обеспечения ее финансовой стабильности и дальнейшего развития производства финансовых ресурсов.

Финансовое состояние предприятия, его устойчивость во многом зависят от оптимальности структуры источников и от оптимальности структуры активов предприятия, а также от уравновешенности активов и пассивов фирмы.

Независимо от формы предприятий для достижения сильных финансовых результатов, необходимость в правильной оценке потенциальных экономических и промышленных интересов в рациональном использовании средств растет с каждым днем.

Были сделаны выводы о взаимосвязи темпов кредитования экономики и степени экономической активности предприятий.

Ключевые слова: технологические посреднические услуги на рынке, Национальный фонд, финансовый сектор, ликвидность рынка, финансового оздоровление

Summary

Kainarbai M.M. - the 2nd year master specialty Economics KazNPU named after Abai,
kainarbai@gmail.com

Features of financial market development and their influence on activity of enterprises

In this article the analysis of financial market development and his influence are conducted on activity of enterprises. The analysis of crediting of bank sector is also conducted in the cut of separate industries.

Currently on the market of technological mediation services, as well as the mechanism of the domestic financial system promotes economic growth in terms of quality and kolichestva. Rynochynaya economy is the basis for a stable state enterprises, to ensure its financial stability and further development of the production of financial resources. A market economy is basis for the stable state of enterprises, providing of her financial stability and further development of production of financial resources.

Financial sostoyaniye company, its stability largely depend on the optimal structure of sources and optimal structure of assets of the enterprise, as well as the balance aktivov and liabilities of the firm.

Regardless of form of enterprises for the achievement of strong financial results, a necessity for the correct estimation of potential economic and industrial interests in the rational use of facilities grows every day.

Were drawn conclusion about intercommunication of rates of crediting of economy and by the degree of economic activity of enterprises.

Keywords: technological intermediary services at the market, National fund, a financial sector, is liquidity of market financial making healthy

УДК 657; 311.216; 336.717,6

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

С.Сырдыбаева – магистрантка 2 курса КазНПУ имени Абая по специальности
6М050800 «Учет и аудит»

В Республике Казахстан продолжается интенсивное развитие экономики и, как следствие, возникает необходимость пересмотра ранее действовавших нормативных актов и разработка новой законодательной базы. Одной из таких систем, находящихся в процессе реформирования, является бухгалтерская учетная система Республики Казахстан. Целью введения МСФО в отечественную систему бухгалтерского учета как основы информационной базы является сведение к минимуму национальных различий отчетности и обеспечение надежности информации для принятия решений различными пользователями.

В течение последних лет в Казахстане проводится реформа системы бухгалтерского учета. Две главные задачи реформы: создание отчетности, отвечающей требованиям рыночной экономики (полезность при управлении и финансовом и экономическом анализе); создание отчетности, понятной зарубежным инвесторам (и, соответственно, способствующей их привлечению).

Дальнейшее развитие системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности необходимо осуществлять в целях повышения качества, прозрачности и сопоставимости информации, формируемой в бухгалтерском учете и финансовой отчетности в соответствии с МСФО.

В статье рассмотрены вопросы дальнейшего реформирования системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности. Также рассмотрены основные требования, предъявляемые к современной финансовой отчетности.

Ключевые слова: Республики Казахстан, развитие экономики, нормативные акты, процесс реформирования, бухгалтерская учетная система Республики Казахстан, МСФО, отечественная система бухгалтерского учета, информационная база, реформа системы бухгалтерского учета, создание отчетности, зарубежные инвесторы, финансовая отчетность

В Республике Казахстан продолжается интенсивное развитие экономики и, как следствие, возникает необходимость пересмотра ранее действовавших нормативных актов и разработка новой законодательной базы. Одной из таких систем, находящихся в процессе реформирования, является бухгалтерская учетная система Республики Казахстан. Целью введения МСФО в отечественную систему бухгалтерского учета как основы информационной базы является сведение к минимуму национальных различий отчетности и обеспечение надежности информации для принятия решений различными пользователями.

В течение последних лет в Казахстане проводится реформа системы бухгалтерского учета. Две главные задачи реформы: создание отчетности, отвечающей требованиям рыночной экономики (полезность при управлении и финансовом и экономическом анализе); создание отчетности, понятной зарубежным инвесторам (и, соответственно, способствующей их привлечению).

Задачами реформы являются:

- создать систему стандартов учета и отчетности, которые гарантировали бы предоставление полезной информации пользователям, в первую очередь - инвесторам;

- обеспечить согласованность реформ с основными тенденциями гармонизации стандартов на международном уровне;

- оказать методическую помощь организациям в понимании и внедрении реформированной модели бухгалтерского учета.

Использование МСФО предполагает:

- превращение экономики Казахстана в органическую составляющую мировой хозяйственной системы (макроэкономическая установка на привлечение иностранных инвестиций, выход казахстанских хозяйствующих субъектов на мировые рынки капитала, совместный бизнес);

- возможность использовать мировой опыт формулирования правил, принимаемых большинством государств, для создания в кратчайшие сроки эффективно работающей системы, обеспечивающей потребности рыночной экономики.

В Казахстане существуют риски, которые выходят за рамки обычных параметров коммерческого анализа рентабельности. Налоговые обязательства выражены недостаточно четко, и контроль за их исполнением осуществляется нерегулярно. Другими словами, наблюдается отсутствие качественной отчетности, информационной прозрачности и, в конечном итоге, ответственности.

Компании, использующие МСФО, смогут найти новые источники капитала и привлечь новых партнеров для повышения своей эффективности. Эти предприятия получают доступ к информации о финансовом состоянии потенциальных иностранных партнеров и дополнительный инструментарий, позволяющий усовершенствовать выбор таких партнеров.

Среди причин, по которым для казахстанских компаний важно использовать МСФО, можно отметить следующие:

- любым предприятиям, стремящимся в среднесрочной перспективе привлечь финансовые ресурсы путем продажи акций или получения кредитов, отчетность в соответствии с МСФО предоставит понятную информацию о финансовых

показателях за предыдущие периоды, а также значительные преимущества. Возобновление крупного кредитования возможно при использовании высококачественных стандартов. Предприятия, составляющие отчетность согласно МСФО в течение двух и более лет, окажутся первыми претендентами на получение кредитов;

- всем казахстанским предприятиям необходимо провести анализ своей коммерческой деятельности с целью повышения ее эффективности в условиях экономического спада. При анализе финансовых результатов именно МСФО обеспечивают достоверную базу для признания доходов и затрат, оценки активов. Переход на МСФО существенно расширит возможности руководства компаний в области управления и предоставит значительное преимущество перед конкурентами. Национальное законодательство служит стержнем государственного регулирования бухгалтерского учета. Национальное законодательство - совокупность общеобязательных правовых актов, издаваемых органами государственной власти с соблюдением определенных процедур установленной формы.

Как известно, 28.02.2007 г. был принят новый Закон Республики Казахстан "О бухгалтерском учете и финансовой отчетности" №234-III, который вступил в силу с 24.03.07 г. и обозначил очередной этап в реформировании учетной системы Республики Казахстан. Кроме этого, уполномоченный орган Республики Казахстан по вопросам бухгалтерского учета и аудита - Министерство финансов Республики Казахстан подготовило ряд нормативных актов, регулирующих внедрение этой системы, формальный срок применения которой определен с 1 января 2008 г [3].

Основными документами реформированной национальной системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности в Республике Казахстан по состоянию на 1 января 2016 года считаются:

1. Закон Республики Казахстан "О бухгалтерском учете и финансовой отчетности" от 28 февраля 2007 года № 234 с изменениями.
2. Национальные стандарты финансовой отчетности НСФО №1 и НСФО №2, утвержденные и зарегистрированные в установленном порядке.
3. Приказ Министерства Финансов Республики Казахстан "Об утверждении Правил ведения бухгалтерского учета" от 22 июня 2007 года №221.
4. Приказ Министерства Финансов Республики Казахстан "Об утверждении Типового плана счетов бухгалтерского учета" от 23 мая 2007 года №185.
5. Приказ Министерства Финансов Республики Казахстан "Об утверждении форм регистров бухгалтерского учета" от 21 июня 2007 года №215.
6. Приказ Министерства Финансов Республики Казахстан "Об утверждении форм первичных учетных документов" от 21 июня 2007 года №216.
7. Международные стандарты финансовой отчетности и интерпретации к ним:
 - Международные стандарты бухгалтерского учета (МСБУ - IAS);
 - Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО - IFRS);
 - интерпретации ПКИ (SIC и IFRIC).
8. Концепции по подготовке и составлению финансовой отчетности по НСФО и МСФО.

9. Организационно-распорядительные корпоративные документы субъекта, в т. ч. учетная политика, инструкции, указания, руководства, приказы, положения и т.п., касающиеся формирования и применения системы учета и отчетности в конкретной деятельности, разработанные и утвержденные в установленном порядке [4].

В процессе трансформации бухгалтерского учета при переходе на МСФО, предприятию необходимо пересмотреть учетную политику и график документооборота, отражающий движение первичных документов, поскольку информация о фактах финансово-хозяйственной деятельности предприятия, которые могли иметь существенное влияние на мнение пользователей финансовой отчетности, в соответствии с МСФО должна быть надежной, нейтральной, осмотрительной, полной и отражать экономическое содержание событий и операций.

Дальнейшее развитие системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности необходимо осуществлять в целях повышения качества, прозрачности и сопоставимости информации, формируемой в бухгалтерском учете и финансовой отчетности в соответствии с МСФО по следующим основным направлениям:

- подготовка и переподготовка специалистов, занятых организацией и ведением бухгалтерского учета, аудитом финансовой отчетности;
- упрощение порядка ведения бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности для субъектов малого и среднего предпринимательства;
- дальнейшее реформирование системы регулирования бухгалтерского учета и финансовой отчетности на основе международного опыта;
- участие в международном процессе развития бухгалтерского учета и аудита [5].

Необходимость перехода на Международные стандарты финансовой отчетности определяется общей политикой государства и стратегией реформ, ориентированных на построение рыночной экономики в Казахстане. Следовательно, интегрирование Казахстана в мировую экономику требует включения норм или отдельных документов международных общественных организаций в казахстанское право и придания им статуса нормативных правовых актов Республики Казахстан. В связи с этим в Закон Республики Казахстан "О бухгалтерском учете и финансовой отчетности" от 28 февраля 2007 года №234 была введена статья 16, из которой следует, что МСФО должны стать составной частью национального законодательства Республики Казахстан, а определенные статьей 2 закона субъекты предпринимательства обязаны составлять финансовую отчетность в соответствии с этими стандартами. Кроме того, внедрение МСФО обусловлено интеграцией Казахстана в мировую экономику и вступлением в ВТО, направлено на усиление казахстанских организаций на международных рынках [6].

В то же время форсирование изменений в бухгалтерском учете вне связи с изменениями в экономике и реальным функционированием рыночных институтов может привести к снижению качества финансовой информации, дискредитации МСФО, а также ослаблению финансовой дисциплины. Так, согласно действующему законодательству переход на МСФО затрагивает все организации, но при этом необходим более взвешенный подход. В силу комплексности и

методологической сложности, МСФО практически не применимы для субъектов малого и среднего предпринимательства. Более того, как известно, последнее время идет активный процесс совершенствования самих стандартов, который еще не закончен - в МСФО регулярно вносятся существенные изменения, отслеживать которые мелкие компании просто не в состоянии. В этой связи финансовую отчетность в соответствии с МСФО целесообразно составлять только субъектам крупного предпринимательства и акционерным обществам [7].

Таким образом, среди большого количества вопросов и сложностей переходного периода реформ в 2006-2015 гг. можно выделить, на наш взгляд, наиболее существенные, которые будут тормозить процесс перехода и освоения МСФО, а именно:

- отсутствие комплекта качественно переведенных на официальный язык РК МСФО и ПКИ в установленном ст.16 Закона РК от 28.02.07 г. № 234 порядке;

- сложность восприятия словесных выражений и терминов МСФО при использовании переводов первоисточников на государственный и официальный языки РК и значительное количество новых терминов, без изучения которых невозможно продолжать освоение системы МСФО;

- в процессе признания и оценки активов, обязательств и элементов капитала, как правило, требуется одновременное применение нескольких стандартов, согласно отсылкам или требованиям, указанным в самих стандартах, что значительно затрудняет и увеличивает период процесса изучения;

- дефицит квалифицированных практикующих бухгалтеров, адекватно воспринимающих требования МСФО и умеющих находить достаточно обоснованные компромиссные решения при формировании учетной политики, а также свободно владеющих принципами профессионального суждения;

- неудовлетворительное состояние бухгалтерского учета у большинства компаний (отсутствие рабочей учетной политики по КСБУ, отсутствие в учете и отчетности отдельных существенных статей, которые необходимо будет восстанавливать, неверное признание и оценка некоторых статей не только по правилам МСФО, но и даже по КСБУ);

- недостаточное количество квалифицированных консультантов аудиторских компаний, способных грамотно и в то же время в доступной форме донести до основной массы пользователей правила конверсии и осуществить трансформацию в конкретных условиях, а в дальнейшем обеспечить сопровождение постановки учета.

В связи с выше изложенным, предполагаются следующие мероприятия по дальнейшему развитию бухгалтерского учета и финансовой отчетности в Казахстане:

- обеспечение практикующих бухгалтеров через официальный сайт Министерства финансов объяснениями, дополнениями к МСФО, которые очень трудно читать или которые имеют двоякое представление;

- активизация участия профессиональных общественных объединений в развитии и регулировании бухгалтерской и аудиторской профессиях;

- совершенствование системы подготовки и повышения квалификации кадров

бухгалтерского учета и аудита, а также пользователей финансовой отчетности в соответствии с международными стандартами;

- развитие международного сотрудничества в области бухгалтерского учета и аудиторской деятельности;

- расширение сферы контроля на качество финансовой отчетности, подготовленной по МСФО.

Исходя из выше сказанного, роль финансовой отчетности значительно повышается, а роль современного бухгалтера возрастает. Современный квалифицированный бухгалтер обязан составить финансовую отчетность в соответствии с действующими нормативными актами и требованиями, чтобы она выполняла отведенную ей роль - обеспечение пользователей информацией - дающей достоверные и полные представления об имущественном и финансовом положении предприятия.

1 *Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 1 «Представление финансовой отчетности» от 07.11.2012.*

2 *Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28 февраля 2007г. №234-III ЗРК с изменениями и дополнениями от 26.12.2012 г.*

3 *Концептуальная основа составления финансовой отчетности, 2010.*

4 *Перечень форм годовой финансовой отчетности для публикации организациями публичного интереса (кроме финансовых организаций) Приказ Министра финансов Республики Казахстан от 20 августа 2010 года №422.*

5 *Акильбекова К. Финансовая отчетность-2010. / Журнал Бухучет на практике, №3, 2011. – с. 11. <http://www.grossbuh.kz>*

6 *Тулешова Г.К. Финансовый учет и отчетность в соответствии с международными стандартами. Часть 1 – Алматы, 2004. – 270 с.*

7 *Кеулимжаев К.К., Кудайбергенов Н.А. Финансовая отчетность: Учебное пособие. – Алматы: Экономика, 2009. -264 с.*

Түйіндеме

Сырдыбаева С. - Абай атындағы ҚазҰПУ 6М050800 – Есеп және аудит мамандығының

2 курс магистранты. *Ssk-80@mail.ru*

Қаржы есептілігін жетілдіру

Қазақстан Республикасында экономиканың қарқынды дамуы жалғасуда, сонын нәтижесінде қолданыстағы нормативті актілерді қайта қарау және жаңа заңнамалық базаны дамыту қажеттілігі туып отыр. Реформалау процесіндегі осындай жүйелердің бірі Қазақстан Республикасының қаржылық есеп жүйесі.

Ақпараттық базаның негізі ретінде отандық бухгалтерлік есеп жүйесіне ХҚЕС енгізудің мақсаты болып ұлттық есептегі айырмашылықтарды азайту және түрлі пайдаланушылардың шешімдер қабылдауы үшін ақпараттың сенімділігін қамтамасыз ету табылады.

Қазақстанда соңғы жылдары бухгалтерлік есеп жүйесінің реформалау өткізіліп жүр. Реформаның екі негізгі мақсаты болып: нарықтық экономиканың талаптарына сай келетін есептіліктерді жасау (басқаруда және қаржы-экономикалық талдауда пайдалы болуы тиіс); шетелдік инвесторларға түсінікті есептіліктерді құру (инвестицияларды тарту үшін қолайлы).

Қаржылық есептілік пен бухгалтерлік есеп жүйесін әрі қарай дамыту ҚЕХС сәйкес бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілікте жинақталатын ақпараттың сапасын, ашықтығын және салыстырмалылығын арттыру мақсатында жүзеге асыру қажет.

Мақалада бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүйесін одан әрі реформалау мәселелері қарастырылған. Сондай-ақ, қазіргі заманғы қаржылық есептілікке қойылатын талаптар қарастырылған.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, экономика дамуы, нормативті актілер, реформалау

үдерісі, Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп жүйесі, ХҚЕС, ұлттық бухгалтерлік есеп жүйесі, ақпараттық база, бухгалтерлік есеп жүйесінің реформасы, есептілікті құрастыру, шетелдік инвесторлар, қаржылық есептілік

Summary

Surdybayeva S. - 2th course master speciality of 6M050800 Accounting and Auditing
Ssk-80@mail.ru.

Improving the financial statements

In the Republic of Kazakhstan continues the intensive development of the economy and, as a consequence, there is a need to revise the previously existing regulations and the development of a new legislative framework. One of these systems in the process of reform is the financial accounting system of the Republic of Kazakhstan. The purpose of the introduction of IFRS into the national accounting system as the basis of the information base is to minimize the differences in national reporting and ensuring the reliability of information for decision-making by different users.

In recent years in Kazakhstan held an accounting system reform. The two main objectives of the reform: the creation of reports to meet the requirements of a market economy (utility in the management and financial and economic analysis); creating reports, understandable to foreign investors (and thus to promote their participation).

Further development of the accounting and financial statement system should be implemented to improve the quality, transparency and comparability of the information generated in the accounting and financial statement in accordance with IFRS.

The article deals with the issues of further reform of the system of accounting and financial statement. Also, the basic requirements of modern financial statement.

Keywords: Republic of Kazakhstan, development of the economy, development of a new legislative framework, the financial accounting system of the Republic of Kazakhstan, IFRS, the national accounting system, national statement, the creation of reports, financial and economic analysis, creating reports, foreign investors, financial statement

УДК 657.1:334.722.012.63 (574)

КІШІ ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІК ҮШІН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ СТАНДАРТЫН ҚОЛДАНУ

Н.Оразбаев – *Абай атындағы ҚазҰПУ 6M050800 «Есеп және аудит»
мамандығының 2 курс магистрі*

Қазіргі таңдағы еліміздегі өзекті мәселелердің бірі-кіші кәсіпкерлікті дамыту. Өйткені ол әлеуметтік-экономикалық мәселелерді дамыту бағдарламасын шешу барысындағы қуатты тұтқалардың бірі болып табылады.

Кіші кәсіпорынның тиісті деңгейде дамуы және іс-әрекетін жүзеге асыру үшін кәсіпорынның есебін дұрыс ұйымдастыру қажет. Ал, қазіргі уақытта барлық кәсіпорындар ХҚЕС сәйкес есеп жүйесін құрып, жұмыс жасайды. Осы тақырыпта көптеген мәселелер көтеріліп, талданып, еңбектерде жарық көріп жатқанымен, нақты кіші бизнесте бухгалтерлік есепті халықаралық қаржылық есеп стандартына сай ұйымдастыру мәселелері әлі де болса ғылыми тұрғыда терең негіздеуді талап етеді.

Аталмыш мақалада кәсіпкерлікті есепті жүргізу жүйесіне орай жіктеу, кіші кәсіпкерлік үшін жасалған халықаралық қаржылық есеп стандартын қолдану ерекшеліктері, ХҚЕС-тан айтулы айырмашылықтары қарастырылады.

Түйін сөздер: халықаралық қаржылық есеп беру стандарттары, кіші бизнес, кәсіпкерлік, пайда, зиян, дивидент, шығын, түсім, есеп саясаты

Кіші кәсіпорынды дамыту қазіргі кезде өзекті мәселелердің негізгісі болып табылады. Кіші кәсіпкерлікті қолдау және оны дамыту арқылы экономикамызда түйіні шешілмеген көптеген мәселелерді шешу, экономиканы тұрақтандыру және экономикалық дағдарыстан шығу мүмкіндігі туындайды.

Кіші кәсіпорын капитал жинақтау қызметін атқарады, сонымен қатар Қазақстан экономикасындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларды реттейтін механизм ретінде қарастырылады. Бірақ, көптеген кіші кәсіпорындар дамуында бағыттар анықталмаған.

Осыған байланысты табыс табу және өз іс-әрекетін жүзеге асыру мақсатында тіркеуден өткен кіші кәсіпорындар төлем қабілеттілігінің төмендігіне, қаржылық тұрақсыздығына байланысты тез арада жұмыстарын тоқтатып жабылууда.

Сонымен қатар, қазіргі кезеңде өндіріспен айналысатын, инновациялық аяда жұмыс істейтін кіші кәсіпорындар деңгейінің көрсеткіші төмен болып отыр. Кейбір аймақтарда кіші кәсіпорындардың дамуына көп көңіл бөлінбейді және де қолдау көрсетілмейді.

Кіші кәсіпорынның тиісті деңгейде дамуы және іс-әрекетін жүзеге асыру үшін кәсіпорынның есебін дұрыс ұйымдастыру қажет. Осыған орай әртүрлі елдердің ұлттық бухгалтерлік есеп жүйелерінің айырмашылықтарын минимизациялау мақсатында 2009 жылы маусымда Халықаралық қаржылық есеп стандарттары бойынша Кеңесімен кіші және орта бизнеске арналған Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары шығарылған. Кіші және орта кәсіпорындарына арналған ХҚЕС-тің артықшылығы ол, бұл кәсіпорындар үшін капитал одан да қолжетімді болады, оларды басқа кәсіпорындармен салыстыру оңай болады, толық ХҚЕС-ті қолдану міндетті талап болып келетін жерлерде міндеттерді жеңілдетеді. Қазақстан кіші және орта бизнеске арналған ХҚЕС-ті қолдануды 2013 жылдың 1 қаңтарынан бастады. Осыған байланысты бүгінгі уақытта кіші және орта кәсіпкерлік субъектілерінде бухгалтерлік есепті ұйымдастыру және салық салу мәселелері бойынша сұрақтар өзекті болып табылады.

Ең алдымен бухгалтерлік есепті қаржылық есептің халықаралық стандартына сай жүргізу мен құру үшін қандай нормативті актілер қажет екенін анықтамас бұрын, субъектінің кәсіпкерліктің қай түріне жататындығын анықтап алу керек.

ҚР барлық шаруашылық субъектілер бухгалтерлік есепті жүргізудегі нормативті базаны анықтау мақсатында келесі санаттарға жіктеледі:

1. Кіші кәсіпкерлік субъектілері, сонымен қатар, шетел валютасымен айырбас операцияларын ұйымдастыру қызметімен айналысатын заңды тұлғалар;

2. Кіші кәсіпкерлік субъектілері, сонымен қатар, жедел басқару құқығымен негізделген мемлекеттік кәсіпорындар;

3. Ірі кәсіпкерлік субъектілері.

Дегенмен де, субъектінің қай санатқа нақты жататындығын анықтау үшін 31.01.2006 ж. №124-111 «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңның 6 бабына жүгіну қажет. Аталмыш заң бойынша кіші кәсіпкерлік субъектілеріне:

1. Жеке кәсіпкерлер, жұмысшасының орташа жылдық саны 50 адамнан аспайтын;

2. Заңды тұлғалар, жұмысшыларының орташа жылдық саны 50 адамнан

аспайтын және активтерінің орташа жылдық құны жылына 60 000.0-еселенген АЕК аспайтын субъектілер жатады.

ҚР-ның «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» заңында барлық ұйымдар ХҚЕС-ті қолдануға міндетті делінген. Бухгалтерлік есепті жүргізу ережелерін бұзғаны үшін қолданылатын нормалар Әкімшілік кодекске енгізілген. Осыған байланысты кіші және орта кәсіпкерлік ұйымдарының көпшілігі ХҚЕС бойынша есеп саясатын жасауға, кеңес берушілерге, ХҚЕС-ке өтумен айналысатын фирмалар қызметіне және т.б. айтарлықтай ақша жұмсау арқылы ХҚЕС-ке өтуін жариялауға асықты. Бұл үдеріс және оның нәтижесі (ХҚЕС-ке өту) ешкіммен бақыланбайтындықтан (жалпы алғанда, ешкімді қызықтырмайды), кіші және орта кәсіпкерлік ұйымдарының бухгалтерлері бухгалтерлік есеп саласында бақыланбайтын шығармашылық жағдайды бастан кешіруде.

Сонымен, 28 ақпан 2007 ж №234-111 «Қаржылық есептілік пен бухгалтерлік есеп туралы» ҚР Заңының 2бабы 3-1 пунктіне сәйкес 2012 ж 26 желтоқсандағы өзгертулер және толықтыруларымен барлық кіші кәсіпкерлік субъектілері қаржылық есептілікті кіші және орта кәсіпкерлік субъектілеріне арналған ХҚЕС-на сәйкес жасайды. Дегенмен де субъектілердің аталмыш санаттарына жалпыға ортақ ХҚЕС-на сай қаржылық есептілікті жасауға тиым салынбайды.

Бәрімізге белгілі, ХҚЕС және кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-ХҚЕС бойынша Кеңеспен бекітілген қаржылық есептілік стандарты.

Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС- ірі кәсіпорындарға арналған негізгі ХҚЕС-нан бөлек құжат болып табылады.

Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-ның ХҚЕС айырмашылығы қаржылық есептілікті ұсыну мен бухгалтерлік есепті жүргізу тәртібінің оңтайландырылған түрін ұсынады. Ең алдымен, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-да ХҚЕС көрсетілген ақпараттарды жан жақты ашып көрсету бойынша талаптар шектелген, яғни, алынып тасталған. Қаржылық есептілік элементтерін бағалау мен тану бөлімінде есептеу әдістері жеңілдетілген, атап айтқанда: активтер, міндеттемелер, капитал, пайда мен залалдар. Сонымен қатар, есеп саясатын қалыптастыру кезінде альтернативті таңдау мүмкіндігі де алынған.

Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС мен ХҚЕС-ның негізгі айырмашылығын талдай отырып, нақты жеңілдетілген тұстарына тоқталайық.

Біріншіден, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-на сәйкес қаржылық есептілікті жасау кезінде жалпыға ортақ ХҚЕС-ғы қаржылық есептіліктің нысанын қолданады. Дегенмен де, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-на сәйкес бухгалтерлік есепті жүргізумен айналысатын субъектілер пайда және бөлінбеген табыс туралы есептілікті (жиынтық табыс пен капиталдағы өзгерістер туралы есептіліктің орнына) ғана ұсынуға мүмкіндігі бар, егер де капиталдағы өзгеріс төмендегі себептерге байланысты қалыптасатын болса:

1. Пайда\зиян өзгерісі;
2. Дивиденттерді төлеу;
3. Өткен кезең қателіктерін түзету;
4. Есеп саясатындағы өзгерістер.

Сонымен қатар, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-ын қолдануда

егер пайда және залал туралы есептілік шығындар қызметі әдісі бойынша жасалса, онда шығындарды жекелеп сипаттауға қатысты ақпараттарды ашу талап етілмейді. Шығындарды бөлудің функционалды кестесі оның қызметіне сәйкес класстар бойынша топтастыруды көздейді.

Екіншіден, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-на сәйкес қаржылық құралдар есебінің ХҚЕС-на сәйкес аталмыш активтердің есебінен айырмашылығы бар, яғни, қаржылық құралдарды әділ құны бойынша есептелетін немесе өтелгенге дейін ұсталатын саудаға арналған санаттарға топтастыруға болмайды.

Нарықтық құны туралы ақпарат қолжетімді болған кезде, пайда мен залал туралы есептілікте кезеңдер бойынша оның өзгерістерін бейнелей отырып, осы әділ құны бойынша жекелген қаржылық құралдар үшін есеп моделі қолданылады. Есептің бұл моделі дәстүрлі моделмен салыстырғанда оңтайландырылған болып саналады. Сәйкесінше, қаржылық құралдарды төрт топтың ішіндегі біреуіне жатқызып, одан кейін ғана дәл осы топқа арналған әдіс бойынша есепке алу қажет.

Үшіншіден, қорлар есебі. Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС бойынша қорларды бағалау мен тану методологиясы 2 «Қорлар» ХҚЕС(IAS) толығымен сәйкес келеді. Тек, қорлардың өзіндік құны займдар бойынша шығындарға қосылмайды.

№2 «Қорлар» ХҚЕС (IAS) сәйкес қор ретінде танылады:

- Қалыпты қызмет барысындағы сатуға арналған қорлар;
- Сату үшін өндірісте тұрған қорлар;
- Қызмет көрсетуге немесе өндірісте пайдалануға арналған материалдар мен шикізат түріндегі қорлар.

Осы анықтаманы негізге ала отырып, тауарлы материалдық қорларды келесі топтарға жіктеуге болады:

- Шикізаттар мен материалдар;
- Дайын өнім;
- Қайта сатуға арналған тауарлар;
- Аяқталмаған өндіріс;
- Басқа да көмекші қорлар.

Өндіріспен айналысатын кәсіпорындар, әдетте, есепте материалдардың төрт тобын ғана қолданады: «Шикізаттар мен материалдар», «Аяқталмаған өндіріс», «Дайын өнім», «Басқа да қорлар».

Төртіншіден, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-на сәйкес негізгі құралдар есебінің ХҚЕС сәйкес аталмыш активтер есебінен айырмашылығы бар, атап айтқанда:

1. Займдар бойынша шығындар өзіндік құнға кірмейді;
2. Негізгі құралдардың кейінгі бағалануы құнсызданудан болған зияндар және жинақталған амортизация сомасын алып тастағандағы бастапқы құны бойынша анықталады;
3. Қалдық құнын, пайдалы қызмет ету мерзімін, амортизация есептеу тәсілдерін жыл сайын қарау талап етілмейді, егер де, бағалау көрсеткіштерінде айтарлықтай өзгерістер болмаса.

Бесіншіден, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-на сәйкес материалдық емес активтер есебінің ХҚЕ-на сәйкес аталмыш активтер есебінен айырмашылығы:

1. Займдар бойынша шығындар өзіндік құнға кірмейді;

2. Материалдық емес активтердің кейінгі бағалануы құнсызданудан болған зияндар және жинақталған амортизация сомасын алып тастағандағы бастапқы құны бойынша анықталады;

3. «Пайдалы қызмет ету мерзімі белгіленбеген материалдық емес активтер» түсінігі жоқ. Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС сәйкес бұл активтерге пайдалы қызмет ету мерзімі бойында амортизация есептеу талап етіледі. Мерзімін анықтау мүмкін болмаған жағдайда 10 жыл көлемінде тозуды есептеу қажет, сонымен қатар, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС гудвилге амортизация есептеуді қарастырады.

Алтыншыдан, кіші және орта кәсіпкерліктің инвестициялық мүлкі таңдап алынған есеп саясатына байланысты әділ немесе бастапқы құны бойынша бағаланбайды. Ол аталмыш мүлікті не үшін, қандай мақсатпен пайдаланамыз, соған орай бағалау жүргізіледі.

Кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС сәйкес инвестициялық мүліктің есебі ХҚЕС сәйкес аталмыш активтер бойынша жасалатын есептіліктен айырмашылығы: көп шығындар мен күшті қажет ете отырып, әділ құны бағаланатын инвестициялық мүлік негізгі құралдар ретінде есепке алынады.

Жетіншіден, займдар бойынша шығындар есебі. ХҚЕС-да займдар бойынша шығындар жіктелетін активтердің өзіндік құнына жинақталуы керек. Ондай болмаған жағдайда, займдар бойынша шығыстар компанияның қаржылық нәтижесінде есептен шығарылады. Кіші және орта кәсіпкерлік мұндай қиындыққа тап болмайды, себебі займдар бойынша барлық шығындар кезең шығындары ретінде есептен шығарылады.

Сегізіншіден, ауылшаруашылық қызметінің есебі. ХҚЕС биологиялық активтердің есебін әділ құны бойынша жүргізуді ұсынады. Бұл жағдайда кәсіпорын әділ құнын анықтау бойынша біршама қиындықтарға кезігеді, мысалы, белсенді нарығы қалыптасқан жасы толмаған малдар, яғни, әділ құнын анықтауда біршама мәселе туындатады. Ал, кіші және орта кәсіпкерлік үшін биологиялық активтердің есебі құнсызданудан болатын барлық залалдар мен амортизацияны шегеріп тастағандағы өзіндік құны бойынша жүзеге асырылады.

Тоғызыншыдан, мемлекеттік субсидиялар есебі. 20(IAS)ХҚЕС талаптарына сәйкес мемлекеттік субсидиялар табыс немесе активтердің алғашқы құнының кемуі ретінде, немесе мемлекет алдындағы міндеттемелердің кемуі ретінде бейнеленеді. Кіші және орта кәсіпкерлік үшін мемлекеттік субсидиялар кезеңдегі табыс ретінде ғана бейнеленеді.

Міне, кіші және орта кәсіпкерлікке арналған ХҚЕС-ның ХҚЕС-нан біршама айырмашылықтары бар

Негізі, әлемнің көптеген елінде кіші және орта кәсіпорындарда есеп жұмысы жүргізілмейді, олар арнайы фирмаға ақы төлейді. Сол мекеме мамандары салық инспекциясы алдында әлгі кәсіпорын бухгалтериясы үшін жауап береді.

Мәселен, Германияда немесе Израильде бір бухгалтер 50-150 кәсіпорынның есебін жүргізеді. Ал біздің жүйемізде 3-4 фирмадан әрі есеп жасау ешкімнің қолынан келмейді. Себебі, еліміздегі бухгалтерлік есеп жүргізудегі талап бойынша туындайтын қағазбастылық мәселесін бір сөзбен жеткізу мүмкін емес.

Есеп-қисапқа кететін шығын ірі кәсіпорындар үшін түкке тұрғысыз болуы мүмкін, алайда кіші бизнеске ол кәдімгідей салмақ салады. Сол себепті, қазіргі уақытты кәсіпкерлердің белгілі бір категориясы бухгалтерлік есепті жүргізуден босатылған.

Салық төлеу айырмашылығына қарай ондай кәсіпкерлерді үш топқа бөлуге болады. Біріншісі – патент бойынша жұмыс істейтіндер. Яғни олар бизнесті жалғыз өзі жүргізеді. Мұндай кәсіпкерлер жылына түсетін табысының 2 пайызын салыққа жұмсайды. Екіншісі – арнайы салық режимінде, кәсіпорынның табысы туралы оңтайландырылған декларация жүргізетін жекеменшік кәсіпорындар. Оларға белгіленген салық көлемі – айналымдағы қаражаттың 3 пайызы. Осы екі топтағы кәсіпорындар қосымша құн салығынан, корпоративтік салықтан және тағы басқасынан босатылады. Өйткені олардың табысы мемлекеттің кіші және орта кәсіпкерлік бойынша белгілеген шекті көлемінен аспайды. Ал үшіншісі – ортақбелгіленген салық талаптары бойынша салық төлейді

1 Сборник нормативных актов Республики Казахстан // ПАРАГРАФ. - 2009. - 420 б.

2 Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары.

3 ҚР «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» 2007 жылғы 28 ақпандағы №234-ІІІ Заңы // БИКО.- 2009. 35 б.

4 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 30 қаңтардағы N 155 Кодексі (07.03.2014 берілген өзгерістермен және толықтырулармен).

5 Учет и аудит Казахстана. №2(92) февраль 2015 г.

Резюме

Оразбаев Н. - магистрант КазНПУ имени Абая, по специальности 6M050800-«Учет и аудит».
nurka_93_macho@mail.ru

Применение международного стандарта финансовой отчетности на предприятиях малого и среднего бизнеса

Малый бизнес - одна из основополагающих проблем развития предпринимательства на современном этапе, так как является одним из рычагов управления в процессе решения социально-экономической программы. Для направления малого предпринимательства в благоприятное русло развития, необходима грамотная постановка учета на предприятиях. В настоящее время учет на предприятиях ведется в рамках МСФО и вопрос применения МСФО стоит достаточно долго. На сегодняшний день существует очень много трудов по рассмотрению и изучению проблем применения МСФО, но все же есть необходимость более глубокого изучения вопроса постановки бухгалтерского учета в соответствии с МСФО на предприятиях малого бизнеса.

В данной статье рассматриваются особенности профессионального применения МСФО в бухгалтерском учете малого бизнеса.

Ключевые слова: международный стандарт финансовой отчетности, малый бизнес, предпринимательство, прибыль, убыток, дивидент, расход, доход, учетная политика

Summary

Orazbaev N - 2th course master of speciality-6M050800 «Accounting and auditing»
Application of international standards of the financial reporting on the enterprises of small and middle businesses

Small business-one of fundamental problems of development of enterprise on the modern stage, because is one of levers of management in the process of decision of the socio-economic program. For direction of small enterprise in the favourable direction of development, on enterprises is needed the competent staging of account. At the moment on enterprises account leads within the framework IFRS and question of application of IFRS stands long enough. At the present day there are a lot of labours on consideration and researching of problems of application of IFRS, but however there is a necessity of deeper researching of question of raising of bookkeeping account in accordance with IFRS on the enterprises of small business.

In this article are researched the features of professional application of IFRS in the bookkeeping of enterprises of small business.

Keywords: international standards of the financial reporting, small business, enterprise, profit, loss, expense, acuests, registration politics

УДК 336

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ

Қ.Құрманәлі – магистрантка I курса специальности
«Финансы», КазНПУ имени Абая

В статье рассматривается зарубежный опыт регулирования финансовых рынков. Были определены особенности регуляторных систем в отдельных странах мира, таких как: Великобритания, Германия, Япония. Также были выделены три основные модели наблюдательных систем: секторная, функциональная, мегарегуляторная. В статье проанализированы модели и структура надзорных органов за деятельностью финансового сектора в странах Европейского Союза, их количество, и ответственность центрального банка за принятие окончательного решения. Рассмотрены особенности выбора модели наблюдательных систем регулирования и надзора за деятельностью учреждений финансового сектора. В ходе анализа характеристики объединенных органов надзора за деятельностью финансового сектора в отдельных европейских странах были изучены годы их создания и сфера финансового надзора, включая банковскую деятельность и ценные бумаги.

Ключевые слова: финансовый рынок, зарубежный опыт, регулирующие органы, надзор, деятельность финансовых учреждений

В течение последних лет финансовый сектор многих стран испытал значительные трансформации. Это прежде всего касается институциональных изменений, появления финансовых конгломератов, значительного роста объемов и изменения структуры активов отдельных подсекторов и т.д. Такие изменения объективно обусловили потребность в новых подходах к регулированию и надзору за деятельностью учреждений на финансовом рынке, а также необходимость изучения новых моделей и наблюдательных систем.

Ключевым аспектом организации систем регулирования за деятельностью финансовых учреждений является обеспечение институциональной независимости регулирующих органов [1].

Для реализации этих функций регуляторы должны быть обеспечены соответствующими правами, защищены от вмешательства в их деятельность других органов государственной власти, иметь необходимый уровень материального обеспечения, гарантии от необоснованного увольнения специалистов, возмож-

ность инициировать изменения законодательства, проводить самостоятельную кадровую политику и т.д. Необходимым является рассмотрение особенностей регуляторных систем отдельных странах мира (таблица 1).

Главной проблемой организации регулирования и надзора за учреждениями финансового сектора является обеспечение независимости регулирующих органов, что достигается путем законодательного закрепления за регулятором определенных прав и обязанностей, а также их подчинением соответствующим государственным органам.

Изменения в системах регулирования и надзора за деятельностью финансовых учреждений сопровождались процессом концентрации деятельности надзорных органов, вследствие чего среди ведомств, к которым относятся органы банковского надзора, сократилось количество центральных банков и департаментов правительства, а взамен возросло количество самостоятельных надзорных органов.

Таблица 1 - Особенности регуляторных систем в отдельных странах мира

№	Особенности регуляторных систем	Страна		
		Великобритания	Германия	Япония
1	2	3	4	5
1	Установленные законом цели регулирования	Повышение доверия к финансовой системе, защите прав потребителей финансовых услуг, уменьшение финансовых правонарушений	Мероприятия по повышению стабильности финансовой системы	Стабильная финансовая система, разработка актов по защите прав потребителей.
2	Орган регулирования	Управление по финансовым услугам (Financial Services Authority)	Федеральное управление финансового надзора (Federal Financial Supervisory Authority (BAFin))	Агентство фин. услуг (Financial Services Agency (FSA))
3	Функции регулятора	Регулирование и надзор за деятельностью банков, страховых и инвестиционных компаний, бирж, клиринговых палат	Надзор за деятельностью учреждений по предоставлению финансовых услуг, страховыми компаниями, рынком ценных бумаг	Надзор за банками, страховыми компаниями и рынком ценных бумаг
4	Правовая основа	Закон "О финансовых услугах и рынках" 2000 г (Financial Services and Markets Act)	Закон "О создании Управления финансового надзора" 2002 г (Act establishing the Federal Financial Supervisory Authority)	Закон "Об Агентстве по финансовым услугам" 2000 г (FSA Law)
5	Надзорный орган регулятора	Комитет, ответственный за проверку деятельности управления	Административный совет, регулирующий состав руководства	Министерство финансовых услуг

6	Аудит, бюджетная отчетность	Казначейство может давать рекомендации по проведению независимых финансовых проверок Управления по финансовым услугам	Глава Федерального управления фин. надзора представляет проект бюджета на утверждение Административному совету	Агентство финансируется из бюджета центрального правительства
7	Подотчетность заинтересованным лицам	Консультации с общественностью по осуществлению нормотворческой деятельности	Консультационный совет (представители академических кругов, финансовой сферы, потребителей)	Публикация годового отчета
Примечание – составлено автором на основе источника [2]				

В мировой практике в зависимости от особенностей функционирования национальных финансовых систем, обусловленных спецификой исторического развития, законодательства, традициями, политической структурой, уровнем экономического развития и регулирования экономики, выделяют три основные модели наблюдательных систем:

1) секторную, основанную на четком распределении заданий и функций наблюдательных органов по регулированию отдельных секторов, в частности банковского, страхового и фондового рынков;

2) функциональную, в соответствии с которой обязанности регуляторных органов распределены на основе соответствующих заданий и функций надзора;

3) мегарегуляторную, основанную на концентрации всех наблюдательных функций в единственном наблюдательном органе.

В большинстве стран основные функции регулирования финансового рынка возложены на министерство финансов или министерство экономики и центральный банк. В то же время наблюдается тенденция переориентации национальных правительств на модель мегарегулятора, что связано с ростом либерализации и открытости рынков, появлением транснациональных финансовых конгломератов и новых финансовых инструментов, сочетающих признаки разных финансовых продуктов. При этом мегарегулятором становится организация, осуществляющая, по крайней мере, пруденциальный надзор за деятельностью как минимум трех секторов рынка финансовых услуг, в частности рынка банковских, страховых услуг и рынка ценных бумаг. Первыми переход к созданию единственного наблюдательного органа за рынком финансовых услуг – Управление по надзору финансовых услуг – в ЕС осуществили Дания и Швеция, затем – Великобритания (таблица 2).

От секторной модели отказались 13 европейских стран, однако Греция, Испания, Кипр, Литва, Словения, а также Болгария и Румыния ориентируются на секторную модель в полном объеме, а Финляндия и Люксембург, частично: в этих странах один надзорный орган осуществляет надзор и регулирование двух секторов - банковского и фондового.

Таблица 2 - Модели и структура надзорных органов за деятельностью финансового сектора в странах ЕС (по состоянию на 1 января 2015 г.)

№	Страна	Модель			Количество надзорных органов	Ответственность центрального банка за принятие окончательного решения в сфере банк. надзора
		сектор-ная	функциональная	мега-регуляторная		
1	2	3	4	5	6	7
1	Австрия			+	1	+
2	Бельгия			+	1	
3	Греция	+			3	+
4	Дания			+	1	
5	Эстония			+	1	
6	Ирландия			+	1	
7	Испания	+			3	+
8	Италия	+	+		4	+
9	Кипр	+			4	+
10	Латвия			+	1	
11	Литва	+			3	+
12	Люксембург	+			2	
13	Мальта			+	1	
14	Германия			+	1	+
15	Нидерланды		+		2	+
16	Соединенное Королевство			+	1	
17	Польша			+	1	
18	Португалия	+	+		3	+
19	Словакия			+	1	+
20	Словения	+			3	+
21	Венгрия			+	1	
22	Финляндия	+			2	
23	Франция	+	+		4	
24	Чехия			+	1	+
25	Швеция			+	1	
26	ЕС-25	10	4	14	—	12
Примечание – составлено автором на основе источника [3]						

Согласно функциональной модели обязанности надзорных органов распределены на основе задач и функций надзора на: пруденциальный надзор за деятельностью финансовых посредников и на регулирование бизнеса в финансовом секторе (модель "двух вершин") Эта модель используется только в четырех европейских странах: полно в Нидерландах, а отдельные ее элементы применяются во Франции, Португалии и Италии. Указанную модель следует рассматривать как переходную от секторной к модели мегарегулятора.

При использовании модели мегарегулятора происходит концентрация всех надзорных функций в едином надзорном органе

В некоторых странах эти функции выполняет центральный банк (Чехия,

Словакия), в других - единственный надзорный орган отделено от центрального банка (Эстония, Латвия, Мальта, Венгрия)

Считается, что модель мегарегулятора может быть наиболее приемлемой лишь для небольших стран с относительно малым или недостаточно развитым финансовым сектором. Вместе с тем, можно привести пример Дании Швеции, Великобритании и Норвегии - стран с хорошо развитым финансовым сектором, которые применяют третью модель надзора (таблица 3).

Существенное влияние на выбор модели надзора имеет уровень концентрации финансового сектора. Предпочтение мегарегулятору предоставляют именно страны с высоким и средним уровнями концентрации финансового капитала.

Системы регулирования и надзора за деятельностью учреждений финансового сектора характеризуются усилением роли и расширением надзорных функций и полномочий центральных банков. Это связано с тем, что Центральные банки играют ключевую роль в обеспечении финансовой стабильности. Например, центральные банки Бельгии, Великобритании, Эстонии, Латвии, Польши, Финляндии, Франции, Швеции принимают участие в управлении банковским надзором путем назначения (или рекомендации для назначения) членов правления органа банковского надзора, а также путем участия представителей центрального банка в наблюдательном совете этого органа. Совместное использование центральным банком и другими надзорными органами финансовых ресурсов и персонала характерно для банков Бельгии, Франции, Латвии, Польши и Ирландии.

Например, в Эстонии, Ирландии и Финляндии банковский надзор осуществляет независимый орган, в состав которого входят руководители центральных банков. В Бельгии закон требует от Национального банка Бельгии и Комиссии по финансам и страхованию (CBFA) объединять определенные виды деятельности и персонал на условиях, определенных Королевским декретом и Меморандумом между CBFA и центральным банком. В Латвии Комиссия по регулированию финансового рынка и рынка капитала и Банк Латвии имеют общих представителей в постоянном представительстве в Брюсселе, а финансирование деятельности комиссии осуществляется за средства участников рынка (таблица 3).

Таблица 3 - Характеристика объединенных органов надзора за деятельностью финансового сектора в отдельных европейских странах

№	Страна	Наименование органа	Год создания	Сфера финансового надзора, включая банковскую деятельность и ценные бумаги
1	2	3	4	5
1	Австрия	Financial Market Authority (FMA)	2002	Страхование, небанковские финансовые учреждения
2	Дания	Danish Financial Supervisory Authority	1988	Страхование, небанковские финансовые учреждения
3	Эстония	Financial Supervision Authority (FSA)	1999	Страхование, небанковские финансовые учреждения

4	Латвия	Financial and Capital Market Commission	1998	Страхование, небанковские финансовые учреждения
5	Люксембург	Commission de Surveillance du Secteur Financier	1999	-
6	Мальта	Malta Financial Services Centre	2002	Страхование, небанковские финансовые учреждения
7	Германия	Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin), англ. The Federal Financial Supervisory Authority	2002	Страхование, небанковские финансовые учреждения
8	Норвегия	Kredittilsynet	1986	Страхование, небанковские финансовые учреждения
9	Велико-британия	Financial Supervision Authority (FSA)	1997	Страхование, другие небанковские финансовые учреждения
10	Венгрия	Hungarian Financial Supervision Authority	2000	Страхование, небанковские финансовые учреждения
11	Швеция	Finansinspektionen	1990	Страхование, небанковские финансовые учреждения
Примечание – составлено автором на основе источника [3]				

Ответственность за принятие окончательного решения по выбору модели регулирования и надзора за финансовым сектором возлагается на правительство каждой страны, который должен избрать модель, наиболее полно соответствует политической и финансовой структурам страны, а также обеспечит максимальную действенность и эффективность соответствующей системы надзора за деятельностью финансового сектора.

1 Науменкова С. Рынок финансовых услуг. – М.: Мысль, 2009.

2 Искаков У.М. Финансовые рынки и посредники. Учебник. - Алматы, Экономика, 2013.

3 Саввина О.В. Регулирование финансовых рынков: учебное пособие / О.В. Саввина. – М.: Дашков и К, 2010. – 204 с.

4 Данные пресс-конференции расширенного заседания Правительства под председательством Главы государства, 2015, //www.akorda.kz

Түйіндеме

Құрманәлі Қ. - Абай атындағы ҚазҰПУ, 6М050900 – Қаржы мамандығының І курс магистранты.k.k.kurmanali@mail.ru

Қаржы нарығын реттеудің шетелдік тәжірибесі

Мақалада қаржылық нарықтарды реттеудің шетелдік тәжірибесі қарастырылған. Ұлыбритания, Германия, Жапония сияқты жекелеген елдердің реттеу жүйесінің ерекшеліктері анықталған. Сондай-ақ, 3 негізгі бақылау жүйесі: секторлық, функционалдық, мегареттеуші бөлініп көрсетілген. Мақалада Еуропалық Одақ елдеріндегі қаржылық сектор қызметін бақылайтын органдардың құрылымы мен үлгілері, оған қоса олардың саны және соңғы шешімді қабылдаудағы орталық банктің жауапкершілігі талданған.

Қаржылық сектор мекемелерінің қызметін қадағалайтын және реттейтін байқау жүйелерінің үлгісін таңдау ерекшеліктері қарастырылған.

Жекелеген еуропалық елдерде қаржылық сектор қызметін қадағалаудың біріккен органдарының сипатын талдау барысында олардың құрылған жылы мен банктік қызмет пен құнды қағаздарды қосқанда қаржылық қадағалау саласы зерттелді.

Түйін сөздер: қаржы нарығы, шетел тәжірибесі, реттеу органдары, қаржылық мекемелердің қызметі

Summary

Kurmanali K.K., - undergraduate of I course, speciality of «Finance», Kazakh National Pedagogical University named after Abay. k.kurmanali@mail.ru

International practice regulation of financial markets

In this article the author examines the international practice of regulation of the financial markets. Features of regulatory systems in the separate countries, such as: Great Britain, Germany, Japan. The author identified three basic models of observational systems: sectoral, functional, mega-regulator system. In article analyzed the patterns and structures of operation are the supervisory authorities of the financial sector in the European Union, and responsibility of the central bank for final decision acceptance.

Features of a choice of model of observant systems of regulation and supervision of activity of establishments of financial sector are considered. During the analysis of the characteristic of incorporated bodies of supervision of activity of financial sector in the separate European countries years of their creation and sphere of financial supervision, including bank activity and securities have been studied.

Key words: financial market, international experience, regulators, supervision, activity of financial institutions

УДК 368.01

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.М. Имашева – *Абай атындағы ҚазҰПУ, «БМ050600-Экономика» мамандығының I курс магистранты*

Бұл мақалада ҚР-ң сақтандыру нарығының мәселелері мен оның қызметі қарастырылады.

Сақтандыру – сақтандыру ұйымы жүзеге асыратын, сақтандыру төлемі арқылы сақтандыру шартында айқындалған сақтандыру жағдайы немесе өзге де оқиға басталған кезде жеке немесе заңды тұлғаның заңды мүлктік мүдделерін қорғау жөніндегі қатынастар кешенін білдіреді.

Сақтандыру қызметі - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарын жасау мен орындауға байланысты, Қазақстан Республикасы заңдарының талаптарына сәйкес уәкілетті органның лицензиясы негізінде жүзеге асырылатын қызметі, сондай-ақ өзара сақтандыру қоғамдарының сақтандыру шарттарын жасасуға және орындауға байланысты, Қазақстан Республикасының өзара сақтандыру туралы заңнамалық актісіне сәйкес лицензиясыз жүзеге асырылатын қызметі.

Сақтандыру нарығы бұл ерекше әлеуметтік-экономикалық орта, белгілі-бір ақшалай қарым-қатынас сферасы, мұнда сату-сатып алу объектісі ретінде сақтық қорғау болып табылады және онда сақтандыруға ұсыныс пен сұраныс қалыптастырылады.

Түйін сөздер: сақтандыру, сақтандыру ұйымы, сақтандыру қызметі, сақтандыру нарығы, аннуитет

Қазақстанда нарықтық қатынастар мен сақтандыру нарығының қалыптасуы және оның дамуы нарықтың күрделі мәселелері мен жолдарынан өткен болатын. Біздің қоғамымыздағы сақтандыру өзі өмір сүрген уақыт аралығында өзінің қалыптасуы мен даму процесіне байланысты айтарлықтай өзгерістерге ұшырап отырды. Жалпы сақтандыру қызметі өткен ғасырдың 20 жыдарынан бастап сала ретінде өндіріс процестерінің дамуына және ұлттық табысты бөлуге, осылардың негізінде материалдық игіліктерді жасауға ықпал ете бастады. Бұл әрине, эконо-

миканы тиімді басқарудағы қаржылық – несиелік механизмді пайдаланудың барлық жаңа жолдарын қарастыруды талап етті.

Сақтандыру - сақтандыру ұйымы өз активтері есебінен жүзеге асыратын сақтандыру төлемі арқылы сақтандыру шартында белгіленген сақтандыру жағдайы немесе өзге де оқиғалар туындаған кезде жеке немесе заңды тұлғаның заңды мүліктік мүдделерін қорғауға байланысты қатынастар кешені деген түсіндірме берілген. Демек, сақтандыру белгілі бір тәуекелдерге орай орын алуы ықтимал сақтандыру жағдайы басталған кезде заңды немесе жеке тұлғаның мүліктік мүдделерін арнайы қалыптастырылған мақсатты ақшалай сақтандыру қоры есебінен сақтандыру қорғауымен қамтуды қамтамасыз етуге байланысты сақтандырушы мен сақтанушы, пайда алушы арасында туындайтын қоғамдық қатынастарды білдіреді.

Сақтандырудың мақсаты – қоғамдық ұдайы өндірістің үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін азаматтарды, мүліктерді, өндіріс процестерін қоғамдық және ұжымдық қорғау болып табылады.

Экономиканың қорғаушы саласы ретіндегі сақтандыру қызметінің экономикалық қатынастар жүйесіндегі орны, мәні зерттеліне отырып, оның қазіргі заманғы Қазақстан экономикасындағы рөлі мен артықшылықтары, белгілері, үрдісі зерделенді; экономиканың қорғаушы саласы ретіндегі сақтандыру қызметінің «жүйелік» ұғымдары мен өзара байланыстары, атқаратын қызметтері зерттелініп, жалпы құрылымдық негіздері жіктелінді; сақтандыру саласындағы әртүрлі ғалымдардың ойлары зерделенді. Рыноктық экономика жағдайында тәуекелдікті тиімді басқарудың негізгі әдісі сақтандыру қызметі болып табылады. Сақтандыруда өндіріс, айналым, материалдық игіліктерді айырбастау және тұтыну процесстерде адамдар арасында қалыптасатын белгілі экономикалық қатынастар іске асады. Ол барлық шаруашылық жүргізуші субъектілер мен қоғам мүшелеріне шығындарын өтеуде кепілдік береді, яғни көптеген тұлғалар арасында бөлу арқылы заңды немесе жеке тұлғаның мойнына алған шығындарын өтеу әдісі ретінде көрініс береді.

Сақтандыру қызметі – бұл қаржылық тұрақтылықты және төлемқабілеттілікті қамтамасыз ету мақсатында қаржы рыногында пайда алу үшін қордың уақытша бос қаражаттарын пайдалану және дәстүрлі мәміле аясында сақтандыру оқиғаларының туындауы себебінен болған зияндарды қайтару жағдайында, заңды тұлға тарапынан кәсіпорындардың, ұйымдардың, азаматтардың салымдарын (сақтандыру сыйлықақылары) мәміле есебінен төлеу бойынша сақтандыру қорын құруға негізделген кәсіпкерліктің ерекше түрін көрсететін сақтандыру қызметінің қатысушылары арасындағы ерекше тұйықталған қатынастар жиынтығы.

Сақтандыру және оның қоғамдық экономикалық қатынастардағы жүйесі ұлттық табысты қайта бөлу (айырбастау) сатысынан итеріле отырып, төрт сатыдан тұратын өзіндік ұдайы өндіріс қызметін жүзеге асырады (сурет 1) [1, с. 23].

1 сурет – Сақтандырудағы экономикалық қатынастарды дамытудың негізгі сатылары. Дерек көзі: [1, с. 23]

Экономикалық категория ретінде сақтандыру – сақтандырушы мен сақтанушы арасындағы экономикалық қатынастардың жиынтығы, яғни мүліктің бір бөлігі сақтандыру сыйақысы ретінде (ақшалай немесе натуралды үлгіде) бір субъектіден екінші субъектіге сақтандыру төлемі түрінде сақтандыру оқиғасы туындаған кезде қайтарым жағдайына беріледі.

Сақтандырудың экономикалық мәні барлық қатысушылардың төлемдері есебінен оқыс оқиғаға ұшырағанға көмек көрсетілетіндігінде. Демек, сақтандыру – қолайсыз құбылыстар мен күтпеген оқиғалар болған кезде жеке және заңды тұлғалардың мүліктік мүдделерін қорғау және пайдалану жөніндегі қайта бөлгіштік қатынастардың айрықша сферасы.

Сақтандырудың экономикалық мәніне бұл категориялардың қоғамдық арналымының көрінісі ретінде оның бөлу, өтемдік, жинақтық және бақылау функциялары сай келеді.

Бөлу функциясы: бұл функцияның өзгешілігі қайта бөлу ретінде көрінуі. Ол алдын алу функциясына, мысалы, алдын алу шараларын қаржыландыру жолымен сақтық жағдайының болу мүмкіндігін жоюға бүгіледі. Жеке басты сақтандыруда бөлу функциясы сақтандырудың тиісті түрлерінің жинақтық функциясына бүгіледі.

Бақылау функциясы сақтық төлемдерін жұмылдыруды және сақтық қорын

катаң мақсатты пайдалануды қамтамасыз етуге байланысты болатын тараптардың нақты қатынастарында көрінеді.

Соңғы уақытта бірқатар зерттеушілер сақтандырудың экономикалық категориясын сипаттау үшін тәуекелдік функциясын қарауды ұсынады, өйткені сақтық тәуекелі сақтандырудың негізгі арналымымен – қолайсыз оқиғалардан болған зиянның орнын толтырумен байланысты.

Клиенттерді тарту үшін сақтық ұйымдары клиентураға қызмет көрсетуді жақсартады, қызметтер көрсетудің ассортиментін кеңейтеді, ысыраптар мен зияндарды өтеу жөніндегі кепілдіктерді арттырады.

Сақтандырылушылардың жарналары есебінен жасалынатын сақтық қорлары белгілі бір уақытта тікелей арналымында – сақтық төлемдерін төлеу үшін пайдаланылады. Мұндай жағдайларда сақтық қорларының қаражаттары қосымша табыс алу үшін коммерциялық айналымға жіберілуі тиіс. Өз кезегінде, бұл табыстардың бір бөлігін тапсырыскерлерді тарту үшін сақтық

Сақтандыру процесі сақтандыру шарты негізінде не өзара сақтандыру қоғамына мүшелік негізінде жүзеге асырылады. Сақтандыру шарты бойынша бір тарап (сақтанушы) сақтық сыйақыларын төлеуге міндеттенеді, ал екінші тарап (сақтандырушы) сақтық жағдайы пайда болған кезде сақтанушыға немесе оның пайдасына шарт жасалған өзге де тұлғаға (пайда алушыға) шартта белгеленген соманың шегінде сақтық өтемін төлеуге міндеттенеді.

Біздің қоғамыздағы сақтандыру өзі өмір сүрген уақыт ішінде өзінің қалыптасуы мен даму процесіне байланысты айтарлықтай өзгерістерге төтеп берді. Сақтандыру жиырмасыншы жылдан бастап, сала ретінде өндіріс процестерінің дамуына және ұлттық табысты бөлуге, осылар арқылы материалдық игіліктерді жасауға ықпал ете бастады. Бүгінде біздің мемлекетіміз экономикалық әрі саяси күрделі жағдайда тұр. Сақтандыру ұйымдары аталмыш қиындықтарды бастан кешіп әрі құбылмалы жағдайға икемделіп, өздері де өзгерістерге түсуде. Соңғы жылдар ішінде сақтандыру жүйелері түбегейлі қайта құрылушыларға төтеп берді. Осыған орай отандық сақтандыру нарығын демонополизациялаудың фактісі болып әрі осының жалғасы ретінде айтарлықтай жеделдікпен альтернативтік сақтандыру компаниялары құрыла бастады. Қазіргі сақтандырушылардың қызметтері үшін үлкен мүмкіншілік бар. Сақтандырудың бұрынғыларынан түбегейлі өзгеше жаңа түрлері пайда болды, бұл жерде сақтандыру жағдайындағы орын алған оқылықтар мен кемшіліктер ескерілген. Нарықтық қатынастың қалыптасуына орай, өзге салалармен қатар, сақтандырудың да қазіргі Қазақстан Республикасының экономикасындағы ролі арта түсуде. Осы мақсатқа орай экономикалық инфрақұрылым мен сақтандыру ісінің өзінде инфрақұрылым құру үшін сақтандыру механизмі енгізілген. Сақтандыру тіпті де оп-оңай іс емес, керісінше бұл күрделі әрі сан қырлы экономикалық механизм. Біздің қоғамымыздың экономикалық өмірінде, оның ішінде сақтандыру ісінде нарықтық қатынасты құру, жетілдіру мен дамыту міндеттері алға қойылуда. Нарықтық экономика сақтандырудың негізі болып табылады. Осы себепті де нарық пен сақтандыру қатері өзара байланысты қызметтерін көрсетудің бағасын төмендетуге бағытталған орынды. Сақтық ұйымдарының осыған ұқсас операциясы сақтық рыногында

пайдалырақ шарттарда қолайсыз түрлі жағдайлардың салдарлары кезіндегі ысыраптар мен залалдардың қашқысы келетін тапсырыскерлерді тарту жөніндегі бәсекенің пайда болуына жәрдемдеседі.

Экономиканың нарықтық қатынастарға көшуі, кәсіпкерлік қызметтің дамуы, тауар мен айырбас шеңберінің, шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы өзара келісімшарт міндеттемелерінің кеңеюі сақтандыру арқылы болатын кепілдіктердің берік жүйесін талап етеді. Тек сақтандыру негізінде ғана материалдық игіліктерді өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну процесінде пайда болатын қоғамдық және жеке мүдделерді қорғау мүмкін болады.

Сақтандыру жүйесі республика экономикасының сенімді әрі орнықты дамуына, халықты әлеуметтік қорғауды арттыру үшін қосымша негіз жасауға, азаматтар мен шаруашылық жүргізуші субъектілердің мүмкін сақтандыруға ықпал етуге тиіс. Сақтандыру мәселесі, медициналық сақтандыруды қоса алғанда, әлеуметтік қамсыздандырудың проблемаларына тікелей қатысты. Сақтандыру табыс әкелу мақсатымен коммерцияның шектес сфераларына қаражаттарды инвестициялау жөніндегі сақтық ұйымдарының қызметі сақтық ісі болып табылады.

Экономикада нарықтық реформалардың қозғалуына байланысты Қазақстан Республикасында сақтандыру ісін түбірімен өзгерту туралы сұрақ пайда болды.

Өткен ғасырдың 80-жылдарының аяғында нарықтық экономиканың дамуының маңызды шарттарының бірі ретінде сақтандыру нарығын қалыптастырудың объективті қажеттілігі пайда болды. Сонымен қатар ол өндіріс құралдарының тұтыну тауарларының нарығымен, капитал және бағалы қағаздар нарығымен, еңбек және жұмыс күші нарығымен тығыз байланысты нарықтық құрылымның ажырамас бөлігі болып табылады.

Республикадағы мемлекеттік сақтандырудың одан әрі дамуы тақырыбы, жолдары мен бағыттары талқыланды.

22 қаңтарда 1991жылы Қазақстан Республикасының Үкметінің қаулысы қабылданды, оған сәйкес республиканың Мемлекеттік сақтандыру басқармасы қаржы Министрлігінің ұйымдастырушылық құрылымынан бөлектенді. Сөйтіп, Мемлекеттік сақтандыру өз бетінше мемлекеттік ұйым болып қалыптасты, бұл оған сақтанушылардың мүддесінде өзінің қорлары мен құралдарын тиісті түрде қолдануға мүмкіндік берді.

90-жылдардың басында республикада Мемлекеттік сақтандырудың бірінші бәсекелестері пайда бола бастады – жеке акционерлік сақтандыру компаниялары мен қоғамдары. Екі жыл ішінде олардың саны 600-ден асты.

Бірақ сақтандыру нарығының қалыптасуы басынан бақылаусыз жүргізілді.

Нормативтік және құқықтық базасының жоқтығынан бөлек министрліктер мен ведомствалар құрған жаңа сақтандыру ұйымдары пайда болды. Өкінішке орай, жаңа сақтандыру ұйымдарының басым көпшілігі тек атаулары бойынша ғана болды. Іс жүзінде олар жеке басының байлығы үшін, қолма-қолсыз ақшаны нақты ақшаға айналдыру үшін, кейде қылмыстық капиталды «жылыстау» үшін құрылған. Сөйтіп, бірқатар сақтандыру компаниялары сақтандыру несиелерін қайтармаумен байланысты ұрыстарға тап болды.

Қазақстан Республикасында екі негізгі нарық анықталған: өмірді сақтандыру

және жалпы сақтандыру. Одан басқа, міндетті және ерікті сақтандыру кластары бөлінген. «Сақтандыру қызметі туралы» Заңымен біздің елде міндетті сақтандырудың кластары қарастырылмайды. Мұнда оның әрбір түрі сақтандырудың бөлек түрі екені айтылған [2]. Әрбір кластың мазмұны сақтандырудың міндетті нысанында оны жүргізу және қосымша талаптарының шарттары бойынша заң актісімен орнатылады. Бүгінгі күні міндетті сақтандырудың шарттарын регламенттейтін 5 қаулы қолданылады: автокөлік транспорт иелерінің АҚЖ (31.10.96 ж бастап); жолаушылар алдындағы тасымалдаушының АҚЖ (14.10.96 ж бастап); ауыл шаруашылық өндірісін міндетті сақтандыру (10.12.96 ж бастап); жеке нотариустардың АҚЖ (29.06.98 ж бастап); төрешілер сот мен олардың мүлкін, медициналық қызмет көрсету және санаторлы-курорттық емдеуді міндетті мемлекеттік сақтандыру (19.03.97 ж бастап).

Бұдан басқа, міндетті сақтандырудың 15-ке жуық түрі бар, олардың көбісі бойынша оларды жүргізу шарттары нақты заңды түрде анықталмаған. Мысалы, еңбек міндеттерін орындау барысында жұмыскердің өміріне келтірілген зиян үшін жауапкершілікті міндетті («Қазақстан Республикасының еңбек туралы» Заң, 10.12.2006 ж №493-1), мұнай операцияларын жүзеге асырумен байланысты тәуекелдерді міндетті сақтандыру (Қазақстан Республикасының «Мұнай туралы» Заң, 28.06.95 ж, №2350), міндетті экологиялық сақтандыру (Қазақстан Республикасының «Қоршаған ортаны қорғау туралы» Заң, 15.06.97 ж., №160-1) және т.б. Сақтандыру ісінің мәні мен функциясы, яғни қызметтері. Экономикалық сақтандыру категориясының құрамдас бөлігі. Бірақ егер қаржы толығымен бөлініспен қайта бөлініспен, табыс және жинақты бөлумен байланысты болса, ал сақтандыру тек қайта бөлініс қатынасын жүзеге асырады.

Сақтандыру мәні мен оның қызметінде келесі міндеттер байқалады, және олар сақтандырудың қаржы жүйесіне кіреді [3, с. 48]:

- Негізін анықтаушы қауіп қатер қызметі болып келеді, сақтандыру қауіп, қауіптің ықтималдылығына байланысты негізінде сақтандыру азаматтарға және қаржылай көмек көрсету;

- Өмірді сақтандыру категориясында несие категориясымен біршама жақын, келісім шартта жиналым келісілген деңгейін келісу, ақша сомасын жинау, сақтау өмір сүру күніне және жанұяның молшылығын сақтандыру сұранысына байланысты;

- Бақылау қымметі бұл сақтандыру қызметінің сақтандыру қорының құрамына кіруін қатаң сақтайды;

- Жалпы қызмет жоғарғы қызметтер сақтандыруда бірге жүріп отырады. Және бақылау қызметінің жұмысымен сұранысқа ие болады, сонымен бірге оның негізгі ерекшелігі сақтандыру операцияларын дұрыс жүргізуге әсерін тигізеді.

Егер Қазақстан Республикасының қаржы Министрлігі қаржы-шаруашылық қызметтің бөлек жақтарын тексеру нәтижесінде бұзушылықты анықтайтын болса, онда ол сақтандыру ұйымдарына резервтік қордың мөлшерін ұлғайту туралы, тарифтерді, мөлшелемелерді, сақтандыру салымдарын, ережелер мен сақтандыру шарттарының, уақытша бос құралдардың салымының сипатын өзгерту туралы бұйрық беруге құқылы. Сонымен қатар қайта сақтандыру схемасын өзгертуге немесе енгізуге бұйрық бере алады.

Егер сақтандыру ұйымы берілген бұйрықтарды орындамаса және тексеріс кезінде табылған бұзушылықтарды жоймаса, Қазақстан Республикасының қаржы Министрлігі берілген лицензиялардың қызметін уақытша тоқтатуға, олардың қызметін шектеуге, осы лицензияларды жоюға немесе сақтандыру компаниясының қызметін толық тоқтату туралы шешім қабылдауға құқылы.

Ол Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарымен белгіленген міндеттерімен байланысты, яғни қауіп-қатердің көзі ретіндегі көлік құралдарын пайдалану нәтижесінде үшінші жақтың өміріне, денсаулығына және (немесе) мүлігіне келтірілген зиянды қалпына келтіру. Бұл жағдай Қазақстан Республикасының көлік құралдары иесінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы заңдарымен қарастырылған сақтандыру төлемдері жетпеген жағдайда қолданылады.

Сақтандыру сферасындағы тәртіп бұзушылықтың өсуінің себебі ретінде Қылмыстық кодексте сақтандыру жағдайын бұрмалау үшін жауапкершіліктің болмауын, жалақы мөлшерінің өте аз болу себебінен оперативті жұмыс және тергеу бөлімдерінен тәжірибелі қызметкерлердің кетуі нәтижесінде сол бөлімнің кәсіпқорлығының жетіспеуін айтуға болады. Бірақ, полиция әлсіздігі сақтандыру сферасындағы бұзушылық тамырларын ашып көрсетпейді. Олар өмірдің экономикалық және психологиялық жазықтықтарында орналасқан. Ашып айтатын болсақ, көптеген біздің отандастарымыз үшін сақтандыру қараңғы орман болып табылады.

Алғашқы көзқараста сақтандыруда барлығы жеңіл және түсінікті болып көрінген. Сақтанушы сақтандырушыға сақтандыру сыйлығын төлейді, және сақтандыру жағдайы пайда болған кезде өзінің жоғалтуларының белгілі бір орнын толтыратын соманы алады. Сақтандыру жағдайы болмаған кезде сақтандыру жарнасы сақтандырушыда қалады.

Біркүндік сақтандыру компанияларының алаяқтары, халықтан қаражат жинайтын, қаржылық компаниялармен келісе отырып, көп алымдарға ие болған. Қаржылық фирмалардың жарнамалық буклеттерінде тұрғындардың барлық салымдарын сақтандыратыны туралы айтылған.

Сонымен қатар сақтандыру міндетті және ерікті форма түрінде жүзеге асырылады. Олардың бір-бірінен айырмашылығы келесіде: міндетті сақтандыру заң талаптарының күшіне сай, ал ерікті сақтандыру сақтандырушы тұлға еркінің күшіне сай жүргізіледі.

Міндетті сақтандырудың әрбір түрі сақтандырудың жекелеген топтары болып табылады. Сақтандырудың міндетті формасында әрбір топтың мазмұны және оны жүргізу шарттары бойынша қосымша талаптар осы сақтандырудың сыныптарын реттейтін заңнамалық актілермен белгіленеді.

Қазақстанда сақтандырудың дамуының қазіргі кезеңінде сақтандыру компаниялары заңдардынаманың дұрыс қолданбауы нәтижесінде құқықтық емес іс-әрекеттермен сипатталады. Келісімдерді қажетті дәрежесін екі жақты мағынамен құру мүмкіндігі. Төлемді төлеу мерзімін ұарту үшін ресми белгілері бойынша істі сотқа беру. Келісім-шарт заңды бұзғаны үшін немесе сақтандырудың сәйкес ережелеріне қарсылық білдіргені үшін жасалғаны туралы сотқа мәлімдеу. Өз

нарықшыларын қолдану. Сонымен қатар сақтанушы бір клиентпен болған ұрыс барлық компанияның имиджіне әсер етпейді деп ойлайды. Нәтижесінде, барлық қателіктерді бөлек қызметкердің мойнына көшіруге болады.

1 Жүйриков К.К., Назарчук И., Жүйриков Р. *Страхования: теория, практика, зарубежный опыт: Учебник* – Алматы: ОФ «БИС», 2000 г.

2 Закон Республики Казахстан от 18 декабря 2000 года №126-ІІ «О страховой деятельности» // *Справочная правовая система «Юрист»*.

3 Худяков А.И. *Страховое право Республики Казахстан: Учебник*. – Алматы: «Норма и К», 2007. – 520 с.

Резюме

Имашева М.М. – магистрантка 1 курса КазНПУ имени Абая по специальности «6M050600 0 - Экономика». eostudent@mail.ru

Страховая деятельность в Республике Казахстан и ее проблемы

В статье рассмотрены проблемы страхового рынка РК и ее деятельность. Страхование представляет собой комплекс отношений по защите законных имущественных интересов физического или юридического лица при наступлении страхового случая или иного события, определенного договором страхования, посредством страховой выплаты, осуществляемой страховой организацией.

Страховая деятельность - деятельность страховой (перестраховочной) организации, связанная с заключением и исполнением договоров страхования (перестрахования), осуществляемая на основании лицензии уполномоченного органа в соответствии с требованиями законодательства Республики Казахстан, а также деятельность обществ взаимного страхования, связанная с заключением и исполнением договоров страхования, осуществляемая без лицензии в соответствии с законодательным актом Республики Казахстан о взаимном страховании.

Страховой рынок - это особая социально-экономическая среда, определенная сфера денежных отношений, где объектом купли-продажи выступает страховая защита, формируется предложение и спрос на нее.

Ключевые слова: страхование, страховая деятельность, страховая компания, страховой рынок, аннуитет

Summary

Imasheva M.M. – 1 course master speciality of «6M050600 «Economics», eostudent@mail.ru

Insurance activities in the Republic of Kazakhstan and its problems

The article deals with the problems of the insurance market of Kazakhstan and its activities. Insurance is a complex relationship to protect the legitimate property interests of a natural or legal person when the insured event or any other event defined in the insurance contract by the insurance payments made by an insurance company.

Insurance activities - activities of insurance (reinsurance) organization, associated with the conclusion and execution of contracts of insurance (reinsurance), carried out on the basis of license of authorized body in accordance with the requirements of the Republic of Kazakhstan legislation, as well as activities of mutual insurance societies, related to the conclusion and execution of insurance contracts, carried out without a license in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan on mutual insurance.

The insurance market - a special socio-economic environment defined by the scope of monetary relations, where the object of sale in favor insurance protection, generated supply and demand.

Keywords: insurance, insurance activity, insurance company, the insurance market, the annuity

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ МЕТОДИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

УДК 378.147.88

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК СРЕДСТВО И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

А.Ж. Құрмантаева – старший преподаватель КазНПУ имени Абая

В данной статье рассматривается вопрос о значимости самостоятельной работы студентов в учебном процессе.

Самостоятельная работа необходима для развития познавательной творческой деятельности студентов, а также овладения знаниями и способами добывания информации для выполнения заданий.

Целью самостоятельной работы студентов является овладение методами получения новых знаний, приобретение навыков самостоятельного анализа социальных явлений и процессов, усвоение научных основ практической деятельности.

А также при отборе видов самостоятельной работы, при определении ее объема и содержания следует руководствоваться, как и во всем процессе обучения, основными принципами. Наиболее важное значение в этом деле имеют принцип доступности и систематичности, связь теории с практикой, принцип постепенности в нарастании трудностей, принцип творческой активности, а также принцип дифференцированного подхода к студентам. Применение этих принципов к руководству самостоятельной работой имеет особенности.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, экспериментальные исследования, принципы самостоятельной работы, воспитательное значение, эффективность самостоятельной работы

Современное общество ставит перед высшей школой задачу подготовки специалиста знающего, мыслящего, умеющего самостоятельно добывать и применять знания на практике. Решение этой задачи осуществляется через поиск содержания, форм, методов и средств обучения, обеспечивающих более широкие возможности развития, саморазвития и самореализации личности. В связи с этим особую актуальность приобретает проблема овладения студентами методами познавательной деятельности в условиях самостоятельной работы.

Актуальность проблемы овладения студентами методами самостоятельной познавательной деятельности обусловлена тем, что в период обучения в вузе закладываются основы профессионализма, формируются умения самостоятельной профессиональной деятельности. В этой связи особенно важно, чтобы студенты, овладевая знаниями и способами их добывания, осознавали, что самостоятельная работа призвана завершать задачи всех других видов учебной работы, ибо никакие знания, не ставшие объектом собственной деятельности, не могут считаться подлинным достоянием личности.

Самостоятельная работа студентов - вид деятельности, при котором в условиях систематического уменьшения прямого контакта с преподавателем студентами выполняются учебные задания. К таким заданиям относятся контрольные и курсовые работы, рефераты, эссе, доклады и т.д.

При этом специфика самостоятельной работы студентов заключается в том, чтобы студенты самостоятельно получали новые знания. Из этого можно сделать следующий вывод [1]:

Самостоятельная работа студентов - это практическое занятие (семинар, практикум) с использованием различных методов обучения с использованием индивидуальных или групповых заданий, на котором студенты могут добывать новые знания, или обобщать ранее полученные знания.

Цель самостоятельной работы студентов – овладение методами получения новых знаний, приобретение навыков самостоятельного анализа социальных явлений и процессов, усиление научных основ практической деятельности.

Под системой самостоятельных работ понимают, прежде всего, совокупность взаимосвязанных, взаимообуславливающих друг друга, логически вытекающих один из другого и подчиненных общим задачам видов работ. Всякая система должна удовлетворять определенные требования или принципы. В противном случае это будет не система, а случайный набор фактов, объектов, предметов и явлений. При построении системы самостоятельных работ в качестве основных дидактических требований выдвинуты следующие:

1. Система самостоятельных работ должна способствовать решению основных дидактических задач – приобретению учащимися глубоких и прочных знаний, развитию у них познавательных способностей, формированию умения самостоятельно приобретать, расширять и углублять знания, применять их на практике.

2. Система должна удовлетворять основным принципам дидактики, и, прежде всего принципам доступности и систематичности, связи теории с практикой, сознательной и творческой активности, принципу обучения на высоком научном уровне.

При отборе видов самостоятельной работы, при определении ее объема и содержания следует руководствоваться, как и во всем процессе обучения, основными принципами. Наиболее важное значение в этом деле имеют принцип доступности и систематичности, связь теории с практикой, принцип постепенности в нарастании трудностей, принцип творческой активности, а также принцип дифференцированного подхода к студентам. Применение этих принципов к руководству самостоятельной работой имеет следующие особенности [2]:

1. Самостоятельная работа должна носить целенаправленный характер. Это достигается четкой формулировкой цели работы. Задача преподавателя заключается в том, чтобы найти такую формулировку задания, которая вызывала бы у студентов интерес к работе и стремление выполнить ее как можно лучше. Студенты должны ясно представлять, в чем заключается задача и каким образом будет проверяться ее выполнение. Это придает работе осмысленный, целенаправленный характер, и способствует более успешному ее выполнению. Недооценка указанного требования приводит к тому, что студенты, не поняв цели работы, делают не то, что нужно, или вынуждены в процессе ее выполнения многократно обращаться за разъяснением к преподавателю. Все это приводит к нерациональной трате времени и снижению уровня самостоятельности учащихся в работе.

2. Самостоятельная работа должна быть действительно самостоятельной и побуждать студента при ее выполнении работать напряженно. Однако здесь нельзя допускать крайностей: содержание и объем самостоятельной работы, предлагаемой на каждом этапе обучения, должны быть посильными для обучающихся, а сами студенты – подготовлены к выполнению самостоятельной работы теоретически и практически.

3. На первых парах у студентов нужно сформировать простейшие навыки самостоятельной работы. В этом случае самостоятельной работе студентов должен предшествовать наглядный показ приемов работы с преподавателем, сопровождаемый четкими объяснениями, записями на доске. Самостоятельная работа, выполненная обучающимися после показа приемов работы преподавателем, носит характер подражания. Она не развивает самостоятельности в подлинном смысле слова, но имеет важное значение для формирования более сложных навыков и умений, более высокой формы самостоятельности, при которой обучающиеся оказываются способными разрабатывать и применять свои методы решения задач учебного или производственного характера.

4. Для самостоятельной работы нужно предлагать такие задания, выполнение которых не допускает действия по готовым рецептам и шаблону, а требует применения знаний в новой ситуации. Только в этом случае самостоятельная работа способствует формированию инициативы и познавательных способностей обучающихся.

5. В организации самостоятельной работы необходимо учитывать, что для овладения знаниями, умениями и навыками различными студентами требуется разное время. Осуществлять это можно путем дифференцированного подхода к студентам. Наблюдая за ходом работы группы в целом и отдельных студентов, преподаватель должен вовремя переключать успешно справившихся с заданиями на выполнение более сложных. Некоторым студентам количество тренировочных упражнений можно свести до минимума. Другим дать значительно больше таких упражнений в различных вариациях, чтобы они усвоили новое правило или новый закон и научились самостоятельно применять его к решению учебных задач. Перевод такой группы учащихся на выполнение более сложных заданий должен быть своевременным. Здесь вредна излишняя торопливость, как и чрезмерно продолжительное «топтанье на месте», не продвигающее учащихся вперед в познании нового, в овладении умениями и навыками.

6. Задания, предлагаемые для самостоятельной работы, должны вызывать интерес учащихся. Он достигается новизной выдвигаемых задач, необычностью их содержания, раскрытием перед учащимися практического значения предлагаемой задачи или метода, которым нужно овладеть. Учащиеся всегда проявляют большой интерес к самостоятельным работам, в процессе выполнения которых они исследуют предметы и явления.

7. Самостоятельные работы учащихся необходимо планомерно и систематически включать в учебный процесс. Только при этом условии у них будут вырабатываться твердые умения и навыки. Результаты работы в этом деле оказываются более ощутимы, когда привитием навыков самостоятельной работы у студентов занимается весь коллектив преподавателей, на занятиях по всем предметам.

8. При организации самостоятельной работы необходимо осуществлять разумное сочетание изложения материала преподавателем с самостоятельной работой учащихся по приобретению знаний, умений и навыков. В этом деле нельзя допускать крайностей: излишнее увлечение самостоятельной работой может замедлить темпы изучения программного материала, темпы продвижения студентов вперед в познании нового.

9. При выполнении учащимися самостоятельных работ любого вида руководящая роль должна принадлежать преподавателю. Преподаватель продумывает систему самостоятельных работ, их планомерное включение в учебный процесс. Он определяет цель, содержание и объем каждой самостоятельной работы, ее место на занятии, методы обучения различным видам самостоятельной работы. Он обучает учащихся методам самоконтроля и осуществляет контроль за качеством, изучает индивидуальные особенности учащихся и учитывает их при организации самостоятельной работы.

Эффективность самостоятельной работы достигается, если она является одним из составных, органических элементов учебного процесса, и для нее предусматривается специальное время на каждом занятии, если она проводится планомерно и систематически, а не случайно и эпизодически. Только при этом условии у студентов вырабатываются устойчивые умения и навыки в выполнении различных видов самостоятельной работы и наращиваются темпы в ее выполнении.

Высшая школа отличается от средней не только специализацией подготовки, но главным образом методикой учебной работы, степенью самостоятельности студентов. Преподаватель вуза лишь определенным образом организует познавательную деятельность студентов, само же познание осуществляет сам студент.

Самостоятельная работа, прежде всего, завершает задачи всех других видов учебной работы. Никакие знания, не ставшие объектом собственной деятельности, не могут считаться подлинным достоянием человека. Помимо практической важности самостоятельная работа имеет большое воспитательное значение: она формирует самостоятельность не только как совокупность определенных умений и навыков, но и как черту характера, играющую существенную роль в структуре личности современного специалиста высшей квалификации. Поэтому в каждом вузе, на каждом курсе тщательно отбирается материал для самостоятельной работы всех без исключения студентов под руководством преподавателей.

Обязательная самостоятельная работа имеет разнообразные формы, чаще всего это различные «домашние задания». В вузах составляются графики самостоятельной работы на семестр с приложением семестровых учебных планов и учебных программ. График – это своеобразный стимул, заставляющий студентов планировать свое время, рационально его использовать. Работы, выполняемые студентами, должны систематически контролироваться преподавателями, а наиболее серьезные ошибки – разбираться в беседах со студентами.

Основой для самостоятельной работы является соответствующий научно-теоретический курс, а точнее, весь комплекс полученных студентами знаний. Перед началом работы студенты получают специальное пояснение к выполнению самостоятельной работы – определяются требования, указываются источники и пособия, рекомендуется наиболее рациональная методика.

Подготовка к лекциям, семинарам, лабораторным работам, зачетам, экзаменам часто рассматривается и организуется, прежде всего, как индивидуальная самостоятельная работа. Однако экспериментальные исследования, практика работы вузов показывают, что и в этом случае на определенных этапах она является более эффективной, если в ней участвуют два-три человека. Второй и третий студент в этом случае выступают не только как участники взаимного контроля, но и как фактор мотивации взаимной интеллектуальной активности, обеспечивающий значительное повышение эффективности познавательной деятельности каждого участника.

Участие партнера существенно перестраивает психологическую структуру самостоятельной учебной деятельности. В случаях индивидуальной деятельности процесс подготовки субъективно оценивается как полноценный и завершённый, вместе с тем как наиболее высокий этап индивидуальной самостоятельной учебной работы на этапе «понимания» изучаемого учебного предмета. Однако во многих случаях субъективная оценка является ошибочной. В условиях вузовского обучения этот этап составляет лишь первую половину необходимой подготовительной самостоятельной работы; ее вторая часть предполагает необходимость последующего изложения усваиваемого материала, доказательства другому человеку определенных положений. Именно эта вторая часть обеспечивает полноценное осознание учебного материала. Лишь наличие второго звена самостоятельной учебной деятельности обеспечивает ее эффективность и завершённость.

Таким образом, самостоятельная работа студентов занимает большую долю времени изучения курса и подготовки курсовых, рефератов и контрольных работ. Однако участие преподавателя необходимо для закрепления полученных знаний и проведения контроля для оценки знаний и выполненных работ по темам курса. Главная задача самостоятельной работы студентов – это развитие умения приобретения научных знаний путем личного поиска информации, формирования активного интереса к творческому подходу в учебной работе и при выполнении курсовых работ, рефератов и в заключении написания дипломной работы. В процессе самостоятельной работы над курсовой или рефератом в рамках курса обучения студент должен научиться глубоко анализировать поставленную проблему и приходить к собственным обоснованным выводам и заключениям. Все виды студенческих работ независимо от формы обучения основываются на активной самостоятельной работе студентов. Учитывая то, что все работы должны выполняться в межсессионный период, необходимо планировать свою работу в соответствии с объемом информации, необходимым для изучения. Так, рекомендуется тратить на самостоятельную работу (как на изучение дисциплины, так и на выполнение курсовых, контрольных и рефератов) 2-3 часа в день, а в свободные дни – 3-5 часов.

Для эффективности самостоятельной работы студентов необходимо выполнить ряд условий [3]:

1. Обеспечение правильного сочетания объемной аудиторной и самостоятельной работы.
2. Методически правильная организация работы студента в аудитории и вне ее.

3. Обеспечение студента необходимыми методическими материалами с целью превращения процесса самостоятельной работы в процесс творческий.

4. Контроль за организацией и ходом самостоятельной работы и мер, поощряющих студента за ее качественное выполнение. Это условие в той или иной форме с необходимостью должно присутствовать в первых трех, чтобы контроль стал не столько административным, сколько именно полноправным дидактическим условием, положительно влияющим на эффективность СРС в целом.

Первое условие состоит в необходимости оптимального структурирования учебного плана не только в смысле последовательности изучения отдельных курсов, но и разумного соотношения аудиторной и самостоятельной работы. Большую роль здесь играет правильное определение трудоемкости различных видов самостоятельных работ, таких как курсовые проекты и работы, расчетно-графические работы, других заданий. Составлению такого плана должно предшествовать серьезное изучение бюджета времени студента, оснащенности методической литературой и учет национальных традиций в системе образования.

Второе условие – это методически рациональная организация работы. Важно постепенно изменять отношения между студентом и преподавателем. Если на первых курсах преподавателю принадлежит активная созидательная позиция, а студент чаще всего ведомый, то по мере продвижения к старшим курсам эта последовательность должна деформироваться в сторону побуждения студента работать самостоятельно, активно стремиться к самообразованию. Выполнение заданий самостоятельной работы должны учить мыслить, анализировать, учитывать условия, ставить задачи, решать возникающие проблемы, т.е. процесс самостоятельной работы постепенно должен превращаться в творческий. В этом могут помочь новые информационные технологии. Как показывает опыт, студент с большим интересом решает поставленные задачи (курсовое и дипломное проектирование, контрольные задачи, различные другие домашние задания), когда использует современные пакеты или сам программирует решение той или иной задачи. В ходе решения он глубже познает сущность предмета, изучает литературу, ищет оптимальные способы решения. Это стимулирование интересом. За таким шагом должно следовать стимулирование студента в форме интереса сокурсников и преподавателей к проделанной работе (консультации преподавателя, информация о “рейтинге студента” по выполняемым заданиям и т.п.).

Третье условие – это обеспечение студента соответствующей учебно-методической литературой.

В этой связи для эффективности СРС необходимо всемерно разрабатывать и приобретать электронные учебники и обучающие программы. По существу – это компьютеризация образовательного процесса, которая в условиях многоуровневой структуры образования является активизирующим фактором СРС, когда студент вырабатывает умение самостоятельно выбирать источники информации, приобщается к этике международного общения с навыками экономии времени, овладевает искусством объективной и целевой оценки собственного потенциала, своих деловых и личностных качеств.

Одним из вариантов внедрения новых технологий может стать создание и

использование электронных учебников, позволяющих постоянно обновлять исходную информацию в виде меняющихся примеров и статистических данных, изменять параметры моделей, что способствует лучшему уяснению их особенностей. Использование электронного учебника позволит усилить взаимосвязи учебных дисциплин, а также взаимосвязь научно-исследовательской и учебно-методической работы.

1 Антонович, И.И. Система контроля самостоятельной работы // Вестник КазНУ, 2012. №2. - 22-25 стр.

2 Шишкин В.П. Планирование, организация и контроль внеаудиторной самостоятельной работы студентов. Экономика. - Алматы, 2010.

3 Тишков К.Н. Роль и методы самостоятельной работы студента в современных условиях. // Высшая школа №1, 2013, - с. 114-115.

Түйіндеме

Құрмантаева А.Ж. – Абай атындағы ҚазҰПУ., аға оқытушы, kurmantaeva.ayman@mail.ru

Өзіндік жұмыс танымдық қызметтің даму шарты және құралы ретінде

Бұл мақалада оқу үрдісіндегі студенттердің өзіндік жұмыстың мағынасы туралы мәселе қарастырылған.

Өзіндік жұмыс студенттердің шығармашылық танымдық қызметтерін дамыту үшін, сонымен қатар, тапсырманы орындау үшін ақпаратты жинау әдістері игеру үшін қажет.

Студенттердің өзіндік жұмысының мақсаты жаңа білім алу әдістерін игеру, өздігінен әлеуметтік құбылыстарды талдауды дағдылану, тәжірибелік қызметтің ғылыми негізін күшейту болып табылады.

Сонымен бірге, өзіндік жұмыс түрлерін таңдау барысында, оның көлемін және мазмұнын анықтау барысында барлық үрдісіндегідей негізгі қағидалармен жетекшілік ету керек. Бұл жерде аса маңызды болып қол жетімділік пен жүйелілік қағидасы, теорияның тәжірибемен байланысы, қиыншылықтың өсуінде ақырындап іске асушылық қағидасы, шығармашылық белсенділік қағидасы, студенттерге дифференциалды қарау қағидасы болып табылады. Осы қағидаларды қолдану өзіндік жұмысты жетекшілік етуде ерекшеліктері бар.

Түйін сөздер: студенттердің өзіндік жұмысы, эксперименттік зерттеу, өзіндік жұмыстың қағидалары, тәрбиелік мағына, өзіндік жұмыстың тиімділігі

Summary

Kurmantaeva A.ZH. – senior lecturer at KazNPU named after Abay, kurmantaeva.ayman@mail.ru

Independent work as means and conditions for the development of cognitive activity

This article discusses the importance of independent work of students in the learning process.

Independent work is necessary for the cognitive development of creative activity of students, as well as the acquisition of knowledge and the ways of getting information for assignments.

The aim of independent work of students is to master the methods of obtaining new knowledge and skills for independent analysis of social phenomena and processes, strengthening the scientific basis of practical activities.

And the selection of kinds of independent work, in determining its scope and content should be guided, as in the whole learning process, the basic principles.

Most important in this regard are the principle of accessibility and systematic, linking theory with practice, the principle of gradually increasing difficulties, the principle of creative activity, as well as the principle of a differentiated approach to students. Applying these principles to the management of independent work has features.

Keywords: independent work of students, experimental research, the principles of self-study, educational value, the efficiency of independent work.

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И УЛУЧШЕНИЕ КАЧЕСТВА СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

У.К. Джакишева – к.э.н., доцент, КазНУ имени аль-Фараби,
К.Т. Акимбаева – старший преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби,
Г.Е. Жунисова – преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматриваются проблемы эффективной формы организации обучения в высшей школе. Наиболее эффективной аудиторной формой организации учебного процесса являются семинарские занятия, с которыми органично сочетаются лекции. Методика управления семинаром зависит от многих факторов: дидактической цели, педагогического мастерства преподавателя, готовности и активности студентов и др. В современной высшей школе семинар является одним из основных видов практических занятий по гуманитарным и техническим наукам. Он представляет собой средство развития у студентов культуры научного мышления. Семинар предназначен для углубленного изучения дисциплины, овладения методологией научного познания. Главная цель семинарских занятий - обеспечить студентам возможность овладеть навыками и умениями использования теоретического знания применительно к особенностям изучаемой отрасли.

Ключевые слова: дидактика, методология, диспуты, дискуссия, обратная связь, публичное выступление, научное мышление, научное познание

В вузовской учебной практике сложились разнообразные аудиторные и внеаудиторные формы учебного процесса: лекции, семинары, консультации, экзамены, курсовое и дипломное проектирование, практика, экскурсии, конкурсы студенческих работ. Ни одна из форм не может быть признана универсальной, способной заменить другие. Формы находятся во взаимосвязи и логической последовательности. Например, качество лекции определяется уровнем подготовки и проведения семинарского занятия. Количественное соотношение форм обучения зависит от образовательных целей. На старших курсах возрастает роль семинаров и самостоятельной работы студентов.

Семинар - это групповое практическое занятие под руководством преподавателя, которое обеспечивает создание личных образовательных продуктов. В ходе практического занятия студент закрепляет знания, учится стандартным процедурам и поисковой деятельности при решении задач и упражнений, учится точно и доказательно выражать свои мысли, вести дискуссию на языке конкретной науки.

Семинар получил свое название от латинского слова *seminarium* - рассадник. Семинары проводились в древнегреческих и римских школах, где сочетались диспуты, сообщения учащихся с комментариями и заключениями преподавателей. Впоследствии на кафедрах ученые организовали своеобразные школы для практического обучения студентов [1, с. 108]).

Как соотносится лекция и семинар?

Лекция - это логический «скелет» темы, а семинар - его «плоть».

В лекции преподаватель самовыражается, а на семинарском занятии проявляет себя через студента. Роль преподавателя на практическом занятии - это роль дирижера. Функции преподавателя на семинаре [2, с. 97]):

- 1) оказание помощи студентам при подготовке семинара - составление плана, подбор литературы, определение индивидуальных заданий;
- 2) анализ и оценка ответов студентов;
- 3) развитие навыков работы с текстом, решение стандартных и нестандартных задач;
- 4) использование различных методов обучения в соответствии с образовательными целями и опытом студентов;
- 5) создание дружелюбной, творческой атмосферы.

В учебном процессе семинар выполняет определенные функции, прежде всего - познавательную. Он ориентирован на получение знаний, на основе которых осуществляется самопознание человека, деятельностное отношение к природному и социальному миру, его преобразование. На семинаре студент получает дополнительную информацию, углубляет, систематизирует, обобщает материал, учится вырабатывать ценностные суждения об идеях, решениях. Преподаватель должен научить студентов думать, рассуждать, логически мыслить, а не просто пересказывать текст.

Еще одна функция семинара - контрольная. Посредством педагогического контроля проверяются результаты обучения. Во время практического занятия определяется степень усвоения материала студентами. Семинар - это средство установления обратной связи между преподавателем и студентом.

К основным функциям семинара относится деятельностная. В процессе учебы студент приобретает навыки ведения научной дискуссии, публичного выступления, личностного взаимодействия, что способствует эффективной работе группы. На семинаре студенты вовлекаются в решение учебно-практических задач, проводят исследования.

На семинарах решаются следующие педагогические задачи:

- развитие творческого профессионального мышления;
- познавательная мотивация;
- профессиональное использование знаний в учебных условиях:
 - а) овладение языком соответствующей науки;
 - б) навыки оперирования формулировками, понятиями, определениями;
 - в) овладение умениями и навыками постановки и решения интеллектуальных проблем и задач, опровержения, отстаивания своей точки зрения.

Кроме того, в ходе семинарского занятия преподаватель решает и такие частные задачи, как:

- повторение и закрепление знаний;
- контроль;
- педагогическое общение.

В современной ВШ наиболее распространены семинарские занятия трех типов:

1. Семинар, имеющий основной целью углубленное изучение определенного систематического курса и тематически прочно связанный с ним.

2. Семинар, предназначенный для основательной проработки отдельных наиболее важных и типичных в методологическом отношении тем курса или даже одной темы.

3. Семинар исследовательского типа с тематикой по отдельным частным проблемам науки для углубленной их разработки.

Форма семинарских занятий: а) развернутая беседа по заранее известному плану; б) небольшие доклады студентов с последующим обсуждением участниками семинара. Эти формы нет нужды противопоставлять, они перетекают друг в друга.

Выступления в беседе - уже краткие доклады. Метод докладов предполагает обмен мнениями, т.е. момент живой беседы.

Семинар - это всегда непосредственный контакт со студентами, установление доверительных отношений, продуктивное педагогическое общение. Семинарские занятия могут запомниться на всю жизнь за товарищескую близость, атмосферу научного сотворчества, взаимопонимание. Такой семинар часто перерастает в систематическую научную работу дружного коллектива.

Опытные преподаватели, формируя атмосферу творческой работы, ориентируют студентов на выступления оценочного характера, дискуссии, сочетая их с простым изложением подготовленных тем, заслушиванием рефератов. Преподаватель дает установку на прослушивание или акцентирует внимание студентов на оценке и обсуждении в зависимости от тематики и ситуации.

Учитывая характерологические качества студентов (коммуникативность, уверенность в себе, тревожность), преподаватель управляет дискуссией и распределяет роли. Неуверенным в себе, некоммуникабельным студентам предлагаются частные, облегченные вопросы, дающие возможность выступить и испытать психологическое ощущение успеха.

В организации семинарских занятий реализуется принцип совместной деятельности, сотворчества. Согласно исследованиям совместной учебной деятельности процесс мышления и усвоения знаний более эффективен в том случае, если решение задачи осуществляется не индивидуально, а предполагает коллективные усилия. Поэтому семинарское занятие эффективно тогда, когда проводится как заранее подготовленное совместное обсуждение выдвинутых вопросов каждым участником семинара. Реализуются общий поиск ответов учебной группой, возможность раскрытия и обоснования различных точек зрения у студентов. Такое проведение семинаров обеспечивает контроль за усвоением знаний и развитие научного мышления студентов.

Преподаватель готовит группу к семинару и сам готовится. Чем более высокие образовательные цели ставит преподаватель, тем интенсивнее ему приходится работать. Активное и интерактивное обучение требует много времени для подготовки занятия. Распространенной формой занятий при изучении экономических дисциплин является вопросно-ответная форма. В чем смысл подготовительной работы к семинару? Для одного занятия определяется несколько вопросов, как правило, не более четырех. Семинар может развивать вопросы лекции или включать дополнительные. Студенту предлагается основная и дополнительная литература. Объем для изучения и конспектирования устанавливается преподавателем, он продумывается ход занятия, вопросы, варианты ответов, направленность дискуссии. Ему следует иметь свои варианты ответов в случае несогласия с аудиторией.

Первый этап состоит из вступительного слова преподавателя, где определяется цель, задачи, значимость темы, форма проведения занятия.

Второй этап - основное время семинарского занятия - предполагает обсуждение проблем темы. В арсенале преподавателя должны быть разнообразные вопросы, пробуждающие интерес к семинару.

Это и информационные, и вызывающие дискуссию, и вопросы-подсказка. Педагог организует логические переходы от одного вопроса к другому.

Третий этап предполагает подведение итогов, обобщение результатов, исправление ошибок, оценку работы обучаемых. Форму проведения семинарского занятия определяет преподаватель. Выбор формы проведения зависит от образовательных целей, задач конкретной темы, индивидуального стиля преподавания, опыта студентов.

1. Распространенной формой является вопросно-ответная форма семинарского занятия в виде беседы.

2. Семинар-диспут ориентируется на обсуждение проблемных вопросов экономики, вопросов, имеющих многовариантные решения.

Один вид дискуссии ориентируется на учебное знание, другой - на научное, когда существуют различные точки зрения, подходы к решению проблемы. Для организации дискуссии уместно использовать теорию спора.

3. В практике преподавания экономических дисциплин используется реферативная форма проведения семинара. Рефераты полезны по узким проблемам. Руководитель предлагает тему, литературу, предварительно знакомится с содержанием реферата, который затем представляется в устной форме. Требование к студенту - свободно владеть материалом. Преподаватель может прервать докладчика для обсуждения той или иной детали или идеи.

4. Семинарское занятие может пройти в форме письменного задания. Это может быть тестирование, вопросы с развернутыми ответами, сочинение. Вопросы с развернутыми ответами по сравнению с тестом дают студентам свободу при ответе, развивают логическую и языковую культуру, предлагают более глубокое рассмотрение той или иной проблемы. Однако письменные задания такого рода трудно оценивать. Для каждого из них предварительно разрабатывается модель подсчета баллов.

5. В образовательном процессе практикуется решение задач и упражнений. Следует давать полную самостоятельность студентам при решении задач. Если возникают общие для всей аудитории затруднения, задачи решают совместно. При объяснении новых задач преподавателю нужно показать алгоритм их решения на доске.

6. В последние годы при обучении экономическим дисциплинам все чаще используется деловая игра. Моделируется деятельность какого-нибудь социального института для решения реальной проблемы. На основе приобретенного опыта и развития личностных качеств формируются профессиональные навыки.

7. Некоторые преподаватели используют коллоквиум для проверки самостоятельной работы студентов. Студенту задается алгоритм, работа путем постановки вопросов по определенной теме. Вопросы ориентируются не только на репродук-

тивную деятельность (Кто? Что? Сколько? Где? Когда?), но и на продуктивную (Почему? Чем объяснить? Как доказать?). На коллоквиуме проверяются и закрепляются знания - в диалоге, дискуссии и свободном обмене мнениями.

Критерии оценки качества семинарского занятия. Целенаправленность - умение сформулировать проблему, предложить для обсуждения узловые вопросы, точное знание цели семинарского занятия. Планирование семинара тесно взаимосвязано с его целью. Преподаватель предусматривает логические ступени в развитии вопроса, постепенно повышает сложность материала, продумывает взаимосвязь теоретического материала с практикой. Следует помнить, что однообразие примеров, задач утомляет аудиторию, снижает мыслительную активность студентов.

На практическом занятии должны соблюдаться ключевые принципы обучения: это индивидуальность, наглядность, доступность, сознательность и активность, систематичность, прочность, научность, связь теории с практикой. Все эти нормативные требования к процессу обучения взаимосвязаны.

Важный критерий оценки семинара - уровень взаимодействия в аудитории. Под взаимодействием понимаются отношения между преподавателем и студентом и между самими студентами. Если преподаватель выбирает роль транслятора знаний, то будет наблюдаться ограниченное взаимодействие, а если разработчика учебной среды, тренера, тогда занятие будет более оживленным, допускающим расширенное взаимодействие.

Важная характеристика занятия - моральная сторона - уважительное и неравнодушное отношение преподавателя к студентам и студентов к преподавателю. Если педагог - высококлассный специалист, хороший методист и партнер в обучении, умеет согласовывать интересы, снимать напряжение, вовремя включаться в обсуждение, то такого преподавателя студенты уважают и ценят. Одно из назначений семинара - получение обратной связи. Поэтому убедительный, квалифицированный анализ выступлений студентов - важная составляющая семинарского занятия. Каждому студенту приятно быть замеченным и отмеченным. Это стимул к систематической и активной работе. Поэтому надо хвалить конкретно и адресно, а если критиковать, то сопереживая, подбадривая. Никогда не следует унижать человеческое достоинство. В конце занятия обязательно обобщение знаний, умений и навыков, оценивание идей, решений, методов. Заключение должно быть квалифицированным, убедительным, обогащающим знания студентов.

В связи с вышеперечисленным особую роль в наши дни в педагогическом общении, в том, обречено оно на неудачи или, наоборот, на успех, играет личность педагога.

1 Громов Е.В. Методика организации реферативного обучения на семинарских занятиях. - М.: 2009. - 325 с.

2 Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессиональной подготовки. - М.:2011.

Түйіндеме

Джакишева У.К. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, к.э.н., доцент, symbat_201176@mail.ru

Акимбаева К.Т. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, аға оқытушы, karla74@inbox.ru

Жунисова Г.Е. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, оқытушы, nietbaeva_gulnar@mail.ru

Жоғары мектепте семинар сабақтарының сапасын арттыру және ұйымдастыру әдістемесі

Мақалада жоғары мектепте оқыту үрдісін тиімді ұйымдастыру мәселелері қарастырылған. Оқу процесін ұйымдастырудың тиімді дәрістік түрі дәріспен ұштастырылған тәжірибелік (семинар) сабақтары болып табылады. Семинарды басқару әдісі көптеген факторларға байланысты, атап айтсақ: дидактикалық мақсат, оқытушының педагогикалық шеберлігі, студенттердің дайындығы мен белсенділігі тағы басқа. Заманауи жоғары мектепте семинар гуманитарлық және техникалық ғылымдар бойынша тәжірибелік сабақтардың негізгі түрлерінің бірі. Ол студенттердің ғылыми ойлау мәдениетін дамытудың құралы. Семинар пәнді тереңдетіп оқытуға, ғылыми танымның әдістемесін меңгеруге арналған. Семинар сабақтарының басты мақсаты – студенттерге оқытылып отырған салаға қатысты теориялық білімді пайдалануды меңгеруге мүмкіндік жасауда.

Түйін сөздер: дидактика, әдістеме, даулар, пікірталас, кері байланыс, көпшілік алдында сөз сөйлеу, ғылыми ойлау, ғылыми таным

Summary

Dzhakisheva U.K. – al-Farabi KazNU, assistant professor, symbat_201176@mail.ru

Akimbaeva K.T. – al-Farabi KazNU, senior lecturer, karla74@inbox.ru

Zhuniso va G.E. – al-Farabi KazNU, teacher, nietbaeva_gulnar@mail.ru

Method of and improving the quality classes in high school

The article considers the problem of effective learning in higher education. The most effective classroom organizational learning processability seminar that combines lecture. The method of managing the workshop depends on many factors: objectives of the didactic, pedagogical skill of the teacher, the willingness and activity of students and others. In modern-day high school workshop is one of the main types of practical training in the Humanities and technical Sciences. It is a means of developing students' culture of scientific thinking. The seminar is intended for in-depth study of discipline, of mastering the methodology of scientific cognition. The main goal of seminars is to provide students the opportunity to master the skills of using theoretical knowledge in relation to the characteristics of the studied industry.

Keywords: didactics, methodology, debates, discussion, feedback, public speaking, scientific thinking, scientific knowledge

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

А.К. Бейсенбаева – *э.ғ.к., Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ*

«Есеп және аудит» кафедрасының доценті,

Б.С. Кишибаева – *Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ*

«Есеп және аудит» кафедрасының ассисенті

Қазақстан білім беру жүйесін бүкіл әлемдік білім кеңістігіне кіріктіруіне сипатталатын білім беру саласы болып табылатындықтан бүкіл әлемде индустриялық қоғамнан интерактивті қатынас жасауға оны жүзеге асыратын техникалық мүмкіндіктерді дамытып отыра алатын ақпараттық қоғамға, яғни, негізгі рөлді ақпаратты алу, өңдеу, сақтау, тасымалдау, тарату және пайдалану істерді атқаратын жаңа қоғамға көшу процесі жүріп жатыр.

Инновациялық әдістермен оқытудың әдістерін қолдану арқылы студенттерің ойлау қабілетін арттырып, ақпараттық технологиялар негізінде ізденушілігін дамытып, құзыреттілігін қалыптастыру, шынайы дерек көздерінен мәліметтерді жинақтау.

Инновациялық әдістерді пайдалану арқылы оқыту процесін жаңаша ұйымдастыру, оқытушы қызметінің артуына жағдай жасау, теориялық, ғылыми – педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру, инновациялық оқыту әдістері арқылы студенттерді ізгілікке, патриоттыққа, саналыққа, адамгершілікке, имандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу қарастырылған.

Түйін сөздер: инновация, жаңаша іскерлік, кәсіби біліктілік, білім беру стратегиясы

Бүгінгі күні білім жүйесінің талаптарының өзгеруі, жоғарғы оқу орындарындағы оқу үрдісін ұйымдастыруына жаңа қатынастардың пайда болуына әкелетін Болон процесіне сай оқытушының жаңа ролі, оқытудың жаңа әдістерін және ғылыми зерттеу жұмысының нәтижесін пайдалану, оқыту әдістемесінің пайда болуы негізінде болашақ мамандардың кәсіби дайындығын қоғамнан талап етеді. Басты тұжырым: «Болон процесі негізінде Еуропа ЖОО-дары жоғары білім реформасында көтерілген мәселелер бойынша талаптарға жауап беруге ізденіс үстінде» екендігі Қазақстан Республикасының ұлттық білім жүйесінде де өзекті болып табылады.

Елбасымыздың жолдауында «Білім беру сапасының басты міндеті - 2020 жылға дейін білім беруді дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны орындай отырып, осы саланың қызмет көрсету аясын кеңейту» делінген және мемлекеттік тапсырыс бойынша білім алған және оқуларын бітірген соң мамандықтары бойынша бірінші жылы жұмысқа орналастырылған ЖОО түлектерінің үлесі 2020 жылға дейін - 80% құрайтындығы аталып өткен.

Бұл оқытушы-профессорлар қауымын жаңаша іскерлікпен оқып үйренудің жаңа технологиясын меңгеру міндеттерін шешуге жетелейді. Сондықтан, еліміз - білімді ел, ақылды экономикасы мен жоғары кәсіби мамандандырылған жұмыс күшімен қамтамасыз етілген және білім жүйесінің дамуы болашақ еліміздің экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени дамуына негіз болатын платформа екендігін білімді дамыту стратегиясында да аталып өткені баршамызға мәлім.

Студенттерге білім беру нәтижесі - елімізді кәсіби біліктілігі жоғары маманмен

камтамасыз үдерісіне негіз болатын ЖОО қабырғасынан дайындалған жас мамандардың қалыптасуы. Сол себептен, оқу материалдарын жете түсінуін, студенттің жалпы оқуға деген ынтасын күнделікті оқытушының бақылауы, оқытушы мен студенттің қарым-қатынасын дәстүрлі әдістер және ғылыми зерттеу бойынша анықталған нәтижені пайдалану негізінде қарастырады.

Демек, осы қатынастың оң нәтижесі оқытушының міндеттерін дұрыс атқаруына байланысты:

Біріншіден - курс бойынша білім беру мақсатын айқындау негізінде студентке нақты бағдар беру;

Екіншіден - белгілі мазмұндағы материалдарды (дәрістер) және түсіндірме материалдарды беру арқылы оқытушы оқу материалының әдістемелік зерттелу деңгейін анықтау;

Үшіншіден - ғылыми зерттеуді студенттердің меңгеруі мен нәтижесін пайдалану негізінде білімін қадағалау.

Оқытушы осы міндеттерді жүзеге асыруда инновациялық тәсілдерді пайдаланудың маңыздылығына тоқталатын болсақ, студенттің білім, білік, дағдыларын игертіп қана қоймай, қабылдауын, ойлауын, қиялын, сезімдерін, яғни жан-жақты, шығармашыл, өз бетімен жұмыс жасай білетін, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны дамыту үшін инновациялық әдістер, зерттеу нәтижесі мен оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланудың маңызы өте жоғары екендігіне көз жеткіземіз. Яғни, студенттің құзыреттілігін қалыптастыру, ақпараттық технологиялар мен инновациялық оқыту әдістері арқылы оқушыларды ізгілікке, отансүйгіштікке, саналыққа, адамгершілікке, имандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу. Инновациялық әдістер бойынша зерттелген жұмыс нәтижесіне қарап студенттердің білім деңгейіне қарай оқу үрдісінде пайдалану негізгі міндет болып табылады.

Жаңа ақпараттық және педогогикалық оқыту тәсілдерінің технологиялары оқытушының ролін өзгерте алатын болды, оны тек қана студент қана емес, сонымен қатар студенттің өзіндік жұмысын орындауға көмектесетін және бақылайтын, көптеген ақпараттар әлемінде жол сілтеуші негізінде қызмет атқарып, ақпараттық ағымдағы оңтайлы ізденудегі бағдарлау тәсілдері мен студенттің өз бетінше ғылыми ізденіс жасауына көмек береді.

Білім - оқу жүйесінің қазіргі Қазақстандағы даму нарықтық шартында және ақпараттық технологиялар дәуірінің талаптарына сай оқыту өзінің құрамына инновациялық сипаттағы оқытудың интерактивті моделін қалыптастыратын қазіргі және келешекте қолдануға тиісті тәжірибені қарастыру керек.

Қазақстандағы кредиттік білім беру жүйесі оқытушының білімін тәжірибеде инновациялық тұрғыда және екінші жағынан дәстүрлі қасиетке ие болуы үшін білім берудегі инновациялық технологияларды құру жеке тұлғаның кәсіби-бағыттық қалыптасуы және дамуына негізделген әлемдік көзқарас пен мәдениетті студенттің жан-жақты іс-әрекеті, жүйелік ойлауын қалыптастыруға негізделген мақсат ұстануы шарт [1, с. 26-28].

Инновациялық технологиялар құрамы төмендегідей талаптар шеңберінде болуы қажет:

- оқу жүйесі мазмұнының өзекті мәселелермен сәйкестігі;

- ғылыми негізділігі;
- заманауи жағдайдағы жүзеге асуы;
- басқарушылық;
- еліміздегі білім жүйесіндегі сұранысқа сәйкестігі.

Инновациялар - ақпараттық технологияларды оқытуда жаңаша қолдану тәсілдерін, тәжіриелерін ойлап табу негізіндегі ғылыми және теориялық-тәжірибелік күзиреттілікке, жаһандық көзқарас мәдениетіне және кәсіби анықталған жаңа тұжырым немесе жаңалықтарды айтамыз. Осы мақсатта психологиялық-педагогикалық зерттеулер бойынша ақпараттық және басқа да инновациялық технологияларды қолданудың кәсіби шеберлігінің қалыптасу мәселелері жөнінде бірқатар еңбектер жарық көрді. Мысалы, М.М. Буняев, Л.И. Долинер, Э.И. Кузнецов, Н.В. Сафронова және т.б. зерттеулері арқылы білуге болады.

Бүгінде заман талабына сай білім беруде оқытушының ақпараттық білімі компьютерлік технологияларды игере алу деңгейімен анықталады, яғни:

- компьютер арқылы оқытуға тиіс материалдар, ғылыми-нұсқаулықтар мен әдебиеттерді тануы;
- жеке компьютерлік бағдарламаларын меңгеруі;
- нақты педагогикалық мәселелер мен оқу үрдісін басқару үшін компьютерлік мүмкіндіктерді білу;
- компьютердің дидактикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, оқыту бағдарламаларының мәтінін қалыптастыру үшін жалпы курстың, тақырыптың мазмұнын талдай алу;
- әртүрлі типтегі оқыту бағдарламаларына өзгерту енгізуді ұсыну;
- оқыту үрдісінің бағдарламалық қамтамасыз етуін оқыту ісінің маманы ретінде бағалау қабілеті;
- компьютерлік технологияларды қолдану арқылы оқытудағы студенттердің жеке қабілеттерін есепке алу;
- компьютерлік аудиторияларды пайдалану қабілеті;
- әртүрлі типті қолдану арқылы мамандану сабақтарына тақырыпты құрастыру.

Білім беру жүйесінде компьютерлендіру ғана инновациялық болып табылмайтындықтан ақпараттандыру үрдісінің өзі оқытушы мен студенттің қарым-қатынасы қағидасына негізделген. Ол студенттің белсенділігі, алынған ақпараттарды қайта ой елегінен өткізуін меңзейді. Ал, интерактивті оқытудың негізгі қағидаларына:

- формальды емес сұхбат және материалды еркін айту;
- дәрістердің санаулы ғана саны, бірақ көп көлемді семинарлар;
- студент бастамашылығы мен ұжымдық талпынысты талап ететін топтық тапсырмалардың болуы;
- семестр бойы үздіксіз бақылау;
- жазбаша жұмыстардың орындалуы.

Бүгінде еліміздегі қалыптасып келе жатқан жоғарғы білім жүйесі нарықтық қарым-қатынас жағдайында жоғары - маманданған білікті кадрларды даярлау мәселелерін тиімді шешуге негізгі қағида ретінде студенттің мүддесін ескеруді

жатқызады. Осы жағдайда отандық ЖОО оқытушыларының алдында студенттің оқуға деген құштарлығын арттыратындай және шығармашылық әлеуетін пайдаланып жүзеге асыратын әдістер мен тәсілдерді ойлап табу міндеті және азаматтық тұлғасының және оның құндылық бағытының пайда болуы педагогикалық міндеттер арқылы шешілуі қажет.

Басқа тиімді әдіске ғылыми зерттеуде кейс-стади әдісі немесе нақты жағдайлар әдісімен оқытуды айтуға болады. Бұл әдістің негізгі түсінігіне соңғы нәтижеге әсер ететін жағдайларды таңдау үшін өзгеріске ұшыраған себептері арқылы ақпарат жинау және жағдайды түсіну жатады. Жалғыз дұрыс жауап деген нұсқа болуы тиіс емес. Мұндай әдісте студент өзі шешім қабылдап, оны негіздейді. Кейс-стади әдісі ХХ ғасырдың басында құқық және медицина саласында қолданыла бастаған. Бұл әдістің таралуына басты орынды Гарвард атқарады. Бизнеспен байланысты пәндерді оқыту үшін кейстік жағдайлар алғаш ойлап табылған болатын [2, с. 37-38].

Кейс-стади әдісін ойлап табушылардың анықтамасына жүгінетін болсақ, іскерлік жағдайлар мен тапсырмаларды талдауға студенттермен қатар оқытушылар да қатысатын оқыту әдісі. Көбінесе жазбаша нұсқада, шынайы фактілермен құрастырылған бұл кейстерді студенттер оқып, талдайды. Әрбір кейс оқытушының басқаруымен аудиториядағы талдаудың негізі болады. Сондықтан да кейс-стади әдісі оқу материалының ерекше маңызды түрі және кейстік материалдарды оқу үрдісінде қолдану тиімділігінен тұрады.

Жалпы бұл әдіс ЖОО оқытушылардың тұжырымдары бойынша:

- белгісіздік жағдайында шешім қабылдау;
- шешім қабылдау алгоритмін құрастыру;
- жағдайды зерттеу тәжибесін қалыптастыру;
- жұмыс жоспарын құрастыру;
- меңгерген теориялық білімді тәжирибеде қолдану;
- басқа да саладағы мамандардың ой-пікірлерін есепке алу. Ең бастысы, бұл әдіс жағдайды талдай алу қабілеті, альтернативтік бақылауды, тәжирибелік тапсырмаларды шешу дағдысының дамуына әсер етеді. Бүгінде кейс-стади әдісін қолданудағы жалпы технологиясы қалыптасқан. Технология бойынша міндеттер төмендегі кестеде көрсетілген:

1 кесте. Кейс-стади әдісіндегі міндеттердің жіктелу тәртібі

р/с	технология	оқытушы	студент
1	Сабақ басталмас бұрын	а) кейсті таңдайды; ә) негізгі және көмекші материалдарды анықтайды, б) сценарий ойлап табады.	а) кейсті және керек әдебиеттер тізімін алу; ә) сабаққа дайындалу.
2	Сабақ кезінде	а) кейсті алдын-ала қарастыруды ұйымдастырды; ә) топты кіші топтарға бөледі; б) кейсті талдауды басқарады	а) сұрақ қояды; ә) шешімдер құсқасын ұсынады; б) шешім қабылдайды; в) орындаған жұмысы жөнінде жазбаша есеп береді.

Мысалы, экономикалық мамандықтарға білім беруде қолдануға болатын келесідей әдістер аясын сатыға бөліп қарастыруға болады:

Бірінші саты: Фактілеу және нақтылау әдісі- студентке оқиғалар мен факттер ішінде негізгі ойды бөліп көрсете отырып тұжырымдама жасау. Дәріс материалын ауызша айту кезінде қолдануға болады. Оған мыналарды жатқызуға болады:

- а) ұйымдағы шаруашылық операцияларының мазмұны;
- ә) экономикалық мазмұнына қарай талдамалық есеп жүргізу;
- б) экономикалық мазмұнына қарай жинақтамалы есеп жүргізу;
- в) айналымдық есептеу;
- г) қаржылық қорытынды жасау;
- д) қаржылық нәтижесін талдау;
- ж) басқарушылық шешім қабылдау.

Екінші саты: Зерттеушілік әдісі - бастапқы ақпараттың бөлігінің мазмұнын талдап, ұжымдық пікір беру қажет болғандағы топтағы ұжымдық жұмысқа арналған. Бұл әдіс семинар сабағындағы кішігірім топ жұмысына арналған, яғни бұл әдіске;

а) әртүрлі салалық ерекшелігі бар өндіріс орындарын зерттеуді жатқызуға болады;

ә) студенттердің өндіріс орындарынан жинаған материалдары және құжаттармен жұмысы жатады;

б) бір сабақ барысында есептеудің әртүрлі әдістердің қосындысы ретінде компьютерлерді қолдану және т.б. техникалық оқыту құралдарын қолдану жатады.

Үшінші саты: Рольдік ойнау тәсілдері - сабақ барысында барлық студенттердің қатысуын қамту керек. Бұл әдісте көптеген студенттердің белсенділігін арттырып қатысуына мүмкіндік береді және тәжірибелік сабақтарда қолдануға негізделген. Мұндай тәсіл санатына мыналар жатады:

а) әртүрлі қатемен және жіберілген кемшіліктермен жұмыс;

ә) берілген материалдарды қолдану арқылы талдау және сараптама жасау;

б) студенттің өзі ойлау іс-әрекетімен негізделген, пайымдау нұсқаулығын беру;

в) оқу міндетін бөлу арқылы студенттерді бірнеше топқа бөлуге алып келетін рольдік ойындар. Мысалы, бухгалтерлер, аудиторлар және талдаушы-сараптамашылар ролінде қатысу.

Оқу үрдісіндегі қоланылатын әдіс-тәсілдердің әртүрлілігі жағымды жақтарымен қатар, жағымсыз әсер болуы мүмкін, немесе студентті сабақты «қызықты» өткізу формаларына қатыстыруда, студент сабақта ашуға тиісті мәселенің негізгі мағынасын түсінбей қалуы мүмкін.

Еліміздегі жоғарғы білім жүйесіндегі қайта ұйымдастыру шаралары қаншылықты көп болса, соншалықты тиімді деген қағидаға негізделген дәстүрлі тәсілдің орнына оперативтік тәсілге негізделген әдістерге көшудің маңыздылығын қарастырады [3, с. 18-21].

Еліміздің білім беру жүйесіндегі педагогикалық технологияларды енгізуді меңзейтін ғылыми нұсқаулар мен талаптар жиынтығы өзгеріске ұшыраған.

Төртінші саты: Оқу үрдісінің тиімді әдісі болып мәселелерді қарастыру әдісі

табылады. Осындай тәсілде дәріс сұхбат ретінде ұсынылған немесе дәріс бойынша негізгі маңызды мәселелер айтылады, ал студент оны қарай талдап, қорытындылайды. Бұл әдіс студенттің қызығушылығын оятуға, оның оқу үрдісіне толығымен қатысуына, материалды меңгеруіне жағдай жасайды. Белгілі бір тақырыпты қарастырмастан бұрын студентке өзекті мәселелер немесе мәселелер туындаған сұрақтар беріледі. Бұл әдіс тиімділігі әртүрлі деңгейдегі мәселелер студенттер арқылы да көтеріліп, оқытушы берілген мәселелердің әрбір студент бойынша жеке көзқарасы мен шешімін тыңдай алады.

Бесінші саты: Проблемалық оқыту біршама күрделі және дәріс студенттің дайындығын талап етеді. Алайда бұл әдісті бастапқы қолдану кезеңінде оны дайын құрылымдық дәрістерге, семинарларға қосымша ретінде қарастыруға болады.

Сатылап қарастыра келе, оқыту тәсілдері мен әдістерін негізгі мақсатқа қою қате болып саналады, ол жай ғана ЖОО-дағы оқыту міндеттерін шешу құралдары деп тану керек. Сондықтан да әрбір қолданылатын тәсіл нақты оқу пәнінің ерекшеліктеріне қарай қалыптастыру қажет. Кейбір жағдайда оқытушыға заманауи оқыту тәсілдерін мөлшерден тыс қолануды талап ету, қажет нәтижені бермеуі де мүмкін.

Инновациялық және интерактивті әдістерді қолдану және білім алу процесіндегі студент ролін көтеру арқылы оның белсенділігін, креативті ойлау, шығармашылық-ізденіс жасау, коммуникативтік қабілеттерін артырады, әр студенттің, әр түрлі деңгейдегі өзіндік білім алу траекториясы болуын қамтамасыз етеді, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бағалау, интеллектуалдық рефлексия жасауға мүмкіндік беретіндігін естен шығармауымыз керек [4, с. 121-128].

Оқу үрдісінде пайдаланатын әдістер арқылы инновациялық оқыту – жаңа қалыптасып келе жатқан, азаматтық оқу мен білімге деген сұраныстың мамандыққа сәйкес бастамасы арқылы іздестіру болып табылады. Инновациялық тәсілдер, инновация - бәсекеге қабілетті еліміздің экономикасында өз орны бар мамандарды дайындауға мүмкіндігі бар оқу-білім жүйесіндегі жаңаша бағыттағы инновациялық білімге өту және ғылыми зерттеу жұмыстарының нәтижесін пайдалану маңыздылығын арттырады.

1 Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования (Проект TUNING) / Под научной редакцией д.п.н. В.И. Байденко, - Москва – Астана, 2006, 6с.

2 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы./ Егеменді Қазақстан газеті 14 желтоқсан 2010 жыл.

3 Ризуанова А.К. Виды инновационных учебных заведений для обучения одаренных детей. Научно-педагогический журнал. № 3. Алматы, 2008, 144с.

4 Кручинина Г.А. Экспериментальное исследование дидактической ценности компьютерных программ различных типов для формирования позитивного отношения учащихся к знаниям. – М., Педагогика. 1991. – 165 с.

Резюме

Бейсенбаева А.К. - к. э. н., доцент кафедры «Учет и аудит» КазНУ имени аль-Фараби
azhar.kakimovna@mail.ru,

Кишибаева Б.С. - ассистент кафедры «Учет и аудит» КазНУ имени аль-Фараби
botik_com@mail.ru

Эффективность использования инновационных методов в учебном процессе

В Казахстане реформы, осуществляемые в системе общественных отношений, оказывают огромное влияние на образование, требуя от него мобильности, адекватного ответа на реалии нового исторического этапа и соответствия потребностям развития экономики. Содержание образования сегодня еще должным образом не ориентировано на подготовку обучающихся к компетентному, ответственному и творческому участию в жизни общества. В связи с этим одним из важнейших направлений развития РК является информатизация общества, которая направлена на радикальное повышение эффективности и качества профессиональной подготовки специалистов, отвечающих мировым образовательным стандартам. Активные методы обучения характеризуются высоким уровнем активности студентов. В данной статье рассмотрены методы активного обучения, как контекстное обучение, метод конкретных ситуаций и деловые игры, применяемые для обучения студентов высших учебных заведениях.

Ключевые слова: инновация, деловая репутация, профессионализм, стратегия обучения

Summary

Beysenbaeva A.K. - Cand.Econ.Sci., associate professor, al-Farabi Kazakh National university
azhar.kakimovna@mail.ru

Kishibaeva B.S. - assistant the department "Accounting and audit" of the al-Farabi *botik_com@mail.ru*

The effectiveness of the use of innovative methods in the teaching process

In Kazakhstan, the reforms in the system of social relations have a huge impact on education, requiring him to mobility, an adequate response to the realities of a new historical stage of development and meet the needs of the economy. The content of education today is still not properly focused on preparing students for a competent, responsible and creative participation in society. In this regard, one of the main directions of development of the Republic of Kazakhstan is the informatization of society, which aims to radically improve the efficiency and quality of training of specialists that meet international educational standards. Active learning methods are characterized by a high level of activity of students. This article describes methods of active learning as contextual learning method specific situations and simulation games used for training students of higher educational institutions.

Keywords: innovation, business reputation, professionalism, training strategy

УДК 758.23

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

А.М. Байдильдина – д.э.н., профессор КазНУ имени аль-Фараби,

Н.А. Товма – к.э.н., доцент КазНУ имени аль-Фараби,

К.Т. Акимбаева – старший преподаватель КазНУ имени аль-Фараби

Современный педагог должен владеть не только педагогическими технологиями, но и быть психологически грамотным: знать возрастные и индивидуальные особенности студентов, поддержать в кризисной ситуации, уметь организовать к каждому обучающемуся свой подход. Многие педагоги испытывают затруднения в данном аспекте своей работы и являются не готовыми к оказанию психологической помощи некоторым обучающимся, не умеют эффективно воздействовать на его личность. Применение методов психологического воздействия на личность позволяет не только сформировать личностные, коммуникативные универсальные учебные действия, но и повышает учебную мотивацию, так как все упражнения, игры, задания завершаются рефлексией, тем самым актуализируется ведущая деятельность – личностное общение.

Ключевые слова: психологические методы, психологическое наблюдение, эксперимент, метод беседы, анкетный метод, тестовое исследование, метод самонаблюдения

Основные методы психологии - наблюдение и эксперимент. Применяются и частные методы: метод беседы, анкетный метод, анализ процесса и продуктов деятельности, тестовый метод и некоторые другие.

Наблюдение. Наблюдение как метод изучения психики человека широко применяется в психологии. Разумеется, психику непосредственно наблюдать нельзя. Только в деятельности, в действиях и поступках в широком смысле слова (когда и воздержание от определенного действия психологически рассматривается как своеобразное действие, своеобразный поступок) выражается личность человека, его психика.

Метод наблюдения и предполагает познание индивидуальных особенностей психики человека через изучение его поведения. Иначе говоря, по объективным, внешне выраженным показателям (действиям, поступкам, речи, внешнему облику) психолог судит об индивидуальных особенностях протекания психических процессов (восприятия, памяти, мышления, воображения), о психическом состоянии школьника, о чертах его личности, темперамента, характера. Характерная особенность метода наблюдения та, что изучение внешних проявлений психики человека происходит в естественных жизненных условиях. Таким образом, и изучение школьников производится не в отрыве от учебно-воспитательной работы, а в процессе ее.

Психологическое наблюдение должно быть целенаправленным: наблюдатель должен отчетливо представлять и понимать, что он собирается наблюдать и для чего наблюдать, иначе наблюдение превратится в фиксацию случайных, второстепенных фактов. Отсюда следует, что психологическое наблюдение обязательно проводится по определенному плану, схеме или программе, что обеспечивает наблюдателю изучение именно тех вопросов и фактов, которые он заранее наметил. Без определенного плана или программы теряется основная линия наблюдения, в результате чего можно упустить главное и существенное в психической деятельности человека [1, с. 173].

Наблюдение следует проводить систематически, а не от случая к случаю. Поэтому психологическое наблюдение, как правило, требует более или менее продолжительного времени. Чем длительнее наблюдение, тем больше фактов может накопить наблюдатель, тем легче ему будет отделить типичное от случайного, тем глубже и надежнее будут его выводы. Длительное наблюдение применяется, например, при изучении возрастных особенностей детей, в частности особенностей развития их речи и мышления, эмоциональных проявлений, интересов, черт характера и способностей. Результаты такого длительного наблюдения фиксируют в дневнике, где анализируют процесс психического развития ребенка (часто за несколько лет) или оформляют в виде психологических характеристик.

Чтобы наблюдение дало полноценные результаты, необходимо принять во внимание многообразие проявлений психики человека, наблюдать эти проявления в различных условиях. Решить, например, выдержанный ли тот или иной ученик, можно с уверенностью лишь в том случае, если наблюдать его поведение не только в школе, но и дома, на улице, в общественных местах. Психолог

тщательно учитывает ситуацию, обстановку, в которой школьник совершает определенные поступки, а также его состояние. Оказавшись в необычной ситуации, ученик может проявить совершенно несвойственные ему черты. Надо учитывать и такие моменты, как состояние здоровья, самочувствие, степень утомления ребенка, – это также может влиять на его психические проявления.

Эксперимент. Очень важную роль в психологических исследованиях играет эксперимент. В эксперименте экспериментатор, т.е. человек, который проводит опыт, также осуществляет наблюдение за психическими явлениями, процессами у испытуемого (человека, с которым проводится опыт). Но если при наблюдении исследователь пассивно ждет проявления интересующих его психических процессов, то в эксперименте он, не дожидаясь, пока наступят интересующие его процессы, сам создает необходимые условия, чтобы вызвать эти процессы у испытуемого.

Создавая необходимые условия и тщательно контролируя их, экспериментатор имеет возможность обеспечить их постоянство. Проводя исследование при одинаковых условиях с разными испытуемыми, экспериментатор может установить возрастные и индивидуальные особенности протекания психических процессов у каждого из них.

В психологии применяют два типа эксперимента: лабораторный и естественный.

Более ограниченное применение имеет пока лабораторный эксперимент при исследовании проявлений личности, характера. С одной стороны, здесь очень сложен и многогранен - объект исследования, с другой – известная искусственность лабораторной ситуации представляет немалые трудности. Например, исследуя проявления личности в искусственно созданных особых условиях, в частной, ограниченной ситуации, мы далеко не всегда имеем основания заключить, что аналогичные проявления будут характерны для этой же личности в естественно-жизненных обстоятельствах.

Естественный эксперимент сочетает в себе, положительные стороны метода наблюдения и лабораторного эксперимента. Здесь сохраняется естественность условий наблюдения и вводится точность эксперимента. Естественный эксперимент строится так, что испытуемые (в частности, дети, школьники) не подозревают о том, что они подвергаются психологическому исследованию, – это обеспечивает естественность их поведения. Такой естественной экспериментальной обстановкой, предназначенной для изучения психической деятельности школьников, могут быть игры, специально организованные уроки, общественные поручения, выполнение домашних заданий. При организации естественного эксперимента также возможно применение технических средств (но при условии, что испытуемые не знают об этом). Можно записывать урок с помощью системы магнитофонов, которые должны быть замаскированы и не видны учащимся. Возможна киносъемка урока с помощью специально установленных, но невидимых учащимся киноаппаратов.

Для правильного и успешного проведения естественного эксперимента необходимо соблюдать все те требования, которые предъявляются к лаборатор-

ному эксперименту. В соответствии с задачей исследования экспериментатор подбирает такие условия, которые обеспечивают наиболее яркое проявление интересующих его сторон психической деятельности.

Метод беседы, анкетный метод. Определенное значение имеют и методы психологического исследования, связанные со сбором и анализом словесных показаний (высказываний) испытуемых, метод беседы со школьником (равно как и о нем с хорошо знающими его людьми – родителями, учителями, воспитателями, товарищами), анкетный метод. При правильном их проведении они позволяют выявить индивидуально-психологические особенности личности: склонности, интересы, вкусы, отношения школьника к жизненным фактам и явлениям, другим людям, собственным поступкам.

Сущность этих методов заключается в том, что исследователь задает испытуемому заранее подготовленные и тщательно продуманные вопросы, на которые тот отвечает (устно – в случае беседы или письменно – при применении анкетного метода). Содержание и форма вопросов определяются, во-первых, задачами исследования и, во-вторых, возрастом испытуемых. В процессе беседы вопросы изменяются и дополняются в зависимости от ответов испытуемых. Ответы тщательно, точно записывают (можно с применением магнитофона). Одновременно исследователь наблюдает за характером речевых высказываний (степенью уверенности ответов, заинтересованностью или равнодушием, характером выражений), а также за поведением, выражением лица, мимикой испытуемых. беседа должна быть живой и непринужденной, проводиться в атмосфере доверия, доброжелательности и искренности, в обстановке максимальной естественности, не настораживающей школьников.

Анкетирование представляет собой перечень вопросов, которые дают изучаемым лицам для письменного ответа. Достоинство этого метода в том, что он позволяет сравнительно легко и быстро получить массовый материал. Недостаток же этого метода в сравнении с беседой – отсутствие личного контакта с испытуемым, что не дает возможности варьировать характер вопросов в зависимости от ответов, а также не всегда позволяет сопоставить ответы с деятельностью и поведением изучаемых людей. Здесь также важно правильно подобрать вопросы. Они должны быть четкими, ясными, понятными, не должны внушать тот или иной ответ. Для обеспечения достоверности показателей ответы на один вопрос необходимо контролировать «ответами на скрыто-аналогичные вопросы (при расхождении такие ответы не принимают во внимание, так как они не могут быть признаны достоверными). Анкетный метод обычно не применяют по отношению к младшим школьникам, так как они не в состоянии точно сформулировать письменный ответ.

Материал бесед и анкет представляет ценность тогда, когда он подкрепляется и контролируется другими методами, в частности наблюдением за поведением школьников.

В последние годы большую популярность в возрастной и педагогической психологии приобрел специфический вариант анкетного метода – так называемая социометрическая методика. Ее специально используют при изучении

детских коллективов и групп – их направленности, внутриколлективных и внутригрупповых отношений, при изучении микрогрупп в коллективе, положения в коллективе отдельных его членов (проблема популярности и непопулярности в коллективе, проблема лидерства, «вожачества»).

Тесты. Широко применяют в современной психологии метод тестов (английское слово «тест» означает «проба», «испытание»). Тест – это особый вид экспериментального исследования, представляющий собой специальное задание или систему заданий. Испытуемый выполняет задание, время выполнения которого обычно учитывают. Тесты применяют не только для получения каких-либо новых психологических данных и закономерностей, но чаще для оценки уровня развития какого-либо психологического качества у данного человека в сравнении со средним уровнем (установленной нормой или стандартом).

Тесты применяют при исследовании способностей, уровня умственного развития учащихся, Навыков, уровня усвоения знаний, а также при изучении индивидуальных особенностей протекания психических процессов [2, с. 108].

Тестовое исследование отличается сравнительной простотой процедуры, оно кратковременно, проводится без сложных технических приспособлений, требует самого простого оснащения (час то это просто бланк с текстами задач). Результат решения теста допускает количественное выражение и тем самым открывает Возможность математической обработки.

Самонаблюдение. Самонаблюдением называют наблюдение и описание человеком протекания у себя самого тех или иных психических процессов и переживаний (например, когда ученик рассказывает о том, как он мыслил при решении математической задачи). Самостоятельного значения как метод непосредственного исследования психики на основе анализа собственных психических проявлений метод самонаблюдения не имеет. В советской психологии его используют как вспомогательный прием, требующий проверки материалами, полученными другими методами. Причина ограниченного его применения – явная возможность произвольного искажения и субъективного истолкования наблюдаемых явлений. Дело в том, что очень трудно одновременно осуществлять какую-либо психическую деятельность и наблюдать за ней (например, решать задачу и одновременно наблюдать за ходом ее решения, переживать чувство радости или страха и наблюдать за тем, как они проявляются). Человек обычно может делать либо то, либо другое. Попробуйте специально понаблюдать за тем, как у вас проявляется чувство гнева, и оно немедленно пройдет. Психологи обычно говорят: либо «некому наблюдать», либо «нечего наблюдать» (т. е. если у человека протекает какой-либо психический процесс, то ему самому трудно одновременно быть в позиции наблюдателя этого процесса, а когда он переключается на позицию наблюдателя, то обычно нарушается течение наблюдаемого процесса). Поэтому при самонаблюдении отчет дается обычно уже после, по воспоминаниям, а это не очень надежный источник.

Психолого-педагогический эксперимент. С помощью психолого-педагогического эксперимента выясняют зависимость между характером тех или иных педагогических воздействий на ученика и результатом этих воздействий —

сдвигами в психическом развитии ребенка. Так выявляют наиболее рациональные способы обучения и воспитания. Исследователь, например, изучает, в каких условиях обучения быстрее всего формируются умственные приемы или навыки самоконтроля в учебной работе или какие воспитательные мероприятия наиболее эффективны для формирования выдержки у учащихся. Причем в отличие от педагогического эксперимента психолог выясняет, по чему и каким образом именно эти условия закономерно приводят к определенному результату, или, иначе говоря, изучает психологический механизм влияния указанных условий.

Итак, в психологии используют целый ряд методов. Какой из них рационально применить, решают в каждом отдельном случае в зависимости от задач и объекта исследования. При этом обычно используют не один какой-нибудь метод, а ряд методов, взаимно дополняющих и контролирующихся друг друга.

1 Журавлев Д.В. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Курс лекций. - М.: Издательство МГОУ, 2003. - Глава 4. - С. 38-61.

2 Селиванова Е.А. Использование методов психологического воздействия в образовательном процессе. // Фундаментальные исследования. – 2014. – №3-2. – С. 422-426.

Түйіндеме

Байдильдина А.М. - әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, д.э.н., профессор, adilya_11@mail.ru

Товма Н.А. - әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, к.э.н., доцент, natalivictor45@mail.ru

Акимбаева К.Т. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, аға оқытушы, karla74@inbox.ru

Оқу үрдісінде психологиялық әдістерді қолдану ерекшеліктері

Заманауи педагог тек педагогикалық технологияларды меңгерумен ғана емес, сонымен қатар психологиялық тұрғыдан сауатты болуы тиіс, яғни студенттердің жеке және жас ерекшеліктерін білуі, дағдарыстық жағдайда қолдауы, әрбір білім алушыға жеке тәсіл ұйымдастыра алуы. Көптеген педагогтар аталған аспектіде қиындықтарға тап болып жатады да кейбір білім алушыларға психологиялық көмек көрсетуге дайын емес болады, оған оңтайлы әсер ете алмайды. Индивидке психологиялық әсер етудің әдістерін қолдану тек жеке, коммуникативті әмбебап оқу әрекетін қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар оқуға деген ұмтылысын ынталандырады, себебі барлық жаттығулар, ойындар, тапсырмалар рефлексиямен аяқталады, осылайша тұлғалық қарым-қатынас жанданады.

Түйін сөздер: психологиялық әдістер, психологиялық бақылау, эксперимент, әңгіме әдісі, сауалдама әдісі, тестілік зерттеу, өзін-өзі бақылау әдісі

Summary

Baidildina A.M. – al-Farabi KazNU, professor, adilya_11@mail.ru

Tovma N.A. – al-Farabi KazNU, assistant professor, natalivictor45@mail.ru

Akimbaeva K.T. – al-Farabi KazNU, senior lecturer, karla74@inbox.ru

Features of the application of psychological methods in the educational process

The modern teacher should possess not only pedagogical technologies, but also to be emotionally literate: to know the age and individual peculiarities of students, support in a crisis situation, to be able to organize to each student. Many teachers experience difficulties in this aspect of their work and are not ready to provide psychological help to some students do not know how to effectively work on his personality. The application of methods of psychological influence on personality allows you to not only create a personal, communicative universal educational actions, but also increases motivation to study, as all the exercises, games, activities conclude with a reflection, thus leading actualized activity and personal communication.

Keywords: psychological methods, psychological observation, experiment, talk method, questionnaire method, a test study, self-observation method

Мазмұны

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

Зиябеков Б.З. Национальная идея «Мәңгілік ел» – путь в будущее.....	5
Джубалиева З.У., Омаров Е.Н. Факторы, определяющие развитие интернет маркетинга.....	9
Файзуллина С.А. Қазақстандағы жеке дара кәсіпкерліктің қазіргі жағдайы және даму тенденциясы.....	17

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Назаров С.Ж. Банковский сектор Республики Казахстан: проблемы и перспективы развития.....	22
Джакишева У.К. Организация и методика ведения бухгалтерского учета на предприятиях туристского бизнеса.....	28
Пралиева С.Ж., Сүймқұл Е.Е. Инвестиционно-кредитная деятельность коммерческих банков в современных условиях.....	32
Төлеу Е.С., Тилемисова Ж.К. Еуразиялық экономикалық одақтың пайдасы.....	39

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ МІНБЕСІ Трибуна молодых ученых

Әбілқайыр Қ.Ә. Теоретические основы финансовых рисков: сущность, классификация, методы управления.....	46
Бектанов Д.А. Инновациялық үрдістің экономикалық мазмұны.....	55
Оразбаев Н. Кіші кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың әдістемелік аспектісі.....	62
Кайнарбай М.М. Қаржы нарығының даму ерекшеліктері және оның кәсіпорын қызметіне әсері.....	67
Сырдыбаева С. Совершенствование финансовой отчетности.....	72
Оразбаев Н. Кіші және орта кәсіпкерлік үшін халықаралық қаржылық есептіліктің стандартын қолдану.....	78
Құрманәлі Қ. Зарубежный опыт регулирования финансовых рынков.....	84
Имашева М.М. Қазақстан Республикасындағы сақтандыру нарығының қызметі мен мәселелері.....	90

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ МЕТОДИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Құрмантаева А.Ж. Самостоятельная работа как средство и условия развития познавательной деятельности.....	98
Джакишева У.К., Акимбаева К.Т., Жунисова Г.Е. Методика организации и улучшение качества семинарских занятий в высшей школе.....	105
Бейсенбаева А.К., Кишибаева Б.С. Оқу үрдісінде инновациялық тәсілдер пайдаланудың маңызы.....	111
Байдильдина А.М., Товма Н.А., Акимбаева К.Т. Особенности применения психологических методов в учебном процессе.....	117

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
«Economic» series
№1(47)

Басуға 12.04.2016 қол қойылды. Пішімі 60x84 1/8.
Қаріп түрі «Тип таймс». RISO басылым.
Сықтывқар қағазы. Көлемі 7.75
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 50.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық
университетінің «Ұлағат» баспасының
баспаханасында басылды